

Nyaragēt cīk Lemnyiok cīk Yesu Kiristo

Ēvēthatha, Vilipa,
Kolothia, 1-2 Thēthalonika,
1-2 Timoti, Tiito ,Vīlēmōn
Heburu, Jemithi

Wycliffe®

Wycliffe Bible Translators

**Galatians, Ephesians, Philippians, Colossians
1-2 Thessalonians, 1-2 Timothy, Titus,
Philemon, Hebrews, James
in the Laarim Language of South Sudan**

ISO 639-3: loh

First edition 2019

© 2019, Wycliffe Bible Translators, Inc.

published by
Wycliffe Bible Translators, Inc.

Illustration on page 137 by Horace Knowles,

© The British & Foreign Bible Society 1954, 1967, 1972, 1995.

Illustration on page 114 by Horace Knowles revised by Louise Bass,

© The British & Foreign Bible Society 1994.

Illustrations on pages 29, 71, 78 and 136 by Louise Bass,

© The British & Foreign Bible Society 1994.

Illustrations on pages 42, 66, 112, 115 and on cover by
Cook Communication Ministries, © David C. Cook Publishing Co 1996.

Illustration on page 34 by Graham Wade,

© United Bible Societies, 1989.

Halftone illustration on page 11 by Louise Bass,

© The British & Foreign Bible Society 1994.

Table of Contents

Galathia	1
Ěvĕthath	17
Vilipi	32
Kolothia	42
1 Thĕthalonika	51
2 Thĕthalonika	61
1 Timoti	67
2 Timoti	80
Tiito	89
Vilĕmõn	96
Heburu	98
Jemith	131

Nyaraga cĩ eheedi Paulo Lemnyiok cĩk Kelethianyawu Galathiawa

Yelinit cĩ Nyaragawo

Eheedi balna Paulo wũ balna ěēn tionniait cĩ Yesu Kiristo nyaraga coo Kirithtianět cĩk balna athii cĩ ěēn Yudei cik balna aatĩ looca ĩcĩ Galathia. ěēn balna Galathia kōrgěn cĩ looc cĩ yoko athĩ Turkia wo. Irionito balna Paulo kĩ Barnabath Nyemut cĩ Abũnna cĩ Yesu korookjiowĕy gwantik ĩcik gaalawu ĩcik Galathia, ĩthōng ivitia ũtō eeta cik meelik wobjiak cik Kiristo, “Bĕl Nyaraga cĩ Tiicanĕ cik Tionniawu 13-14.” ĩthōng naboo vurtia cĩ wathinniok nũkĕ, ivitia illimanit eeta gwuak wobjiak ngatĩ abũnna thĕk ngĩ ōwōb nĕĕgĕ ngirantiok kĩ vowothnya cik Yudei, ĩthōng ũbũũranit eleeti cik eet cik maacik thōng. Ngaatĩ ahadacĩ Paulo wobjiak thōōth cĩ athĩ ne, ěla Nyekuci eet vĕlĕk cik ělĕmĩ Kiristo, athii cĩ ěla eet cik ōwōb ngirantiok cik Mutha. ĩthōng uduwak Paulo ĩnōōgō gōōl cĩ balna ělĕmĩ tionniaha cik Kiristo thōōth coo Yeruthalĕma, “Bĕl Nyaraga cĩ Tiicanĕ cik Tionniawu 15.”

Nyaragawa ĩcĩ Galathia 3-4, ěkĕba Paulo jurrung athĩ ne, athii woccia cĩ kanyi naaga Nyekuc kĕbĕlbĕl, nyatarka gi cĩ kadĩman naaga, ĩthōng naboo uduwa gōōl cĩ woccia kamadianĩ naaga kũtō mũrrĕ nguuma cĩ Nyekuco leminta, dōō kĩ balna Abrahamĩ wũ balna ěēn nĕ baatĩ eet cik ěēn Yudei. ĩthōng naboo, Nyaragawa ĩcĩ Galathia 5-6, aduwa Paulo athĩ ne, abũnna wobjiaha cik Kiristo ngatĩ anyĕcĕ Ririwac cĩ Dĭhũmĩ kũthũtĩ rũgĕt cĩnĭng, kũ katĩ kanyik nĕ ĩnōōgō tirthĕt cĩ ōwōbĩ Ngriran cĩ Nyekuco kũ kĩmũnanit eet ōōgĩ.

Thawinet cĩ aku ĩcĩ Paulo

1 Aneeta Paulo tionniait^a cĩ itionana Yesu Kiristo^b kĩ Nyekuc Baangiet, wũ balna arũgũtha Yesu daaĩtha. Athii balna cĩ ěbĕrana aneeta eeta kōdĕ eeti ĩmma kaganoko. ² Īthōng kĩthayyung naaga kōdōwĕ kĩ gōtōōnōga kĩ ngōōnōga, agiit meelitin cĩ lemnyiok cĩk Galathia.

Kĕhĕdacung na nyaraga coo agiitia lemnyiok cĩk kelethianya^c cĩk looc cĩ Galathia.

³ Kala na Nyekuc Baangiet kĩ Makayyioit Yesu Kiristo, kĩi katĩ kagatantung nĕĕgĕ agiitia bũnnathĩta kĩ ganōna. ⁴ Nyatarka athĩrar Yesu Kiristo Nyekuc Baangiet cĩnac, ĩnōōnō thĩ cĩ aku anyĩcĕ nĕ ělĕ cĩnnĩ kĩi gii cĩ cavĩto cĩ thothonniok cĩgaac cĩk gerthek, kĩi katĩ keelet ageeta looca cĩ gĕrĕthanniowu wo. ⁵ Kanyi naaga bulĕnĩt Nyekuc cĩ alna kũdũt. Amĕn.

Avĩ Nyemut cĩ odoi dōō cĩ Abũnna

⁶ Kũtũbuanĕ na thōōth cĩ utuburyuu niigia Nyekuc tamanoko, nyatarka balna ěbĕrawung nĕ agiitia bũnnathĩta cĩ Kiristo, ĩthōng elemtu nyemut cĩ rĕĕng ⁷ cĩ athii cĩ ěĕn didĩ. Īthōng thĩ, aatĩ eeta gwuak cĩk anyung agiitia hĕcĩnĩt, ĩthōng adĩmannung agiitia ũtũwec Nyemut cĩ Abũnna^d cĩ Kiristo. ⁸ Kanycĩk Nyekuc kĩcĩin et ĩmma kōdĕ ngĩ ěĕn nĕ cĩnac kōdĕ anjĩlo cĩ aku tammuatiddina, katĩ ngĩ irion nyemut cĩ rĕĕng cĩ athii cĩ avĩ kĩ Nyemut cĩ Abũnna wũ balna kirionicung naaga agiitia. ⁹ Kuduktiaha balna naaga vĕlĕk, ĩthōng ngaanĩ kōbōdĕcĕ naboo. Kamuui uuk katĩ Nyekuci et cĩ irion nyemut cĩ athii cĩ ěĕn Nyemut cĩ Abũnna, wũ balna elemtu niigia vĕlĕk.

¹⁰ Athii na cĩ kathĩ ne, kĩi katĩ katalit eeta, kadiimi na kĕbĕlbĕl Nyekuci. Amukcu niigia athinnu ne, kadiimi na katalit eeta? Mĩ

^a **1:1 Tionniait:** ěĕn Paulo tionniait ĩmma. ěĕn tionniaha eet cĩk balna ition Yesu tirthĕta kōōt kilimantek eet thōōth cĩnnĩ, ĩthōng anyĩk ĩnōōgō tirthĕt cĩ ingkawĩ ririwanĩn cĩk gerthek, ĩthōng idĩmanit kaal cĩk adiccĕ eeta.

^b **1:1 Yesu Kiristo:** Thara cĩk athĩ Yesu wo athĩ ne, ěĕlaneet Nyekuci, ĩthōng cĩk athĩ Kiristo wo athĩ ne, vudĕnĕt cĩ ěbĕranĩ Nyekuci et kĩi Alaan. Thōōtha ĩcĩ Heburu thōōth cĩ athĩ Mathaaya wo athĩ ne, Kiristo.

^c **1:2 Kelethianya:** ěĕn ekelethia meelitin cĩ eetu, cĩk ělĕmĩ Yesu Kiristo, ĩthōng urumtōy kĩi kalacō ĩnōōnō kĩi Makayyioit cĩning.

^d **1:7 Nyemut cĩ Abũnna:** ěĕn coo Nyemut cĩ Abũnna cĩ Yesu Kiristo wũ balna adaai ku-rucea, kĩi kũtũny gerthetin cĩnac, kĩi kanyet ageeta rũgĕt cĩ alna kũdũt.

balna kīdīman na noko, athii woyyia yoko na cī keeni nyakapanait cī Kiristo.

Ūtūvvū Nyekuci Paulo

¹¹ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kadimnyung na agiitia agaac iītō ne, Nyemut cī Abūnna cī kirioni na wo, athii cī ēēn nyemut cī aku ĩcī et cī olli kaganoko. ¹² Athii balna cī karūba na nyemut coo ĩcī et ĩmma kaganoko, kōdē alimanecca eeti ĩmma, eyeleca balna Yesu Kiristo aneeta Nyemut cī Abūnna coo ngonothintia.

¹³ Ithiktu balna niigia kaal cīk kadīmani na, balna ngī keeni Yudenit^e cī balna kowobi ngiran cī oo baajigietī cīganniek ōrrōt. Karuui balna na eet cīk ēēn lemnyiok cīk Yesu, ĩthōng kītīmana ngatī kathaani meelitin cī lemnyiok cīk Nyekucak. ¹⁴ Keeni balna na Yudenit cī kabūnna ōrrōt, ngatī kathūnnē ngiran wū balna ari ōbaatī baajigietī cīgaac, kijiar eet cīk kalīnnana kī aneeta kōdōwē vëlēk.

¹⁵ ĩthōng thī, balna ngaanī kittiriay nana, ēbēraha balna Nyekuci aneeta, ĩthōng ūtūvvūwa būnnatina cīnnī. Ngaatī ēbēlbēlī nēnē ¹⁶ ngatī eyelecia aneeta Ngērīnī cīnnī, kī katī kuduwak eet vëlēk cīk athii cī ēēn Yudei Nyemut cīnnī cī Abūnna, ĩthōng ngaanī kijin na et ĩmma nyemut coo kūdūt. ¹⁷ ĩthōng ngaanī kūūk Yeruthalēma kijin thōōth ĩmma tionniak cīk Yesu, wūk balna uwuantiay ĩcannī. Kōkkō kēnnē kedeceei mūrūūr kōkkō looca cī Arabia, ma balna vurtia, kikiyyia kimirie kūwa ĩcī kōrōōk cī gaalawu cī Damathkathī.

¹⁸ Ma balna vurtia cī erkinya iyyio, kikiyyia kurumtowa kī Pētūrū^s Yeruthalēma, ngaatī kavvunna karūmēna wathinnik ōmmōtō kī tur. ¹⁹ Athii balna cī karumona na kī tionniak ōōgī, karumona balna kī Jemith^h dōō wū balna ēēn gōtōnī Makayyioit cīnac Yesu. ²⁰ Kabūtanecung na agiitia dīdī nguuma ĩcī Nyekuco, kathī ne, thōōth cī keheedi na wo, athii cī ēnnē vōlōng.

^e **1:13 Keeni Yudenit:** Bēl thōōth wū balna adīman Paulo wū balna aruwi nē Kīrithtianēta, baa nga kēlēm nē Yesu Kiristo Nyaragawa ĩcī Tiicanē cik Tionniawu 7:57-8:3; 9:1-6.

^g **1:18 Pētūrū:** Ēēn balna nē tionniat cī Yesu Kiristo, ĩthōng athī balna thar ōōgī cīgīnik Ceeva. Bēl Yōane 1:42.

^h **1:19 Jemith:** Jemith ēēn nē gōtōnī Yesu, ĩthōng ēēn naboo makayyioit cī ekelethiawo Yeruthalēma. Ēhēed balna nē Nyaraga cī Jemithi. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa ĩcī Tiicanē cik Tionniawu 15:12-21; 21:18-19; Galathia 1:19. Avī balna naboo Jemithi ĩmma cī balna ēēn gōtōnī Yōane, ĩthōng ēēn balna nē tionniat cī Yesu. Aruk balna alaani Ērōōdī Jemith. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cik Tionniawu 12:2.

²¹ Ma balna vurtia, kūwa ĩcĩ looc cĩ Thiiria, kĩ looc cĩ Cilithia.
²² Īthōng wathinniwēy nīkē buu, ngaanĩ balna kagayyia meelitini cĩk lemnyiok cĩk Kiristo cĩk ēēn cĩk looc cĩ Yudea wo aneeta.
²³ Athĩrar balna nēēgē athĩ ne eeti wũ balna gōō adĩmannet ageeta buth ngato, ikiyyia irionĩk nē Nyemut cĩ Abũnna eet wũk balna athii nē cĩ adiiim Nyemut cĩ Abũnna coo kirionē. ²⁴ Ngaatĩ thĩ balna avvu adĩhĩthĩ nēēgē Nyekuc, nyatarka aneeta.

Elemiŧ tionniaha Paulo

2 Ma balna vurtia cĩ erkinya ōmmōtō kĩ wec, kikiyyia kimirie kūwa Yeruthalēma.ⁱ Ma baa kōr nīcē, kivitiaha kiriokta kĩ Barnabath, ĩthōng thĩ balna kiriokta kĩ Tiito buu. ² Kōkkō balna na natē, nyatarka balna upuanaha Nyekuci, ĩthōng ennecca ne bītō. Ma balna ngĩ kōdōlana Yeruthalēm, kūwa kutukwuanta kabanyca thōōth kĩ eet wũk athĩ ne, keeginna moko makayyiok cĩk obbitik natē. Kuduwaha na ĩnōōgō thōōth cĩ Nyemut cĩ Abũnna cĩ Yesu, cĩ balna kakunie na kirionīcē eet cĩk athii cĩ ēēn Yudei wo. Kōkkō balna kaduwaai ĩnōōgō, kĩ katĩ kelemtowua thōōth cĩ balna kirioni na wo, nyatarka athii balna cĩ kadiimi na liman coo kithii kaganoko. ³ Īthōng kōdē woyyia Tiito wũ balna kiriokca kĩ ageeta buu, ngaanĩ kĩfinganothĩk ngatĩ abũūranĩ ēlē cĩnnĩ,^j kōdē woyyia balna ngĩ ēēn nē Girihenit. ⁴ Ōthōōth balna eeta thōōth cĩ abũūranini Tiito wo, nyatarka ōvōlōng eeta gwuak athĩ ne, keeginna lemnyiok, ĩthōng ĩnĩktaet avvu orottet adiiim ngĩ agamanet thōōth cĩ Yesu Kiristo cĩ katiyyia jurrung, ĩthōng adiiim nēēgē ngĩ aryet kiittia nyakapanak cĩgĩk. ⁵ Athii balna cĩ kēlēmnya naaga thōōth cĩning ēē, kōdē woyyia kīdīc kaganoko buu, kĩ katĩ Nyemut cĩ Abũnna cĩ ēēn dīdī wo kaavu kōrgēna cunung.

⁶ Īthōng eeta cĩk balna aatĩ kĩ makayyiowa, athii balna cĩ kalnai na ĩnōōgō, nyatarka etedĩk Nyekuci eet thōōth goolliowēy cĩk ayak nēēgē thinnetinēy ĩcītō. Īthōng athii cĩ ĩtoori nēēgē thōōth ĩmma limana cannĩ. ⁷ Ivitia kēnnē tionniaha itinyia balna ngĩ

ⁱ **2:1** *Erkinya ōmmōtō kĩ wec, kikiyyia kimirie kūwa Yeruthalēma:* Bēl thōōth coo Nyaragawa ĩcĩ Tiicanē cĩk Tionniawu 11:27-30.

^j **2:3** *Abũūranĩ ēlē cĩnnĩ:* Aduwaai balna Nyekuci Abraham kūbũūran dōōlĩ cĩgĩnik cĩk maacĩk katĩ ngĩ ĩtō iinya turgi cĩk aritiani nēēgē, kĩ katĩ kīitō nēēgē eet cĩk Nyekucak. Bēl Nyaraga cĩ Thianantō 17:9-14. Wathinniwēy wũk balna Paulo, mēēlĩ balna Yudei cĩk ēlēmĩ Yesu amuk nēēgē athĩ ne, eeta cĩk athii cĩ ēēn Yudei cĩk ēlēmĩ Yesu, adiiim Yudei cĩkkō ĩnōōgō ngĩ abũūranni, ĩthōng uthutti Ngiran cĩ Mutha. Bēl Nyaraga cĩ Tiicanē cĩk Tionniawu 15:1-5.

anya Nyekuci aneeta tiic cĩ kalimaněcě eet cĩk athii cĩ ěen Yudei Nyemut cĩ Abũnna cĩ Yesu Kiristo, kaavu kĩ balna ngĩ anyi nē Pētũrũ kilimanek eet cĩk ěen Yudei. ⁸ Īthõng Nyekuc nĩcě dõõ noko cĩ balna anyi Pētũrũ kũ tionniait cĩ eet cĩk ěen Yudei cĩ aticanina aneeta buu kĩthĩ tionniait cĩ eet cĩk athii cĩ ěen Yudei. ⁹ Īthõng dīdī, agayyie balna Jemithi kĩ Pētũrũ kĩ Yõane, ngatĩ ěenně kitirua cĩk meelitin cĩ lemnyiwu. Aga balna nēēgě anyinit cĩ balna anya Nyekuci aneeta, ĩthõng ělēmta nēēgě aneeta kĩ Barnabath kiticantowa kōdōwē kĩ ĩnōōgō. Ma natē, ivitia etheryiet nēēgě ageeta koottia kilimanta eet cĩk athii cĩ ěen Yudei, ĩthõng nga kēggē nēēgě aticanni kĩ Yudei. ¹⁰ Īthõng uduktaet thõõth codoi doo cĩ athĩ ne, kuthutti eet cĩk ěen piryiaak kōrgēna ĩcĩnac, thõõth cĩ balna kadiimi karĩcana na kir wo neccie.

Ītĩrĩth Paulo Pētũrũ

¹¹ Ma balna ngĩ ũũk Pētũrũ ōlōō ĩcĩ gaalawu ĩcĩ Antioi, kuduwaha balna na ĩnōõnõ thõõth cĩ abacĩ nē cĩ gerthe kēbērēnĩ ĩcĩgĩnĩk. ¹² Ma balna ngĩ arawak Pētũrũ ikiyyia udukoĩ nē kĩ Kirithtianět cĩk athii cĩ ěen Yudei. Ma vurtia ĩcĩ balna ivitiaĩ lemnyiwowa gwuak cĩk ěen Yudei cĩk avvu ĩcĩ Jemithi,^k ĩthĩnga Pētũrũ aduwue kĩ ĩnōōgō nabo,^l nyatarka ongollie balna nē eet wũk balna avvu ĩcĩ Jemithi, wũk balna ěpēkanõnĩ thoothonniok cĩk athĩ ne, eet cĩk athii cĩ ěen Yudei adiim thēk ma ngĩ abũũranni eleeti cĩgĩk, ĩthõng uthutti Ngiran cĩ Mutha. ¹³ Ma balna natē ĩdĩmanit Kirithtianēta gwuak cĩk ěen Yudei gii cĩ balna adĩman Pētũrũ ěē, cĩ woyyia athii wobjiaha cĩk Yesu cĩ adĩmani, ĩthõng agamothĩk Barnabathĩ buu thoothonniok cĩgĩk ěē.

¹⁴ Ma balna ngĩ kĩcĩna na ngĩ athii cĩ ōwōbĩ nēēgě thõõth cĩ Nyemut cĩ ěen dīdī cĩ Abũnna ěē, kennea na Pētũrũ meelitina cĩ goonikni vėlēk ne, “Kĩ yoko ngĩ eeni niia Yudenit tiriathētĩna wo, utuburu niia ngirantiok cĩk Yudei, ĩthõng abaawu kĩ eeti cĩ athii cĩ eeni Yudenit, nyia yoko cĩ atĩmani niia ngĩ adiimi anyi eet cĩkkō cĩk athii cĩ ěen Yudei wo kowobit ngirantiok cĩk Yudei wo?”

^k **2:12** *Lemnyiwowa gwuak cĩk ěen Yudei cĩk avvu ĩcĩ Jemithi:* Běl thoothonniok cĩk balna aliman nēēgě Nyaragawa ĩcĩ Tiicanē cĩk Tionniawu 15:1-5.

^l **2:12** *Pētũrũ aduwue kĩ ĩnōōgō nabo:* Eeta cĩk Yudei cĩk ōwōb Ngiran cĩ Mutha, athii cĩ aduk daainit cĩ eet cĩk athii cĩ ěen Yudei, nyatarka balna athii cĩ ělēmācĩ Ngiranĩ ĩnōōgō kuduit daainit cĩ athĩ Ngiranĩ ne, ěen riiriny. Běl Nyaraga cĩ Levitikathĩ 11:1-32; Ditoronomi 14:1-21; Tiicanē cĩk Tionniawu 10:9-15.

¹⁵ “Keegin naaga Yudei tiriathētina, ithōng athii cī keeginna eet cīk athii cī kagayya Nyekuc kī eeta cīk athii cī ēēn Yudei. ¹⁶ Kagayya naaga ngatī ēlēmī Nyekuci eet cīk ēlēmī Yesu Kiristo dōō, ithōng athii nēēgē cī athīrar thoothonniok cīk Ngiranak dōō. Kēlēmī naaga Yesu Kiristo, kī katī kelemet Nyekuci ageeta, nyatarka leminit cīnac ĩcī Kiristo, athii cī ēēn nyatarka thōōth wū balna kathūnnī naaga Ngiran, nyatarka athii Nyekuci cī ēlēmī et ĩmma cī athūnnī Ngiran dōō.

¹⁷ “Ma ngī kadiim naaga kaatī jurrung kī Kiristo, kamūda kēnnē naaga keegin gērēthanniok, athī thōōth coo ne, adiiim Kiristo ageeta kēgērēthantōy? Athii tō kūdūt.

¹⁸ Mī woccia kētēngēnya na gii wū balna kathaani na naboo, keyeliay katīna ma ngī keeni et cī kēgērēthani Ngiran. ¹⁹ Baa reenu kabaai balna na buu Ngirana ĩcī Mutha, ithōng ma balna ngī utugu kīcī kadaaha na Ngirana nīcē kī katī kabaak na gōōla ĩcī Nyekuco. ²⁰ Kadaakta balna na kī Kiristo kurucea, ithōng yoko, ĩ ĩnōōnō dōō cī arūgī ēla cannī. Ithōng rūgētī cī karūknē na ēla cannī wo, karugi na nyatarka leminit cannī ĩcī Ngertī Nyekuco, wū balna amīnanna aneeta, ithōng adaak nyatarka aneeta. ²¹ Ngaanī kūtūbūr na būnnathīt cī Nyekuco. Mī elemet Nyekuci ageeta nyatarka kōwōb Ngiran, ithōng thī adaak Kiristo kaganoko!”

Leminit dōō cī ēēlaneet ageeta

3 Niigia giithiaha cīk Galathia wo! Abuuyyung woccia thēk agiitia ngēnē? Balna ngī kaduwacung naaga thōōth cī ododinie Yesu Kiristo kurucea kī woyyia ma ngī acīnnu niigia kēbērēny cuguk. ² Kadiimi na kagga gii codoi doo dōō ĩcunung. Amūdanu balna niigia Ririwac cī Dīhīmī,^m nyatarka athunnu niigia Ngiran cī Mutha, kōdē nyatarka elemtu thōōth wū balna kalimanecung naaga? ³ Agiithenu niigia noko nyia? Amukcu niigia athinnu ne ēdēcacu katī nyaguana dōō thōōth cī balna ētērēā Ririwacī cī Dīhīmī? ⁴ Acanantewu niigia ōrrōt, nyatarka Nyemut cī Abūnna, ōkkō koccia yoko hecinti neccie kaganoko?

^m **3:2 Ririwac cī Dīhīmī:** Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatinnē Nyekuc ithōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, ithōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Ithōng ēēn Baatinnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

Ehecinu da thêk kaganoko. ⁵ Anyung agiit Nyekuci Ririwac cĩ Dihĩmĩ, ìthõng ìdĩman thoothonniok cĩk addi ìcunung. Adĩman nê thoothonniok cĩkkõ, nyatarka owobju niigia Ngiran kõdê, nyatarka ithiktu niigia, ìthõng elemtu Kiristo?

⁶ Ummuit da thõõth cĩ Abrahamĩ,ⁿ kĩ ngĩ athĩ Nyaraga cĩ Nyekuco ne, “Èlēmĩ balna Abrahamĩ thõõth cĩ Nyekuco, ìthõng nyatarka thõõth nĩcê, ikiyyia èlēm Nyekuci ìnõõnõ ngatĩ ènnê nê et cĩ abũnna.” ⁷ Ìthõng agaac ìtõ ne, eeta cĩk èlēmĩ Nyekuc, èen nêegê dõõlĩ cĩk Abrahamĩ.

⁸ Eheddi balna baa lõõla Nyaragawa ìcĩ Nyekuco^o athĩ ne, èlēmĩ Nyekuci eet cĩk athii cĩ èen Yudei kũbũnta, katĩ ngĩ èlēmĩ nêegê ìnõõnõ. Ngaatĩ aduwacĩ Nyekuci Abraham Nyemut cĩ Abũnna èthēcĩ ne, “Kagatanni katĩ na eet loociowëy vëlêk, nyatarka aniitia.” ⁹ Ìthõng thĩ, agatan katĩ Nyekuci eet cĩk èlēmĩ ìnõõnõ, kĩ balna ngĩ agatan nê Abraham, et wũ balna èlēmĩ ìnõõnõ.

¹⁰ Ìthõng acĩn katĩ Nyekuci eet cĩk õwõb Ngiran cĩ Mutha, nyatarka eheddi Nyaragawa cĩ Nyekuco athĩ ne, “Acĩn katĩ Nyekuci eet vëlêk cĩk athii cĩ alna õwõb thõõth vëlêk cĩ eheddi Nyaragawa cĩ Ngirano.” ¹¹ Ìthõng edenyiay thêk jurrung athĩ ne, athii Nyekuci cĩ èlēmĩ et ìmma, katĩ ngĩ õwõb eeti neccie Ngiran, nyatarka eheddi Nyaragawa cĩ Nyekuco athĩ ne, “Arũgĩ katĩ eeti cĩ abũnna, nyatarka èlēm Nyekuci leminĩ cĩnnĩ.” ¹² Athii Ngiranĩ cĩ aduwõy kĩ ma ngĩ këlēmĩ Nyekuc tõ, nyatarka athĩ Ngiranĩ ne, “Eeti cĩ athũnnĩ Ngiran coo, arũgĩ katĩ nê Ngirana.” ¹³ Ikiyyia balna èlawet Yesu Kiristo ageeta cĩnēnta cĩ ayaha Ngiranĩ, ngatĩ aku õkõyyĩ nê cĩnēnēt cĩnac kĩ balna ngĩ aduwa Ngiranĩ cĩ

ⁿ **3:6** *Abraham*: Avvũ balna Nyekuci Abraham kũtũngék eet cĩk kõrõok cĩnnĩ kĩ looc cĩnnĩ, ìthõng õwõb Nyekuc kũũk looca ìcĩ jõr. Ikiyyia balna nê ìthĩ baatĩ Yudei. Arũgĩ balna nê erkinya vucciak codoi kĩ eet eet ramma (1,800) baa nga kitirriay Yesu. Bêl Nyaraga cĩ Thianantõ 12-26.

^o **3:8** *Nyaragawa ìcĩ Nyekuco*: Itina wũ balna Yesu, aatĩ nyaragêta cĩk èen tur cĩk õthõõth ngiran cĩ Nyekuco, wũ balna èhêda Mutha kĩ nyaragêt wũk èhêd eeta wũk õthõõth molook cĩ Nyekuco, kĩ tegelua cĩk Davide kĩ nyaragêt õõgĩ cĩk balna ehedothii thoothonniowa cĩk eet cĩk ìthrailĩ. Ìthõng nyaragêta cĩkkõ vëlêk aatĩ Nyaragawa ìcĩ Nyekuco, ìthõng èen nêegê vëlêk nyaragêt cĩk Ngêremngêrem cĩ Ùnũuwa. Yoko ma ngĩ õthõõth Kirithtianêta thõõth cĩ Nyaraga cĩ Nyekuco wo, õthõõth nêegê thõõth cĩ nyaragêt cĩkkõ vëlêk cĩk Ngêremngêrem cĩ Ùnũũk wo, kĩ nyaragêt cĩk Ngêremngêrem cĩ Jõr cĩ ehedothii thoothonniowa cĩk õthõõth thõõth cĩ Yesu Kiristo.

Nyekuco athī ne, “Agam cīnēnētī et cī irime kēēta.^p” ¹⁴ Ikiyyia ēlawet nē ageeta, kīī katī kanyīwothīk eet cīk athii cī ēēn Yudei, gatanī wū balna anyīk Nyekuci Abraham, thaariy cīk Yesu Kiristo, kīī katī kūrūbta naaga Ririwac cī Dīhīmī leminta, kī balna ngī aduwa Nyekuci.

Ngiran kī Būtan

¹⁵ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, nyē da kuduwawung thōōth cī agayyu niigia vēlēk. Ma ngī adak eeta ngērēmngērēm, athii thōōth cī woccia ūūkcī vurtia cīnnī tō. Aduwōy ngērēmngērēmī coo kī cī aku Nyekuca. ¹⁶ Abūtaneei balna Nyekuci Abraham kī doolec cīnnī, thōōth cī katī agatanī nē eet loociowēy vēlēk, nyatarka Abraham. Īthōng athii Nyaraga cī Nyekuco cī athī ne, “Gatanī coo cī ōkkō ĩcī dōōlī cīgīnīk,” cīk meelik, monogo athī ne, ōkkō, “Īcī doolec cīnnī,” ĩthōng ēēn doolec neccie Kiristo. ¹⁷ Adak balna Nyekuci ngērēmngērēm kī Abraham, ĩthōng ma baa vurtia ĩcī erkinya cīk ēēn eet etīmma kī eet etīmma kōmmōtō (430), anyīk Nyekuci Ngiran cīnnī Mutha. Athii Ngiranī cī ūūwū ngērēmngērēm wū balna adak Nyekuci kī Abraham, ĩthōng athii Ngiranī cī ūūwū būtan wū baa adīman Nyekuci kī Abraham. ¹⁸ Ma kaala wūk abarīc Abrahamī wūk abūtaneei Nyekuci ĩnōōnō kīī kanycīwothīk ĩnōōnō nyatarka athūnnī nē Ngiran, ĩthōng thī athii kēnnē nē cī amūda ĩnōōgō nyatarka abūtaneei balna Nyekuci ĩnōōnō. Īthōng thī anyi Nyekuci Abraham kaal cīkkō būtana ĩcīnnī.

¹⁹ Īthōng thī yoko, tiic da balna thēk cī Ngirano kir niin? Ariwothi balna Ngiranī, kīī katī kagac kīītō ne, kēgērēthan naaga. Īthōng woccia balna alna Ngiranī coo kuumuc kikiyyia Yesu, wū balna aduwaai Nyekuci Abraham. Anyīk balna Nyekuci Ngiran cīnnī anjīlēta,^r kīī kanycīk Mutha, cī balna ēēn et cī ēēn thooc cī Nyekuco kī eet cīgīnīk. ²⁰ Īthōng thī, athii eeti cī ēēn thooc ēē, cī ōthōōthī et codoi doo dōō, ĩthōng thī ēēn Nyekuci codoi dōō.

^p 3:13 *Agam cīnēnētī et cī irime kēēta*: Thōōtha ĩcī Ngiran cī Mutha eeti ĩmma cī aruk et ĩmma aruwue thēk nē buu kadaak, ĩthōng irime ēlē cīnnē kēēta. Bēl Ditoronomi 21:22-23.

^r 3:19 *Anjīlēt*: Ēēn nēēgē ririwanīn cīk aatī tammuatiddina kī Nyekuc, ĩthōng athii nēēgē cī ayak eleeti. Itiona Nyekuci ĩnōōgō dōkīthi kivitia kayaktak eet nyemut cīnnī loota ngato.

Nyakapanak kī dōōlī

²¹ Aburnōy woccia Ngiranī kī thōōth wū balna aduwa Nyekuci? Athiitō kūdūt! Ma da balna kanyet Ngiranī rūgēt cī jōr, anyet woyyia baalia Nyekuci ageeta kūbūnta ngatī kathīknī Ngiran.

²² Īthōng thī, aduwa Nyaraga cī Nyekuco athī ne, agam gerthetini eet vēlēk looca, kī kikiyyia thōōth wū balna abūtan Nyekuci kanyīwothīk eet cīk katī ayak leminiti ĭcī Yesu Kiristo.

²³ Ngaanī balna kedenyiay leminiti coo, balna ngī keegin naaga Yudei eet cīk ecebjie Ngirana, ōgōōn kī ngī kaatī naaga kījanatō, kuumuc kikiyyia kōgaēt leminiti cī Yesu Kiristo. ²⁴ Aduwōy balna Ngiranī kī tilingnyioit cī anyet ageeta kagac Kiristo, kī katī kikiyyia kelemet Nyekuci ageeta, nyatarka kēlēmi naaga Yesu. ²⁵ Īthōng thī yoko, kivitia kayait naaga leminiti nīcē, ĭthīnga agamnyet Ngiranī ageeta naboo, kūdūt.

Iittu niigia dōōlī cīk Nyekucak

²⁶ Iittu niigia vēlēk dōōlī cīk Nyekucak, nyatarka elemtu Yesu Kiristo, ²⁷ ĭthōng niigia vēlēk cīk agamtu batithimo thaarīy cīk Kiristo wo, ivitia urumtewu niigia buu kī ĭnōōnō. ²⁸ Ayung leminiti aavut gōōla codoi doo ĭcī Yesu Kiristo, kōdē woyyia ngī eeni Yudenit, kōdē ngī eeni Girihenit, kōdē woyyia eeni nyakapanait, kōdē et cī athii cī eeni nyakapanait, kōdē woyyia eeni et cī maacī, kōdē ngaa cī ngayyi. ²⁹ Īthōng ma ngī iittu niigia eet cīk Kiristo, ivitiawu niigia iittu eet cīk kōrōōk cī Abrahamī. Īthōng ivitiawu katī ūrūbtawu niigia gatan cī thōōth wū balna aduwaai Nyekuci Abraham.

4 Kathī na thōōtha coo ne, ma balna da ngī adaak baatī dooleco, mī ngaanī dīc doolec, aduwōy nē kī nyakapanait thōng, kōdē woyyia ma ngī aragīth nē kaal vēlēk ciitha ĭcīnīng. ² Athūnnī tilingnyioiti doolec, gii ngī ikiyyia kōr cī katī aduwanī baatīnnē athī ne, ūwūpan doolec ngatī agamī kōrōōk. ³ Balna ngī keeginna naaga dōōlī cīk kīdīk keeginna balna naaga buu nyakapanak Ngirana ĭcī looc nīcē.

⁴ Ma balna ngī arawak kōr neccie kir, ikiyyia itiona Nyekuci Ngērīnī cīnnī cī athūnnī Ngiran cī Mutha, cī balna ūūkca ngaa, ⁵ kī kikiyyia kōgaēt ageeta Ngirana cī Mutha, kī kīitō naaga

dōōlī dīdī cīk kabarīc gii vēlēk ōlōō cī Nyekuco. ⁶ Īthōng thī, nyatarka iittu niigia dōōlī cīgīnīk, ikiyyia itiona Nyekuci Ririwac cī Ngērīnī, kikiyyia kaavu thinnetinēy cīgaac. Īthōng aduwacet Ririwacī cīnnē enneccet ne, “Baang.” ⁷ Īthōng thī yoko, ĩthīnga niigia eeginnu nyakapanak naboo, nyatarka iittu niigia dōōlī cīk Nyekucak, ĩthōng nyatarka iittu niigia dōōlī cīgīnīk, ivitia ĩtō kaala cīgīnnēk vēlēk cuguk.

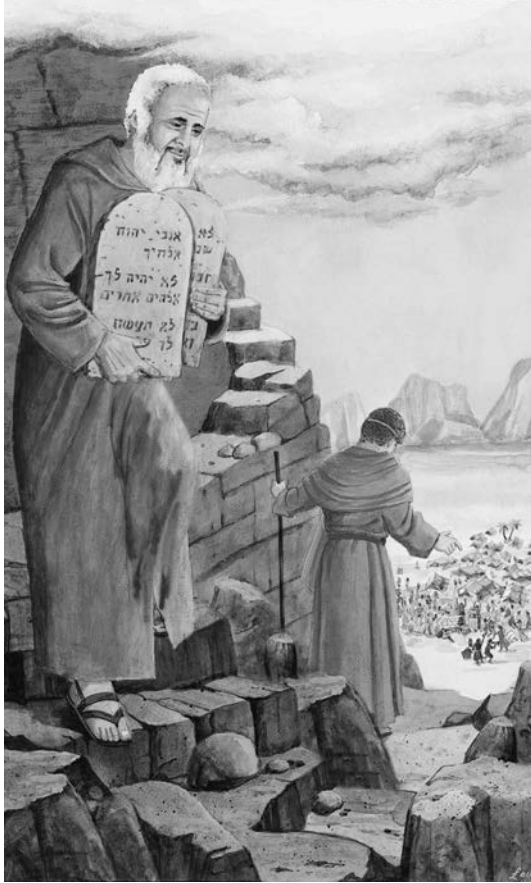
Arīcana Paulo eet cīk Galathia

⁸ Balna kūnūūk, baa ngaanī niigia agaac Nyekuc, baa ngaanī eeginnu nyakapanak cīk kaal cīk ar eeta kīītō nyekucnya cīk athii cī ēēn dīdī. ⁹ Īthōng thī, kīcī yoko agayyu niigia Nyekuc wo, kōdē woyyia kathī na ne, yoko ma ngī agawung Nyekuci agiitia, nyia idiimit imiiryi ĩtō nyakapanak naboo cīk ngiran cī looc coo cī athii cī aticanni kolli tirthēt wo. ¹⁰ Athunnu niigia wathinniok cīk obbitik, kī nyīlōwē kī erkinya peyanīnēy cīk Yudei.^s ¹¹ Kongolinung na agiitia, nyatarka kathī ne, ōgōōn kīcī kēdēcahē itin cī tiic cannī wū balna tiiri ĩcunung kaganoko nyia?

¹² Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kalayyung na agiit aavut kī nana, nyatarka kikiyyia kaavu na buu kī niigia. Īthōng ngaanī balna ĩdīmanteangū niigia aneeta thōōth cī gerthe. ¹³ Agayyu niigia baa ngī kīmori na, baa ĩcī owu, ĩthōng kakuni kalimanecung agiitia Nyemut cī Abūnna. ¹⁴ Kōdē woyyia balna ngī kīmori ōrrōt, anyung balna agiitia mōōrīthī cannie hecinit, ĩthōng naboo athii cī abayahannangū. Īthōng thī kēnnē atalnecangū niigia aneeta kaavu kī anjīlo cī Nyekuco, kōdē kaavu kī Yesu Kiristo kir. ¹⁵ Ūūk talinti kī būnnathīt wū baa gōō ebelbellu niigia nga? Kagga na ōtōkōcacangū woyyia baalia niigia aneeta kēbērē cuguk, ĩthōng anycangū aneeta. ¹⁶ Kikiyyia yoko kīthī na miroit cunung ngatī kaduwacung thōōth cī ēēn dīdī wo?

¹⁷ Īthōng limanniowa wūk ēēn volongnyiak cīk adiim balna anūmnūmmanung agiitia ēē, athii cī adiim būnnathīt cunung. Adiim nēēgē anyung agiitia kengeryioy kī aneeta, kī katī ivitia niigia idiimit thēk elemīth thōōth cīnīng. ¹⁸ Abūnna thēk ngī adiimnyu niigia adīmānu gimma, ĩthōng thī abūnna ma ngī adiimnyu gii cī abūnna dōkīthī, kōdē woyyia kīthī na rēēn

^s 4:10 *Pe्यानīnēy cīk Yudei*: Ōthōōth balna Paulo pe्यानīnēy cīk Yudei wo Nyaragawa ĩcī Rūmanī 14:5-6; Kolothian 2:16-17. Athī balna Paulo ne, ōgōōn pe्यानīna cīkkō cīk Yudei wo, kī ririwacī cī acin gōōl cī katī akuuni Kiristo kōr ĩmma.

Anyiwothi balna eet Ngranī cī Mutha Thiira cī Thinai (4:21-24)

īcunung. ¹⁹ Doolia cīganniek cīk kamīnani wo, awuceca thōōth cunung aneeta kī ngaa cī ūūkca doolec kīī katī itiryiay niigia iītō dōōlī cīk Kiristo. ²⁰ Anya kūrūmtē woyyia baalia na kī agiitia, iīthōng kūtūwūwa gōōl cī kōthōōthōnē kī agiitia, nyatarka athii na cī kagawē gōōl cī kamuwung agiitia.

Hagar kī Thaara

²¹ Iīthīktangū da yoko niigia aneeta eeta cīk adimnyu ngī owobju Ngriran cī Mutha wo. Agayyu yoko thēk niigia thōōth cī aduwa Ngriranī wo? ²² Eheddi Nyaragawa cī Ngrirano athī ne, ayak balna Abrahamī dōōlī ramma. Arittiyā doolec iīmma ngaawa iīcī ēēn

nyakapanait cī athī thar Hagar,^t ìthōng itirriay ìmma ngaawa ìcī athii cī ēēn nyakapanait cī athī thar Thaara.^u ²³ Arittia balna ngaa cī ēēn nyakapanait wo doolec cīnnī kī gōō dōkīthī, ìthōng balna itirria ngaa cī athii cī ēēn nyakapanait ēē, doolec cīnnī kī balna ngī abūtaneei Nyekuci Abraham.

²⁴ Eyelecet thōōth cī ngaay cīk ēēn ramma wo, ōgōōn nēēgē kī ngērēmngērēma cīk ēēn ramma cīk Nyekucak. Adīmānni balna ngērēmngērēmī codoi Thiira cī Thinaī,^v cī aritta dōōlī cīk ēēn nyakapanak. Ōgōōn Hagarī kī ngērēmngērēmī coo. ²⁵ Ìthōng thī yoko, eyehethothi Hagarī Thiir cī Thinaī cī avī looca cī Arabia, ìthōng eyehethothik eet cīk Yeruthalēmī kōr coo wo, nyatarka ēēn nēēgē kī dōōlī cīgīnik vëlēk nyakapanak cīk Ngiranak.

²⁶ Ìthōng eyehethothi Thaara ngaa cī athii cī ēēn nyakapanait wo, Yeruthalēm cī tammūtiddin, ìthōng ēēn nē yaangiet cīnac.

²⁷ Thōōth wū balna aduwa Ìthaia eeti cī ōthōōth molook cī Nyekuco athī ne,

“Bēlbēl niia ngaa

cī athii doolia tō wo!

Bēl tēgēl cī talio moloowa cobbi,

niia cī ngaanī yak wuciith cī ūūkcanē doolec wo,

nyatarka ayawu niia dōōlī cīk meelīk,

ijiaru niia ngaa wū baa ayak maaca.”

²⁸ Ìthōng niigia gōtōōnōga kī ngōōnōga, iittu niigia dōōlī cīk aduwonu kī Aīthak^w thōng, wū balna abūtaneei Nyekuci Abraham. ²⁹ Ìthōng doolec cī arittiy kī gōō dōkīthī adīmaneei nē thōōth cī gerthe doolec wū balna arittiy nyatarka ririwac cī dīhīmī, ōgōōn thī thōōth coo buu noko. ³⁰ Ìthōng athī Nyaraga cī Nyekuco ne? “Ēnyēktī nyakapanait nīcē kī ngērīnī cīnnī, nyatarka athii doolec cī ngaa cī ēēn nyakapanait wo cī woccia ōthōl balinit cī katī aragīth ngērtī ngaa cī athii cī ēēn nyakapanait.” ³¹ Ìthōng thī, gōtōōnōga kī ngōōnōga, ìthīnga keegin naaga dōōlī cīk ngaa

^t 4:22 Hagar: Bēl thōōth cī Hagarī Nyaragawa ìcī Thianantō 16:1-16; 21:7-17.

^u 4:22 Thaara: Èēn balna Thaara ngaa cī Abrahamī, ìthōng ēēn naboo yaatī Aīthāī. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa ìcī Thianantō 12-25.

^v 4:24 Thiira cī Thinaī: Anyi balna Nyekuci Ngiran cīnnī Mutha thiira ìcoo. Bēl thōōth cī Ngiran coo Nyaragawa ìcī Lugitho 20-24.

^w 4:28 Aīthak: Èēn balna Aīthāī ngērtī Abrahamī cī balna abūtanai Nyekuci Abraham. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 17-35.

cī ēēn nyakapanait wo, kīītō naaga dōōlī cīk ngaa cī athii cī ēēn nyakapanait.

Õganet Kiristo

5 Ìthōng thī yoko, ògaēt Kiristo ageeta kaavut jurrung. Aavut jurrung ìthōng thī nyī eeginnu nyakapanak cīk Ngiran cī Mutha naboo.

² Ìthīrarit thōōth cannī! Kaduwacung na Paulo kethecung ne, mī ngaanī anyiccu eleeti cuguk kūbūūrantē, ìthīnga thī Kiristo ēēn et cī tiiri ìcunung kūdūt. ³ Kaduwaai naboo na et ìmma cī abūūran ēlē cīnnī, adiim thēk ma ngī ongollie Ngiran cī Mutha vēlēk.

⁴ Ìthōng ma ngī adimnyu niigia kelemung Nyekuci agiitia, gōōla cī abūūnanu nyatarka athunnu Ngiran cī Mutha jurrung, engeryiewu niigia ìcī Kiristo kī būnnathīt cīnnī. ⁵ Ìthōng thī, anyet Ririwacī cī Dīhīmī kagac ngatī anyet Nyekuci kūbūnta, nyatarka kelemīt naaga Kiristo. ⁶ Athii Yesu Kiristo cī ayak thōōth ìmma ìcī et cī ūbūūranē ēlē cīnnē,^y kōdē cī et cī ngaanī kūbūūranē ēlē cīnnē. Addi leminiti dōō, nyatarka anyet ageeta kimanantōy nyaguana.

⁷ Elemtu balna niigia ngatī iriowu kī Kiristo. Ìthōng ìi ngēnē cī woccia aku athannung agiitia gōōla cī elemu thōōth cī ēēn dīdī wo? ⁸ Athii cī ēēn Nyekuc, cī athannung nyatarka avvuyyung balna nē agiitia athii cī anyung ìitō nyakapanak. ⁹ Aatī eeta gwuak kōrgēna cunung, cīk aliman thōōth cī ēēn vōlōng kī nyīgita cīk kīdīk cīk mērtak cīk athanothii mērtē vēlēk. ¹⁰ Ìthōng thī òkōmī aneeta thīnīn ìcunni, ìthōng kelemi makayyioit cī katī owobi niia thoothonniok cīk katī kōkkō kaduwacung na. Ìthōng aburnu katī niigia thoothonniok cīk aduwaccung eeti ìmma agiitia. Uuk katī Nyekuci et cī athannung agiitia wo kōdē ngēnē nē.

¹¹ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, ma ngaanī kalimani na thōōth cī woccia abūūranini eleeti cīk eet cīk maacīk, nyia eeta gwuak cīk Yudei kīdīmanta aneeta buth wo? Ìnīnga thī anyi nyemut cī kurucewo^z ìnōōgō kavacitō. ¹² Kathī na ne, eeta cīk anyung

^y **5:6** *Et cī ūbūūranē ēlē cīnnē:* Aduwaai balna Nyekuci Abraham kūbūūran dōōlī cīgīnik cīk maacīk katī ngī ìitō iinya turgi cīk aritianī nēēgē, kī katī kīītō nēēgē eet cīk Nyekucak. Bēl Nyaraga cī Thianantō 17:9-14. Wathinniwēy wūk balna Paulo mēēlī balna Yudei cīk ēlēmī Yesu amuk nēēgē athī ne, eeta cīk athii cī ēēn Yudei cīk ēlēmī Yesu, adiim Yudei cīkkō ìnōōgō ngī abūūranni, ìthōng uthutti Ngiran cī Mutha. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cīk Tionniawu 15:1-5.

^z **5:11** *Kurucewo:* Ododdi eeta cīk Rūma et kēēnyī ìcīk ēēn ramma cīk ēēn tēlēcua. Arūgī eeti kuumuc ìthōng adaak daaith cī awuci òrrōt.

agiitia ūtūngtek Kiristo, aanya kanyīk ĩnōōgō kaaryia eleeti cīgīk vēlēk.

Rūgēt cī avī Ririwaca

¹³Niigia gōtōōnōga kī ngōōnōga, ēbērawung balna Nyekuci agiitia aavut ĩnīnga eeginnu nyakapanak. Īthōng thī, nyī ōngōtannu rūgēt cī attiyyu niigia jurrung wo, kī avuthit cī gerthe, ĩthōng iticantothīk gotoonogu kī ngonooogu cuguk gōōla cī amīnanonu nyaguana thōng. ¹⁴Urumuay Ngiranī vēlēk kōdōwē doo ĩthī ne, “Mīnan et cī abakanonu kaavu kīcī amīnanī ēlē cunni.” ¹⁵Īthōng ma ngī uukonu nyaguana kī kēlēgē cīk bōōnak, egeenyit ōrrōt, kōdē katī ngī ēgērēthannu nyaguana eleeti cuguk dōō.

Rūgēt cī anyet Ririwacī cī Dīhīmī

¹⁶Īthōng, kathī na ne, anycīk Ririwac cī Dīhīmī kagam rūgēt cunung, kī thī katī athii cī adīmannu gerthetin cī abarriteei eleeti cuguk. ¹⁷Adiim eleeti cīgaac ngī adīman gerthetin, cī athii cī adiim Ririwacī cī Dīhīmī. Īthōng adiim Ririwacī cī Dīhīmī ngī anyet kaal cīk athii cī adiim eleeti cīgaac. Uukōy nēēgē dōō dōkīthī nyaguana mīn, kī katī athii nēēgē cī anyung agiitia ĩdīmanit kaal cīk adiimnyu niigia ngī adīmannu. ¹⁸Īthōng mī adīmannu niigia thoothonniok cīk aduwa Ririwacī cī Dīhīmī, athii woccia Ngiranī cī agamnyung agiitia.

¹⁹Īthōng ma ngī athii niigia cī athunnu eleeti cuguk adīmannu kēnnē niigia kaal cīkkō, oginnu kī ngaay taktak, ĩthōng ĩdīmantu kaal cīk ēēn riiriny, kī tiicanē cīk gerthek, ²⁰alayyu niigia kaal cīk ar eeta kīitō nyekucnya, boyyiak, aburneecu goonogu, ĩthōng ēpēkantu thoothonniok, abarritecu kaal cīk eetu, avaraccu ōrrōt, engerennu, engeryu eeta, ²¹abarritecu kaal cīk eetu, eeginnu bakciak, ĩthōng aticcannu thoothonniok cīk gerthek cīk aatī kī cīkkō peyiana. Nyē da kuduwawung thōōth ĩmma naboo kī balna ngī kaduwacung balna ĩcī owu, eeta cīk adīman thoothonniok cīkkō, athii katī cī aragīth nēēgē alanthēt cī Nyekuco.

^a 5:14 *Mīnan et cī abakanonu kaavu kīcī amīnanī ēlē cunni*: Uduwa Yesu gōōl cī woccia amīnanē niia et cī abakanonu kī aniitia. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa ĩcī Luka 10:27-37.

²² Īthōng thī, anyet Ririwacī cī Dīhīmī mīnan, kebelbelit, kaavut ganōna, kayait thinneti cīk makatīk, kūbūnta kuthutti thōōth, ²³ ĩthōng kīītō thimattiak, kuthutti eleeti. Īthōng mī adīmannu niigia thoothonniok cīkkō, athii cī ēgērēthannu niigia Ngiran.

²⁴ Eeta cīk ēēn wobjiak cīk Yesu Kiristo, ēēn eet cīk otoddooyiek thoothonniok cīk gerthek cīk abarriteei nēēgē vēlēk kurucea.

²⁵ Anyet ageeta Ririwacī cī Dīhīmī rūgēt, ĩthōng yoko thēk adiiim naaga buu ngī kōwōb Ririwac cī Dīhīmī. ²⁶ Īthōng thī yoko athii woccia cī kēngērēn, kōdē kalilī nyatarka kaal cīk ayak eeta gwuak.

Keelit eet vēlēk

6 Gōtōōnōga kī ngōōnōga, mī ēgērēthanōy eeti ĩmma kōrgēna cunung, oboddiaī niigia eeta cīk okomtu Ririwaca cī Nyekuwo et nīcē, ĩthōng anycīk kaavu nē gōōla ĩcī abūnna. Īthōng thī ĩricanta eleeti cuguk, kīi katī athii cī atīmaninu niigia buu gerthetina ĩcīnī. ² Elliōy nyaguana thoothonniowēy ĩcīk ayakcu niigia, ĩthōng ngī ĩdīmantu thoothonniok cīkkō monogo kir thēk owobtu Ngiran cī Kiristo. ³ Ma ngī ahad eeti ĩmma athī ne, kijiari nē gōōnōgī, ĩthōng athii nē cī ĩjiar buu, ĩgōōl nē ēlē cīnī. ⁴ Ticcan tiic cunni jurrung, ĩthōng thī katī engerenu nyiangu dōō. Īthōng nyī eyehethei tiic cī ĩdīmanu niia goonogu oōgī. ⁵ Adiiim thēk eeti codoi codoi ngī arīcana tiic cīnī.

⁶ Adiiim thēk eeta cīk alimanothi thōōth cī Nyekuwo ngatī ōthōlī kaal vēlēk cīk abūnna kī et cī aliman ĩnōōgō wo.

Ōgōōn rūgētī kī evvinti cī manu

⁷ Nyī ĩgoollu eleeti cuguk mīn. Athii eeti cī woccia agiith Nyekuc tō, nyatarka ētēēda katī eeti gii cī balna thēk athacī nēnē. ⁸ Eeti cī athacī kinyomo cīk thoothonniok cīk gerthek, nyatarka abarriteei ēlē cīnnē, amūda katī nē gerthetin kī daaīth. Īthōng thī, eeti cī athacī kinyomo, kīi katī kēbēlbēl Ririwacī cī Dīhīmī, amūda thēk katī nē rūgēt cī alna kūdūt. ⁹ Nyī apīrnanu ngatī ellu goonogu, nyatarka kamūda katī naaga gataninit, katī kōr cī ūtūbanothīhī itini, ma ngī athii naaga cī kuungni tiic. ¹⁰ Īthōng thī, kīdīmanit naaga jurrung, katī ngī karūba naaga gōōl ĩmma cī kēēlī eet vēlēk jurrung, arru thēk kir katī ngī ēēn nēēgē eet cīk ēlēmī Makayyioit Yesu.

Tíríthēnīt cī Paulo cī aturna

¹¹ Īcīnīt da nō thōōth cī kēhēdacung na agiitia nyaragawa ĩcoo wo, abbacadanyay ĩcīk obbitik koo attia ĩcannī wo jurrung.

¹² Eeta cīk aduwaccung agiitia ennecung ne adiiim thēk ngī abūūrannu eleeti cuguk. Adiiim nēēgē ngī ēyēla eleeti cigīnīk athī ne, keeginna tiirti. Īthōng athii nēēgē cī adiiim ngatī amūdanī pīrnanēt gōōla ĩcī irioni daaīth cī Kiristo kurucea. ¹³ Athii eeta cīk abūūranni eleeti buu cī ōwōb Ngiran, ĩthōng nga adimnyung nēēgē agiitia ūbūūrantē, kī katī kengerenit nēēgē, nyatarka anyung nēēgē agiitia ūbūūrantē. ¹⁴ Kiriani woccia na kurucea cī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo dōō, nyatarka kuruce cīnnī, ivitia adaaito kaala cīk gerthek cīk loocu ĩcannī vēlēk, ĩthōng kadaha na buu ĩcīnīng. ¹⁵ Athii cī gērtha katī ngī abūūranni eeti kōdē ngī athii cī abūūranini, ĩthōng thōōth vēlēk cī tiiri dōō cī ēnnē niia et cī jōr.

¹⁶ Anyīk Nyekuc kanyīk ganōn cīnnī kī tamati, eet vēlēk cīk ōwōb thōōth coo, eet nīkē dīdī cīk ēēn eet cīk Nyekucak.

¹⁷ Īthōng thī, turnanta cīnnī, athii cī kadiimi et cī ēhēcca aneeta, nyatarka kayai na marcallēn ēla cannī^b cīk ēyēla ngatī kēnnē na et cī Yesu.

¹⁸ Gōtōōnōga kī ngōōnōga cīk eeginnu lemnyiok cīk Yesu wo, anycīk būnnathīt cī Makayyioit Yesu Kiristo kaavu ririwanīnēy cuguk vēlēk. Amēn.

---

^b 6:17 Marcallēn ēla cannī: Ayak balna Paulo marcallēn cīk uukwēnē nē nyatarka thōōth cī Yesu.

Nyaraga cĩ eheedi Paulo Lemnyiok cĩk Kelethiawak Ĕvĕthatha

Yelinit cĩ Nyaragawo

Eheedi balna Paulo wũ ĕĕn tionnait cĩ Yesu Kiristo nyaraga coo lemnyiok cĩk kōrōōk cĩ gaalawu cĩ Ĕvĕthathĩ cĩ avĩ ĩcĩ tōōn cĩ okolothĩcĕ kōr looca cĩ yoko kathĩ naaga ne Turkia wo. Avĩ balna Paulo, ĩthōng illiman eet nũkĕ erkinya iyyio, Bĕl Nyaraga cĩ Tũicanĕ cĩk Tionniawu 19. Ngaatĩ avvu ĕnnĕ eeta cĩk meelik lemnyiok cĩk Kiristo Ĕvĕthatha kĩ vatĩkĕy ĩcĩk ōjōōntĩ cĩk attĕ nĕĕgĕ. Ma balna vurtia cĩ avvue Paulo kĩjana Rũmatĕy, ikiyyia etehedĩk nyaraga coo lemnyiok cĩk Ĕvĕthathĩ, keyelek ĩnōōgō gōōl cĩ balna ĕnnĕ leminiti cĩnĩng ĩcĩ Kiristo tōōn cĩ muwĕĕnĩt cĩ Nyekuc cĩ ĕĕn Kiristo Makayyioit cĩ gii vĕlĕk loota kĩ tammuatiddina.

Ĕvĕthath 1-3, ĕkĕba Paulo gōōl cĩ balna ĕbĕranĩ Nyekuci eet cĩgĩnik, ĩthōng ĕla ĩnōōgō gerthetina cĩnĩng, ngatĩ anyĩcĕ kũrũmũt eleeti cĩgĩk kĩ Yesu Kiristo kũtō codoi doo daaĩtha cĩnnĩ kĩ rũgĕta. Ma naboo Ĕvĕthatha 4-6, eyeleei nĕ gōōl cĩ ayahanĩ Kiristo eet cĩk balna ĕĕn Yudei kĩ eet cĩk balna athii cĩ ĕĕn Yudei kivitia kũtō eet cĩk odoi ĩcĩnnĩ nyatarka ĕlĕmĩ nĕĕgĕ ĩnōōnō.

Īthaa Paulo lemnyiok cĭk Ēvēthathĭ

1 Nyaraga coo, cĭ aku ĭcannĭ Paulo, et cĭ ēbērana Nyekuci dimēnta cĭnnĭ kĭthĭ tionniait^c cĭ Yesu Kiristo.^d

Keheedi na nyaraga coo eet cĭk Nyekucak ōlōō ĭcĭ gaalawu ĭcĭ Ēvēthathĭ. Eet cĭk athūnnĭ thōōth cĭ Yesu Kiristo, ĭthōng ĭtō wobjiak cĭgĭnĭk.

² Kalayyie na, kĭi katĭ kanyung Nyekuci Baangietĭ kĭ Makayyioit cĭnac Yesu Kiristo būnnathĭt kĭ ganōn.

Ayaha Kiristo gatan Ririwaca

³ Kĭdĭhĭthĭt Nyekuc kĭ baatĭ Makayyioit cĭnac Yesu Kiristo wū ala nē gataninta ĭcĭnnĭ wū ayahacet Kiristo ageeta tammatiddina! ⁴ Amĭnannet balna Nyekuci ageeta, baa ngaanĭ kētēngēnya nē looc, ĭthōng ēbēraet kiittia eet cĭgĭnĭk cĭk dĭhĭmĭk cĭk kamĭrĭ nguuma cĭnnĭ nyatarka Kiristo. Nyatarka amĭnannet nē ageeta, ⁵ ikiyyia ēbēraet nē ageeta balna kuumuc, ĭthōng aret kĭtō dōōlĭ cĭgĭnĭk, nyatarka Yesu Kiristo. Īthōng thōōth coo cĭ balna adiim nē kĭdĭman, ĭthōng anyĭk ĭnōōnō katal. ⁶ Athimatĭth balna Nyekuci ōrrōt ĭcĭnac, ngatĭ anyet Ngērĭnĭ cĭ amĭnan nē ōrrōt, kĭi katĭ kĭdĭhĭthĭt naaga ĭnōōnō.

⁷ Abal Nyekuci thimatĭth ōrrōt, ĭthōng ūtūūwa ogianĭt cĭnac biyyietĭy cĭk Ngērĭnĭ cĭnnĭ, ĭthōng ūtūngek gerthetin cĭnac. ⁸ Anyet Nyekuci ageeta būnnathĭt cĭnnĭ cobbi ōrrōt kōdōwē kĭ gēenyĭth kĭ thĭhēnĭt.

⁹ Īthōng thĭ yoko, eyelehet Nyekuci ageeta kagac muwēēnĭt cĭ thothonniok cĭgĭnĭk cĭk alugunyi baa lōōla cĭk ēyēla Kiristo, muwēēnĭt cĭ atūbanothi cĭ anyi ĭnōōnō katal. ¹⁰ Īthōng thĭ, muwēēnĭt nĭcē coo, mĭ ūtūbanōthĭk kōr, anyi katĭ Nyekuci Kiristo kagam kaal vēlēk cĭk tammutiddin kĭ cĭk loocu.

^c **1:1 Tionniait:** Ēēn Paulo tionniait ĭmma. Ēēn tionniaha eet cĭk balna ition Yesu tirthēta kōōt kilimantek eet thōōth cĭnnĭ, ĭthōng anyĭk ĭnōōgō tirthēt cĭ ingkawĭ ririwanĭn cĭk gerthek, ĭthōng ĭdĭmanit kaal cĭk adiccē eeta.

^d **1:1 Yesu Kiristo:** Thara cĭk athĭ Yesu wo athĭ ne, ēēlaneet Nyekuci, ĭthōng cĭk athĭ Kiristo wo athĭ ne, vudēnēt cĭ ēbēranĭ Nyekuci et kĭi Alaana. Thōōtha ĭcĭ Heburu thōōth cĭ athĭ Mathaya wo athĭ ne, Kiristo.

¹¹ Adīman dōkīthī Nyekuci kaal gōōla ĭcī adiimi nē ĭnōōgō kīdīmāntē, ĭnōōnō thī cī anyi nē Kiristo kēbēraet ageeta balna thēk terehianta.

¹² Aticcan balna Nyekuci ketee, kī katī kidihiththia naaga Yudei ĭnōōnō, nyatarka balna keeginna naaga eet cīk kayakca muwēēnīt cī abūnna ĭcī Kiristo ĭcī owu. ¹³ Ikiyyia ayahawung nē buu agiitia eet cīk athii cī eeginnu Yudei thōōth cī ēēn dīdī, cī ēēn Nyemut cī Abūnna cī Kiristo,^e cī ellianu niigia. Ariwu balna niigia leminit cunung ĭcī Kiristo, ĭthōng anyīwothiwung agiitia Ririwacī cī Dīhīmī⁸ wū balna aduwa Nyekuci, kī katī edenyciay niigia ngatī eeginnu eet cīk Nyekucak. ¹⁴ Anyet Ririwacī cī Dīhīmī ageeta buu kagac kītō ne, karūba katī naaga thoothonniok vēlēk cīk ĭtiangeei Nyekuci eet cīgīnīk. ĭthōng thī katī keelliy naaga, kī katī kīdihīthīt naaga ĭnōōnō, ĭthōng kubuluthit ĭnōōnō.

Alawōōi Paulo lemnyiook Ēvēthatha

¹⁵ Kathihi balna thēk na thōōth cī elemu niigia Makayyioit Yesu kī mīnan cī amīnannu eet vēlēk cīk Nyekucak, ¹⁶ nga kībīl na ngatī kēnēcē Nyekuc ne ibalallē, nyatarka agiitia, kahadanung na agiitia katī ngī kalayyie. ¹⁷ Nga na kajini Nyekuc Baangiet cī abulie cī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo noko, kī katī kanyung Ririwac cī Dīhīmī, kī kanyung nē agiitia gēēnyīth, ĭthōng agayyu thōōth cī agawu Nyekuc jurrung. ¹⁸ Kalayyie na kathī ne anycīk lanyīt cī Nyekuco kūtūkūl thinneti cuguk, kī katī agaac thōōth cī muwēēnīt cī abūnna, wū balna anyung Nyekuci kōr wū balna ēbēranung nē agiitia. ĭthōng thī katī ūrūbtawu gatan cī abulie cī katī ēēn cunung kōdōwē kī eet cīk Nyekucak vēlēk. ¹⁹ Kadimnyung na agiitia agaac tirthēt kī makathīt cī ayahacet Nyekuci ageeta cīk kēlēmi ĭnōōnō. Ēēn coo tirthēt wū balna adīmanini Nyekuci, ²⁰ kūrūgūtha Kiristo daaītha, ĭthōng anyīk ĭnōōnō kaavu attia cīnnī cī athio^h tammuatiddina. ²¹ Agam Kiristo kaal vēlēk cīk tirtik kī

^e **1:13** *Nyemut cī Abūnna*: Ēēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaai kurucea, kī kūtūny gerthetin cīnac, kī kanyet ageeta rūgēt cī alna kūdūt.

⁸ **1:13** *Ririwacī cī Dīhīmī*: Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatīnnē Nyekuc ĭthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, ĭthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. ĭthōng ēēn Baatīnnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

^h **1:20** *Attia cīnnī cī athio*: Eeti cī avī attia ĭcī athio, avī nē ngatī bulēnto kī ngatī tirtheto.

cĭk ayak makathĭt, kĭ loociok kĭ alaanĕt vĕlĕk. Agam nĕ kaal vĕlĕk cĭk looc coo, ĭthōng katĭ agam cĭk looc cĭ katĭ aku kōr ĩmma buu.

²² Anyi Nyekuc Kiristo tirthĕt cĭ agamĭ kaal vĕlĕk, ĭthōng ĕbĕra ĩnōōnō kĭ makayyioit cĭ kaal vĕlĕk cĭk būnnathĭt cĭ kelethiawo.ⁱ

²³ Ĕĕn kelethia ĕlĕ cĭ Kiristo, ĭthōng abĭththĭ nĕ Kiristo cĭ anyi kaal vĕlĕk kūrūgĭt.

Karūgĭ naaga nyatarka Kiristo

2 ĭthōng thĭ, balna aavuttu niigia kĭcĭ adaaktu, nyatarka gerthetin cunung kĭ thoothonniok cĭk gerthek cĭk adĭmannu niigia, ² gōōla wū balna gōō attiyu, ĭthōng owobtu thoothonniok cĭk looc coo, ĭthōng ithiktu alaan cĭ ririwanĭn cĭk gerthek cĭ ĕĕn makayyioit cĭ looc coo. Ĕĕn nĕ ririwac cĭ aticanni thinnetinĕy cĭk eet cĭk athii cĭ athĭrar Nyekuc. ³ Kaatĭ baa gōō naaga vĕlĕk noko, ngatĭ kōwōbĭ kaal cĭk abarriteei eleeti kĭ thinneti cĭgaac. ĭthōng nyatarka thoothonniok wūk balna kadĭman naaga, ikiyyia avaracihet Nyekuci ageeta kĭ eeta gwuak.

⁴ ĭthōng thĭ ayak Nyekuci tamati cobbi, ĭthōng amĭnannet nĕ ageeta ōrrōt, ⁵ kōdĕ woyyia balna ngĭ kadaaito naaga nyatarka thoothonniok cĭgaac cĭk gerthek, anyet Nyekuci ageeta kūrūgĭt kōdōwĕ kĭ Kiristo, būnnathĭt cĭ Nyekuco dōō cĭ balna ĕlanung agiitia. ⁶ Ngaatĭ arūgūthaniet Nyekuci ageeta daaĭtha, kōdōwĕ kĭ Kiristo, ĭthōng anyet kūrūmtĕ kĭ Yesu Kiristo tammuatiddina, ⁷ kĭ katĭ keyelek Nyekuci eet erkinyiay ĭcĭk katĭ avvu gōōl cĭ ĕĕn būnnathĭt cĭnnĭ, ĭthōng ĭthĭ thimattioit ĭcĭnac dĭdĭ, nyatarka thōōth cĭ ĭdĭman Yesu Kiristo. ⁸ Ĕlanung balna Nyekuci agiitia būnnathĭta cĭnnĭ katĭ ngĭ elemnyu niigia, athii cĭ ĕĕn gimma cĭ balna adĭmannu niigia ĕĕn anyinit cĭ Nyekuco ĭcunung, ĭthōng athii cĭ ĕĕn gimma cĭ balna adĭmannu niigia mĭn. ⁹ Athii cĭ ĕĕn ellianĭtĭ dūmaniniet cĭ tiiciok cĭk balna kadĭman naaga, kĭ katĭ kithii eeti ĭmma cĭ irian, nyatarka elinit cĭnnĭ. ¹⁰ Keegin naaga eet cĭk ĕngĕnycanet Nyekuci gōōla ĭcĭ katiyyie wo, kaavut kōdōwĕ kĭ Yesu Kiristo, kĭ katĭ kĭdĭmanit tiicanĕ cĭk abūnna wūk balna ĭdĭmanehet Nyekuci ageeta balna ĭcĭ owu kĭdĭmanit.

ⁱ **1:22 Kelethiawo:** Ĕĕn ekelethia meelitin cĭ eetu, cĭk ĕlĕmĭ Yesu Kiristo, ĭthōng urumtōy kĭ kalacō ĩnōōnō kĭ Makayyioit cĭning.

**Arūm balna Nyekuci eet cīk Yudei kī
cīk athii cī ēēn Yudei ĩcī Kiristo**

¹¹ Nyī anyiccu kerehewung ngatī eeginnu niigia eet cīk athii cī ēēn Yudei. Avvuyyung baa gōō eeta cīk Yudei ennecung ne, “Eeginnu niigia eet cīk ngaanī kūbūūrantē eleeti,”^j irian thī baa gōō nēēgē, nyatarka abūūran eleeti cīgīk. ¹² Athii balna niigia cī agayyu Kiristo baa erkinyiay nīkē. Balna ngī eeginnu niigia eet cīk rēēng eetīnēy ĩcīk Īthraīlī, ĩthōng athii cī othollu ngērēmngērēm wū balna adak Nyekuci kī ĩnōōgō. Attiyyu balna niigia rēēna ĩcī Nyekuco, ĩthōng ithii muwēēnītī cī abūnna ĩcunung tō. ¹³ Īthōng thī yoko, urumtu niigia eleeti cuguk kōdōwē kī Yesu Kiristo. Eeginnu balna gōō niigia rēēntī ĩcī Nyekuco, ĩthōng thī yoko, ivitiawu oboktowu kī ĩnōōnō, nyatarka biyyie cīk Kiristo.

¹⁴ Nyatarka ayahaet nē ageeta ganōn, ikiyyia ūrūm nē eet cīk Yudei kī eet cīk athii cī ēēn Yudei, kīitō codoi doo ēla cīnnī. Athaan balna nē luwat cī ēngēr ĩnōōgō kaburyyiōy ¹⁵ daaītha cīnnī, balna ngī ĩbīlī nē gōōl cī adīmanini Ngiranī cī Mutha, kī tīrīthēnīt cīnnī vēlēk. Ikiyyia ĩdīman nē ganōn kōrgēna cī eet cīk Yudei kī eet cīk athii cī ēēn Yudei, ngaatī arūmī ĩnōōgō kīitō eet cīk odoi doo. ¹⁶ Īthōng ēla ĩcīnnī dōō, ikiyyia aganīth Kiristo ĩnōōgō kī Nyekuc, ngatī adangnī kurucea^k ĩthōng ĩbīlī gōōl cī aburnōnī nyaguana. ¹⁷ Ayahacung balna nē agiitia eet cīk athii cī eeginnu Yudei wo Nyemut cī Abūnna cī ganono, eeginnu balna niigia rēēntī ĩcīnnī, ĩthōng ayahak ganōn eet cīk Yudei cīk ōjōōntī ĩcīnnī. ¹⁸ Īthōng nyatarka Kiristo, kivitia naaga kōdōwē ĩcī Baangietī Ririwaca ĩcī odoi, nyatarka thōōth cī adīman Kiristo.

¹⁹ Nyatarka thōōth coo, ĩthīnga niigia eeginnu eet cīk rēēng, ūrūmtothiwu niigia eet cīk kōrōōk cī Nyekuco, ²⁰ kōgōōn naaga kōdōwē kī ciith cīnnē cī ēngēnycē, ĩthōng aavutō tionniaha kī

^j **2:11** *Kūbūūrantē eleeti*: Aduwaa balna Nyekuci Abraham kūbūūran dōōlī cīgīnīk cīk maacik katī ngī ĩtō iinya turgī cīk aritianī nēēgē, kī katī kīitō nēēgē eet cīk Nyekucak. Bēl Nyaraga cī Thianantō 17:9-14. Wathinniwōy wūk balna Paulo, mēēlī balna Yudei cīk ēlēmī Yesu amuk nēēgē athī ne, eeta cīk athii cī ēēn Yudei cīk ēlēmī Yesu, adiiim Yudei cīkō ĩnōōgō ngī abūūranni, ĩthōng uthutti Ngiran cī Mutha. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cīk Tionniawu 15:1-5.

^k **2:16** *Kuruce*: Ododdi eeta cīk Rūma eet kēēnīy ĩcīk ēēn ramma cīk ēēn tēlēcua. Arūgī eeti kuumuc, ĩthōng adaak daaīth cī awuci ōrōt.

eeta cĭk ōthōōth molook cĭ Nyekuco kĭ telecuana, ĩthōng aavu Yesu Kiristo kĭ kitiri. ²¹ Agam nē ciith nĭco kĭi codoi doo, ĩthōng anyĭk kĭtĭlĭth kĭi Ciith cĭ dĭhĭmĭ cĭ Makayyiokto. ²² ĩthōng eeginnu niigia tōōn cĭ Ciith nĭco, cĭ balna ěngĕnyĕt Kiristo kĭi ngini cĭ aavĕ Nyekuci Ririwaca cĭnnĭ.

Ĕĕn Paulo limannioit cĭ eet cĭk athii cĭ ĕĕn Yudei

3 Thōōtha ĩcoo kikiyyia na Paulo kĭthĭ et cĭ kaavĕ kĭjana, nyatarka Yesu Kiristo, thōōtha ĩcĭ kalimanecung agiitia eet cĭk athii cĭ ĕĕn Yudei wo nyemut cĭ abŭnna.

² ĩthōng dĭdĭ, agayyu niigia bŭnnathĭt cĭ Nyekuco, ngatĭ ĕbĕrania aneeta kikiyyia kĭdĭman tiic cĭ ellung agiitia. ³ ĩthōng balna kĕtĕhĕdawung na agiitia nyaraga cĭ turi, cĭ eyeleca Nyekuci aneeta thoothonniok cĭgĭnĭk cĭk balna gōō alugunyi. ⁴ Kĭ yoko ngĭ ebellu niigia nyaraga coo, amŭdanu katĭ jurrung gōōl cĭ kathĭknĕ na thōōth cĭ Kiristo cĭ alugunyi. ⁵ Ngaanĭ balna kagga eeti ĩmma thōōth cĭ alugunyi cĭ ĩjar gĕĕnyĭth cĭ eetu wo, kuumuc kikiyyia kuduwak Ririwacĭ cĭ Nyekuco tionniak kĭ eet cĭk ōthōōth molook cĭ Nyekuco cĭgĭnĭk cĭk dĭhĭmĭk. ⁶ ĩthōng ĕĕn thōōth cĭ alugunyi wo wŭ anyi Yesu Kiristo eet cĭk athii cĭ ĕĕn Yudei Nyemut cĭ Abŭnna, kĭi katĭ kotholit kĭ eet cĭk ĕĕn Yudei vĕlĕk, balinit cĭ katĭ abarĭc doolia cĭk Nyekucak, ĩthōng katĭ othoolit kaal vĕlĕk wŭk balna abŭtana nĕ.

⁷ Anya balna Nyekuci aneeta bŭnnathĭt kĭ tirthĕt cĭnnĭ cobbi, kĭi katĭ kiticanothĭk na ĩnōōnō kilimanek eet Nyemut cĭ Abŭnna.

⁸ Kōdĕ woyyia ngĭ keeni na et ĩmma kaganoko¹ eetĭnĕy cĭk Makayyioktak vĕlĕk, anyĭwothĭca balna aneeta bŭnnathĭt coo, kĭi kilimanek eet cĭk athii cĭ ĕĕn Yudei gataninit cĭ Kiristo cĭ athii cĭ atĭmanni. ⁹ Keberiay balna na, kĭi kĕkĕbak eet vĕlĕk thoothonniok cĭk ĩjar gĕĕnyĭth cĭ eetu kiticanōy kĭi dĭdĭ, wŭ balna aluguny Nyekuci wŭ ĕĕn Tengenyoit cĭ kaal vĕlĕk, balna thĕk thiananta. ¹⁰ Ĕĕn balna dimĕnĕt cĭ Nyekuco vĕlĕk cĭ aticanini nĕ meelitin cĭ lemnyiwu kelethiawa cĭnnĭ keyelek makayyiok kĭ alaanĕt cĭk tammutiddino gĕĕnyĭth cĭnnĭ. ¹¹ Muwĕĕnĭt balna cĭ Nyekuco coo, balna ngaanĭ kĕtĕngĕnya nĕ looc, wŭ balna ĕdĕcak nĕ nyatarka

¹ **3:8** *Et ĩmma kaganoko*: Ōthōōth Paulo ketee nyatarka balna gōō uuk nĕ lemnyiook ōōgĭ cĭk Kiristo, ĩthōng uruk ōōgĭ thōng, baa nga kĕlĕm nĕ Yesu ngatĭ ĕnnĕ Makayyiok cĭnnĭ. Bĕl Nyaraga cĭ Tiicanĕ cĭk Tionniawu 8:1-3.

kaal vēlēk wūk balna aticcan Yesu Kiristo Makayyioiti cīnac. ¹² Īthōng thī yoko nyatarka kūrūmtē kī Kiristo, īthōng kelemit ĩnōōnō. Athii cī kadiim ngī kongollie naaga ngī kōvvō Nyekuca mūrūūr. ¹³ Īnōōnō thī cī woccia athii cī aduulēnē thinneti cuguk, nyatarka kapīrna na nyatarka agiitia ĩnōōnō thī cī ayahacung pīrnānētī cannie agiitia bulēnīt wo.

Mīnan cī Kiristo nyatarka ageeta

¹⁴ Ma kamuui thoothonniok cīkkō vēlēk, kakati na kuthungti ngatī kalawē Baangiet, ¹⁵ Tengenyoit cī akaneei thar eet cīk kōrōok cīnnī vēlēk tammuatiddina kī loota. ¹⁶ Kalayyie na kathī ne, anycīk kanyung Nyekuci agiitia tirthēt bulēnta cī balinit cīnnī Ririwaca cīnnī, kī ĩtō niigia wobjiak cīk eeginnu tirti, ¹⁷ kī koccia kaavu Kiristo thinnetinēy cuguk, nyatarka leminit cunung. Uthutti thōōth cīnnī jurrung, īthōng okomit mīnana cīnnī. ¹⁸ Kalayyie na kathī ne, anycīk Nyekuc kanyung agaac niigia kī eet vēlēk cīk Nyekucak thōōth cī athī ne, maka mīnna cī Kiristo ijiarī. ¹⁹ Kadimnyung na agiit agaac thōōth vēlēk cī mīnan cī Kiristo, kōdē woyyia ijiar gēēnyīth cī woccia aṭimaniay, īthōng thī katī anyung Nyekuci agiitia tirthēt cī attiyu kī nē.

²⁰ Īthōng yoko, kanycīk bulēnīt vēlēk kaavu ĩcī Nyekuco. Īnōōnō cī ūūlī ngatī woccia adīmanī nē thoothonniok cīk ijiar ngatī woccia kajini ĩnōōnō kōdē kamuui, tirthēta cī adīmanini nē ĩcīnac. ²¹ Anyīk meelitin cī lemnyiwu kī Yesu Kiristo kanycīk Nyekuc bulēnīt erkinya kī erkinya! Amēn.

Rūmēnīt ēla cī Kiristo

4 Kalayyung na agiit, eeti cī kaavē kījana nyatarka Makayyioit wo, aavut gōōla cī abūna kī balna ngī ēbērawung Nyekuci agiit ĩtō eet cīgīnik. ² Ītō thimattiak ōrrōt, īthōng ayaktu thinneti cīk alālī, ayait thinneti cīk makatīk kī goonogu, īthōng omoktu thoothonniok cīk goonogu vēlēk mīnaninta. ³ Ītīmanit ngatī athunnu rūmēnīt cī Ririwac cī Dīhīmī thinnetinēy cuguk. Īdīmanit ketee gōōla cī attiyu jurrung ganōna. ⁴ Eeginnu niigia vēlēk eet cīk ēlē codoi doo. Ēēn Ririwacī cī Nyekuco codoi doo, kī balna ngī anyung Nyekuci agiitia muwēēnīt codoi doo cī abūna. ⁵ Kēyēk naaga Makayyioit codoi doo dōō kī leminit codoi doo kī batithimo codoi doo. ⁶ Avī Nyekuci codoi doo cī ēēn Baatī eet vēlēk. Agam

nē dōō eet kī kaal vēlēk, ìthōng aticanothi eeta vēlēk ìnōōnō, ìthōng avī nē eetīnēy vēlēk.

⁷ Engerehet balna Kiristo ageeta vēlēk būnnathīta cīnnī anyintiok cīk ēēn nyēgēlē. ⁸ Kīcī aduwa Nyaraga cī Nyekuco athī ne,

“Ma balna ngī ūūk nē tammuatiddina ngatī wuuni örröt, ikiyyia ūūwī nē eet cīk ecebjie cīk meelik ìthōng anyīk eet anyintiok.”

⁹ Ma ngī athī ne, “Ötöd balna nē tammutiddin,” athī thōōth coo balna ne, ikiyyia Kiristo nōōnō loota ngato looca ìcī kaatē naaga wo. ¹⁰ Ìthōng Yesu wū balna avī loota ngato ìnōōnō noko wū balna ūūk tammuatiddina, kī katī kaavu nē tammuatiddina kī loota vēlēk. ¹¹ Ìnōōnō balna cī ēbēra eet öögī kīitō tionniak, ìthōng ēbēra öögī kīitō eet cīk öthōōth molook cī Nyekuco, ìthōng ēbēra öögī kīitō eet cīk alimaneei eet kelemīt thōōth cī Nyekuco, ìthōng ēbēra öögī kīitō paadirnya kī limanniok, ¹² kī kilimanit eet cīk Nyekucak gööl cī aticanothīcē Nyekuc, kī katī kītilīth ēlē cī Kiristo kī tiir. ¹³ Ökkō katī tiici coo ìcī owu kuumuc kūrūmet leminiti ìthōng kagaacō Ngertī Nyekuco. Ìthōng thī katī kivitīa kītilīthīt naaga kīitō makatē leminta kī Yesu Kiristo, ìthōng kivitīa kaavutō naaga kī nēnē.

¹⁴ Athii woccia cī kaatī naaga kī doolia cīk kīdīk, athii woccia cī kanyii eet kīgoolliet limana cīnīng ìcī ēēn vōlōng, ìcī avī kī ngōōtī cī avungan taktak. ¹⁵ Ìthōng thī kēnnē, kōthōōth katī naaga thōōth cī ēēn dīdī mīnaninta, kalīthī katī naaga thoothiowēy vēlēk, kivitīa kaavut kī Kiristo cī agam ēlē cīnnī cī ēēn kelethia cīnnī. ¹⁶ Arūm Kiristo ēlē cīnnī wo kī codoi doo, ìthōng anyīk vatīk vēlēk kiticantōy jurrung, kī katī kiticantōy vatīka codoi codoi cīk ēlak kī kītilīth ēlē kōkōm nyatarka mīnan.

Ayaha Yesu rūgēt cī jōr

¹⁷ Aduwaca Makayyioiti aneeta kethewung ne, ibilli avuthit cī attiyyu kī eeta cīk agiithi cīk athii cī aga Nyekuc ēē. ¹⁸ Adīitī ooti cīgīk pīd, ìthōng iitō rēentī kī avuthit cī Nyekuco, nyatarka agiithi nēēgē, ìthōng alna ooti cīgīk ökōmī kak. ¹⁹ Athii cī angawan

nēēgē. Adīman nēēgē thoothonniok cīk ēēn riiriny kūdūt, ithōng alna iyiacanei ngatī adīmanī thoothonniok cīk ēēn riiriny vēlēk wo dōō.

²⁰ Īthōng thī niigia, athii balna cī avvu alimannu Kiristo gōōla nīcē. ²¹ Dīdī, ivitiawu balna niigia ithiktu īnōōnō, īthōng illimantewu thōōtha cīnnī gōōla cī thōōth cī ēēn dīdī, cī avī īcī Yesu. ²² Aduwaccung balna agiitia eeta athī ne, ēgērēthannung katī agiitia barritōnī cī giithakthēt cunung agiitia, adiiim niigia ngī atdukecu gōōl wū rūgēt wunung wū rēēnī tūū kī avuthit vēlēk cīnnī wū gerthe. ²³ Anycīk muwēēnīt cunung kūtūwē kī jōr, ²⁴ Īthōng anyung īitō eet cīk jōr, wūk balna ēngēnycanung Nyekuci agiit aavut kī nēnē, abūnna ngī adīmannu thoothonniok cīk adiiim nēnē, īthōng iittu eet cīk callīk.

Ngirantiok cīk rūgēt cī jōr

²⁵ Nyī ngaanī ovolongecu goonogu, ithiantaī uduktiak īnōōgō thōōth cī ēēn dīdī, nyatarka keegin naaga tōōn cī ēlē codoi doo. ²⁶ Nyī anyiccu varac kamaarawung gerthetin. Nyī ovvoyyu kīnyaaiy varaca, ²⁷ īthōng nyī ēlēmacu alaan cī ririwanīn cīk gerthek^m kētēhawung agiitia. ²⁸ Eeti cī balna gōō ōgōrthē, anycīk īnōōnō kūtūngēk gōr, adiiim thēk nē ngī atican tiic cī woccia ēēl īnōōnō athīnēy cīgīnīk mīn, kī katī kūmūda gii cī woccia ōthōl kī pīryiak.

²⁹ Nyī othooththu thoothonniok cīk gerthek. Anycīk thoothonniok cīk aduwuanu kī cīk abūnna, kī katī keelitō eeta. ³⁰ Īthōng nyī anyiccu Ririwac cī Dīhīmī cī Nyekuco kutulu, Ririwac wū balna amacaraninu niigia, nyatarka kōr cī katī oogianu gerthetina cunung. ³¹ Ūtūngtek ngongowi kī varacī kī līlīwōn kī jore kī thōōth cī othoothu goonogu buth kī thoothonniok vēlēk cīk gerthek. ³² Īthōng thī kēnē, īitō thimattiak, īthōng atamattiwu goonogu, kī balna ngī amanicing Nyekuci agiitia, nyatarka Kiristo.

^m 4:27 *Alaan cī ririwanīn cīk gerthek*: Ēēn coo alaan cī ririwanīn cīk gerthek cī athī thar cīgīnīk Thīttan. Ēēn balna alaanī cī ririwanīn cīk gerthek wo, anjīlo tammuatiddina cī balna amaraai, anjīlēt ōōgī kūtūbūrīt Nyekuc, ngaatī ingkawī Nyekuci īnōōgō tammuatiddina. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

Gōōl cĭ kaatĕ lanyĭta

5 Īthōng thĭ thĕk, eyehethit Nyekuc, kĭ doolia cĭgĭnnĕk cĭk amĭnan nĕnĕ, ² Īthōng ĩmĭnantowu kĭ balna ngĭ amĭnannet Kiristo ageeta, ĩthōng ĕlĕmaaĭ ĕlĕ cĭnnĭ kĭi gii cĭ cavĭto cĭ ōngōlĭ ĕmmĕdĕ, cĭ anyiwothi Nyekuc.ⁿ

³ Nyĭ anyiccu thoothonniok cĭk adiimnyu ngĭ oginnu kĭ ngaay taktak kedenyciay kōrgĕna cunung, kĭi katĭ kithii cĭ athinnu ngam, ngam, kōdĕ eeginnu ngarubĕ nyatarka ĕĕn cĭkkō thoothonniok cĭk gerthek cĭk woccia athii cĭ aticcan eeta cĭk dĭhĭmĭk cĭk Nyekucak. ⁴ Kōdĕ nyĭ othooththu thoothonniok cĭk ĕĕn riiriny cĭk woccia ayaha ngawani, kōdĕ thoothonniok cĭk woccia athii cĭ ellung agiitia, cĭk athii cĭ abŭnna, ĩthōng thĭ, othoothit thoothonniok cĭk woccia enneccu Nyekuc ne, ibalallĕ. ⁵ Nyatarka thoothonniok cĭkkō agaac jurrung ĩtō ne, athii eeti cĭ aticcan kaal cĭk ĕĕn riiriny kōdĕ eeti cĭ athĭ ngam, ngam, cĭ aragĭth gimma kabicoca cĭ Kiristo kĭ ĩcĭ Nyekuco, nyatarka eeti cĭ ōgōōn ketee, ōgōōn nĕ kĭ eeti cĭ ala kaal cĭk ar eeta kĭitō nyekucnya. ⁶ Nyĭ anyiccu et ĩmma kĭgoolung vōlōnga kaganoko, nyatarka thoothonniok cĭkkō, avaracii Nyekuci eet cĭk athii cĭ athĭrar thōōth cĭnnĭ. ⁷ Īthōng thĭna, nyĭ adĭmannu thoothonniok cĭk aticcan nĕĕgĕ.

⁸ Nyatarka balna gōō attiyu niigia kĭ eeta cĭk aatĭ muwuratō, ĩthōng thĭ yoko, iittu eet cĭk lanyĭtak, nyatarka iittu eet cĭk Makayyioktak. Īthōng thĭ yoko, aavut kĭ doolia cĭk lanyĭtak, ⁹ nyatarka ayaha lanyĭtĭ coo thōōth cĭ abŭnna kĭ cĭ edemothi kĭ cĭ ĕĕn dĭdĭ dōō, ¹⁰ ĩthōng umuddiawu thoothonniok cĭk anyi Makayyioit kĕbĕlbĕl. ¹¹ Ũtŭbŭrĭt thoothonniok cĭk muwurak cĭk ayaha thoothonniok cĭk athii cĭ abŭnna, ĩthōng thĭ eyelliek eet vĕlĕk kagaacō gerthetin cĭning. ¹² Nyatarka thoothiowa cĭk aticcan eeta labak cĭk athii cĭ acĭn eeta, kangawan ngatĭ woccia kabŭŭngĭ ĩnōōgō. ¹³ Īthōng gii vĕlĕk cĭ atŭkŭl lanyĭtĭ, apulaniay katĭ kedenyiay, ¹⁴ nyatarka lanyĭt cĭ anyi gii vĕlĕk kedenyiay. ĩnōōnō thĭ cĭ athĭ ne,

ⁿ **5:2** *Gii cĭ cavĭto cĭ ōngōlĭ ĕmmĕdĕ, cĭ anyiwothi Nyekuc:* Ĕlĕmaaĭ balna Yesu ĕlĕ cĭnnĭ kĭi gii cĭ cavĭto kaavu kĭ balna ngĭ apaei eeta cĭk Yudei Nyekuc kaal cĭk cavawu. Bĕl Nyaraga cĭ Lugitho 29:18.

“EtheK et cī ōngī^o ne, tīnga,
rūga daaītha,

kīi katī kutukuli lanyītī cī Kiristo aniitia.”

¹⁵ Īthōng thī, ĭcīnīt avuthit cī attiyu jurrung. Nyī attiyu kī giithiaha, aavut kī geenyiaha. ¹⁶ Īdīmanit thoothonniok cīk abūnna dōkīthī, nyatarka gerthe wathinniowa cīkkō. ¹⁷ Īthōng nyī agiithenu, abūnna ma ngī ērēpannu gii cī adiiM Makayyioiti agiitia ĭdīmanit. ¹⁸ Anycīk Ririwac cī Dihīmī kagam rūgēt cunung. Nyī ēgērēthannu eleeti baaintia, nyatarka amaaracung baainetī ĭdīmanit thoothonniok cīk meelīk cīk gertheK. ¹⁹ Ma ngī alutenu kōdōwē lawinta, ebelit tegelua cīk lawintak, ĭthōng idihiththu Makayyioit thinnetinēy cuguk vēlēk. ²⁰ Entek Nyekuc Baangiet ne, ibalallē dōkīthī, nyatarka thoothonniok vēlēk, thaarīy cīk Makayyioit cīnac Yesu Kiristo.

Ngaay kī maacua

²¹ Īthīrarit goonogu cīk ēēn lemnyioK tongolintia cī Kiristo. ²² Īnōōnō thī cī woccia athiknu niigia ngaay maacua cuguk, kaavu kīcī woccia athiknu Makayyioit wo. ²³ Nyatarka ēēn maac makayyioit cī ngaa cīnnī, kīcī ēēn Kiristo Makayyioit cī lemnyioK cīk kelethia cīnnī cī ēēn ēlē cīnnī, ĭthōng ĭthī Ellioit cīnīng. ²⁴ Kīcī athīrar lemnyioK cīk kelethiawak Kiristo, kīyokowo buu anycīk ngaay kīthīraritō maacua cīgīk thoothiowēy vēlēk.

²⁵ Niigia maacuana, ĭmīnanit ngaay cuguk kī balna ngī amīnan Kiristo kelethia cīnnī, ĭthōng ēlēmaaī ēlē cīnnī, nyatarka kelethia cīnnī. ²⁶ Anyi Kiristo kelethia kīi calla tirthēta ĭcī thōōth cīnnī, ĭthōng anyīk ĭnōōnō naboo kīi calla ngatī ūūnyī ĭnōōnō maamīy, ²⁷ Aticcan Kiristo ketee, kīi katī kanyīk ēlē cīnnī kelethia cī abulie, kīi katī kithiico thoothiowa cīk gertheK, ĭthōng thī ivitia katī ĭitō callē, ĭthōng athii gerthetini tō. ²⁸ Gōōla cī aduwōy thōng, adiiM ma ngī amīnan maacuana ngaay cīgīk, kaavutō kīcī amīnan nēēgē eleeti cīgīk. Eeti cī amīnan ngaa cīnnī, amīnan nē ēlē cīnnī buu.

^o 5:14 *EtheK et cī ōngī*: Athī thōōth coo ne, Kirithtiani wū balna adaak aku katī arūk-nanī Yesu ĭnōōnō kūrūk. Wathinniwēy wūk balna aavē Paulo ēbēl baa gōō Kirithtianēta thōōth cī et cī ōngī cī daaha.

5:14 ĭthāia 26:19; 51:17; 52:1; 60:1 5:16 Kolothia 4:5 5:19 Kolothia 3:16-17 5:22 Kolothia 3:18; 1 Pētūrū 3:1 5:25 Kolothia 3:19; 1 Pētūrū 3:7

²⁹ Īthōng thī nēnnē, athii eeti cī woccia aburneei ēlē cīnnī tō, ĩthōng thī kēnnē, woccia athūnnī nē ēlē cīnnī, ĩthōng itiling kaavu kīcī athūnnī Kiristo lemnyioik cīk kelethia cīnnī, ³⁰ nyatarka keegin naaga vatīk cīk ēlē cīnnī. ³¹ Kīcī aduwa Nyaraga cī Nyekuco athī ne, “Ungni katī eeti baatīnnī kī yaatīnnī ĩthōng, ōōt ūrūmtē kī ngaa cīnnī kīitō ēlē codoi doo.” ³² Ĕēn coo thōōth cī ijiar gēenyīth cī eetu, ĩthōng thī, kothoothi na nyatarka Kiristo kī lemnyioik cīk kelethia cīnnī. ³³ Īthōng thī thēk, adiim ngī amīnan maac ngaa cīnnī kīcī amīnan nē ēlē cīnnī, ĩthōng adiim ngī ongollie ngaa maac cīnnī.

Dōōlī kī baajigi kī ngaagi

6 Niigia doolia, ĩthīrarit baajigu kī ngaagu cukuk, nyatarka, thōōth cī mūrri cī woccia adīmannu niigia coo. ² “Otogollie baajigu kī ngaagu,” Ĕēn coo tīrīthēnīt wū balna itiona Nyekuci cī ayak būtan, ³ kī katī “Ebelbelit, ĩthōng uruktu looca niicoo kuumuc.” ⁴ Niigia baajigi doolenu, nyī ōgōrgōrrannu dōōlī cukuk. Illimanit ĩnōōgō kī katī kīdīmanit nēēgē thōōth cī Makayyioкто.

Nyakapanak kī makayyioik cīgīk

⁵ Niigia nyakapanā, ĩthīrarit makayyioik cukuk cīk looc nīco. Otogollie ĩthōng ithiktu ĩnōōgō kaavu kīcī woccia athiknu Kiristo. ⁶ Īthīrarit ĩnōōgō, athii cī Ĕēn nyatarka kebelbelit nēēgē katī ngī ebekcung agiitia thōng dōō, ĩthōng thī, ĩthīrarit ĩnōōgō kī nyakapanā cīk Kiristo, katī ngī aticanecu niigia dimēnēt cī Nyekuco thinnētīnēy cukuk dīdī. ⁷ Iticantothīk makayyioik cukuk talintia, kīcī woccia aticanothicu Makayyioit, athii cī aticanothicu eeta. ⁸ Nyatarka agayyu niigia ngatī katī adūmanī Makayyioiti eet dodoyyie, nyatarka tiicanē cīk abūnna cīk balna adīman nēēgē, kōdē woyyia et cī balna Ĕēn nyakapanait kōdē cī athii cī Ĕēn nyakapanait.

⁹ Īthōng niigia makayyiowa, idīmanit niigia buu nyakapanak cukuk kīyokowē. Nyī adīmannu ĩnōōgō buth, nyatarka agayyu niigia ngī ayak nēēgē buu Makayyioit cī avī tammuatiddina cī Ĕēn Makayyioit cunung buu wo, cī athii nē cī angalīt eeta.

Aryik ceremua cĭk Jorak (6:10-18)

Jore cĭ kuukōnē kĭ ririwanĭn cĭk gerthek

¹⁰ Īthōng thōōtha cĭ aturna, anycĭk tirthēt cobbi ōrrōt cĭ Makayyiokto kanyung ĭitō tirti. ¹¹ Itihimit ijĭio cĭk jorak cuguk cĭk anyung Nyekuci wo ilitti eleeti, kĭi katĭ kithii cĭ igoollung alaanĭ cĭ ririwanĭn cĭk gerthek. ¹² Nyatarka athii cĭ kuukōy naaga kĭ mĭrōk cĭk ēēn eeta. Kuukōy naaga kĭ mĭrōk cĭk ēēn makayyiok, kĭ makathĭt cĭ tirthēt cĭ ririwanĭn cĭk gerthek cĭk loocak, ĭthōng kuukōy kĭ makathĭt cĭ tirthēt cĭ ririwanĭn cĭk gerthek cĭk vatĭk cĭk tammutiddin. ¹³ Īthōng thĭna, itihimit ijĭio cuguk cĭk jorak cĭk anyung Nyekuci wo ilitti eleeti, kĭi katĭ ngĭ ikiyyia kōr cĭ gerthetino, agayyu katĭ ngatĭ alittu eleeti cuguk. Ma katĭ ngĭ edecciy jore, nga katĭ okomnyu niigia. ¹⁴ Īdĭmantōthĭk jurrung! Itihimit thōōth cĭ ēēn dĭdĭ kaavu kĭ nyĕkĕdĕngō, ĭthōng anyciwu būnnathĭt cĭ Nyekuco kilitowung agiitia katĭ ngĭ ovvoyyu jora. ¹⁵ Itihimit ganōn cĭ aku Nyemuta cĭ Abūnna kaavutō kĭ caava

katī ngī ĩdīmantōthĭk jurrung. ¹⁶ Anycĭk lemīnit cunung kaavu kĭ kilib, kĭi katī ilitti nyarangĭt cĭk alanyĭt cĭk ēēn guo cĭ Thĭttano. ¹⁷ Anycĭk tirthēt cĭ Nyekuco cĭ ēēlaneet ageeta, kaavu kĭ lŭlŭwocĭ cĭ ēēn gii cĭ alaam ōōwa, ĩthōng anyciwu nyemut cĭ Nyekuco cĭ aku ĩcĭ Ririwac cĭnnĭ, kaavu kĭ nyetubata. ¹⁸ ĩthōng alayyiōy dōkĭthĭ wathinniwēy ĩcĭk obbitik lawintiwēy vēlēk, tirthēta ĩcĭ Ririwac cĭ Dĭhĭmĭ. Aavut vĭrĭngĭng, ĩthōng alayyiwu lemniok vēlēk.

¹⁹ Alayyiwangu aneeta buu, kĭi katī kaanya Nyekuci nyemut cĭ kōthōōthē kithii cĭ kongollie ĩthōng kanyĭha eet kagaacō thōōth cĭ Nyemut cĭ Abŭnna wŭ balna alugunyi thĭnĭna cĭ Nyekuco, ²⁰ nyatarka keeni na tionniait cĭ kecebjie kĭjana. Alayyiwangu, kĭi katī kilimanōy thĭnĭna cĭ ōkōmĭ kĭcĭ woccia kalimannie.

Thawinet cĭ aturna

²¹ Aduwaccung katī Taicikathĭ gotoonietĭ cĭnac cĭ ēēn ticcianioit cĭ athŭnnĭ thōōth cĭ Makayyiokto thōōth vēlēk, kĭi katī agaac niigia buu gōōl cĭ kaavē na kĭ tiic cĭ katicani. ²² Thōōth coo kir cĭ kitionacung na agiit ĩnōōnō wo, kĭi katī agaac niigia gōōl cĭ katiyyia naaga, kĭi katī ketherung Taicikathĭ agiitia.

²³ Gōtōōnōga kĭ ngōōnōga anycĭk ganōn kĭ mĭnan kĭ lemīnit cĭk avvu ĩcĭ Baangiet Nyekuc kĭ Makayyioit cĭnac Yesu Kiristo, kaavutō ĩcunung. ²⁴ Anycĭk bŭnnathĭt kĭ mĭnan cĭ Nyekuco kaavu ĩcĭ eet vēlēk cĭk alna amĭnan Makayyioit cĭnac Yesu Kiristo.

Nyaraga cĩ eheedi Paulo Lemnyiok cĩk Kelethiawak Vilipa

Yelinit cĩ Nyaragawo

Eheedi balna Paulo wũ eēn tionnait cĩ Yesu Kiristo nyaraga coo lemnyiok cĩk kōrōōk cĩ gaalawu cĩ Vilipi. Avĩ balna Vilipi looca cĩ Makedonia cĩ eēn tōōn cĩ looc cĩ Girihi ĩcĩ lootu. Aliman balna Paulo eet natē, ĩthōng ithianaĩ nē kelethia cĩ lemnyiowu. Bēl thōōth coo Nyaragawa cĩ Tiicanē cĩk Tionniawu 16. ĩthōng thĩ, erkinyiay cĩk meelik vurtia, ĩcĩ balna ikiyyia arĩwothĩhĩ Paulo kĩjan ĩthōng itiontak lemnyiowa cĩk kelethiawak Vilipa ĩnōōnō nyarobinya. Ngaatĩ ēhēēdĩ nē nyaraga coo kennek nē ĩnōōgō ne ibalallē.

ĩthōng nyaragawa ĩcoo, aduwaai balna Paulo lemnyiok ethei ne, athii cĩ ongollie nē daaĩth, ĩthōng ēthēr ĩnōōgō kokomit leminta cĩnĩng, katĩ ngĩ acanantē kōdē ngĩ aruk eeta ĩnōōgō. Ma natē, egerenyek Paulo ĩnōōgō kithii cĩ ēngērēnĩ, ĩthōng thĩ ithimatito kĩ baa gōō Kiristo. Ngaatĩ ahadacĩ ĩnōōgō ngatĩ eēn rūgētĩ cĩ arũmēēnĩ nēēgē kĩ Kiristo kũtō codoi doo, cĩ eēn anyinit cĩ anyi Nyekuci ĩnōōgō, kũ katĩ kithii woccia cĩ ōwōb nēēgē limanniok cĩk eēn volongnyiok cĩk aduwaai ĩnōōgō kowobit thēk Ngirantiok wũk balna anyi Nyekuci Mutha kanyĩk eet cĩk Yudei.

Thawinet kī lawinit cī Paulo

1 Nyaraga cī aku ĩcannī Paulo kī Timoti cīk keeginna ticcianniok cīk Yesu Kiristo^p coo.

Ĕēn nyaraga coo cī eet vēlēk cīk Nyekucak cīk Ĕēn wobjiak cīk Yesu Kiristo ōlōō ĩcī gaalawu cī Vilipi, kī makayyiok cuguk kī elliok cīgīk.

²Kalayyie na kathī ne, anycīk Nyekuc Baangiet kī Makayyioit Yesu Kiristo, kanyung būnnathīt, ĩthōng agatannung agiitia ganōna!

Alawini Paulo lemnyiok cīk Vilipi

³Kennei na Nyekuc dōkīthī ne, ibalallē katī ngī kahadanung agiitia. ⁴Mī kalayyie nana, kalawinung agiitia vēlēk dōkīthī talintia, ⁵nyatarka balna gōō otholecangū niigia aneeta ngatī kalimanēcē eet Nyemut cī Abūnna^r cī Kiristo, ngaatī balna athiknu ĩcī owu kuumuc kīī noko. ⁶Īthōng kagga na Nyekuc wū balna ithiananī tiic coo, cī abūnna kōrgēna cunung wo, alna katī adīmanothi tiici cīnnē wo, kuumuc kūtūbanothīk kōr cī katī ōbōdanī Yesu Kiristo.

⁷Attiiyyu niigia dōkīthī thīnīna cannī. Īthōng thī abūnna ĩcannī dōō ngī kagga, ĩthōng kagawa gōōl cī kadīmanecung agiitia. Gōōla cī balna otholecangū niigia vēlēk aneeta tiica cī anya Nyekuci, kī thōōtha cī kaduwacē eet thōōth cī Nyemut cī Abūnna kōdē woyyia balna ngī kaavē na kījana. ⁸Nyekuc cī aga thōōth cī Ĕēn dīdī, ngatī kadiimi kakuni kacinnung na agiitia. Aga nē ngatī kathunnung na agiitia, kīcī athunnung Yesu Kiristo agiitia.

⁹Kalayyie na, kīī katī kīī maka mīnnanī cunung kūūk ĩcī owu, kīī katī agaac niigia ngatī amīnanonu ōrrōt jurrung, ¹⁰kīī katī agaac gōōl cī ēbēranu thoothonniok cīk edemothi, kīī katī thēk ayait rūgēt cī abūnna, ĩthōng iittu eet cīk amirnu attiiyyu kuumuc gīī ngī ikiyyia kōr cī katī ōbōdanī Kiristo. ¹¹Anyung katī Yesu Kiristo

^p **1:1** *Yesu Kiristo*: Thara cīk athī Yesu wo athī ne, ēēlaneet Nyekuci, ĩthōng cīk athī Kiristo wo athī ne, vudēnēt cī ēbēranī Nyekuci et kīī Alaana. Thōōtha ĩcī Heburu thōōth cī athī Mathaaya wo athī ne, Kiristo.

^r **1:5** *Nyemut cī Abūnna*: Ĕēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaai kucea, kīī kūtūny gerthetin cīnac, kīī kanyet ageeta rūgēt cī alna kūdūt.

aavut iticanit tiicanē cīk abūnna, cīk ayahai Nyekuc bulēnīt kī dīhīthēnīt.

Athanothīk Nyemut cī Abūnna looc

¹² Īthōng thī yoko, gōtōōnōga kī ngōōnōga, kadimnyung na agiitia agaac, ngatī ēēlī pīrnanētī wū balna atdukwuaca aneeta ngato kathanōthīk Nyemut cī Abūnna looc. ¹³ Nyatarka thōōth coo, ivitia balna agaacō nyīcēkērī cīk ēbēk kōrōōk cī alaan cobbi cī Rūma kī eet ōōgī vēlēk, ngatī kecebinie na, nyatarka katicanothi Kiristo. ¹⁴ Īthōng thī yoko, nyatarka kecebjie na kījana, ivitia okomit thinneti cīk wobjiak cīk Makayyioktak, īthōng ītō muotī, ngatī irioni nyemut cī Nyekuco.

¹⁵ Ēēn dīdī, aatī eeta gwuak cīk aliman thōōth cī Kiristo nyatarka alīlīweca aneeta, īthōng thī alimanni gwuak thinnetinēy cīk abūnna. ¹⁶ Aliman nēēgē Nyemut cī Abūnna thinnetinēy cīk ēēn dīdī, īthōng amīnan nēēgē Kiristo īthōng agaacō ītō ne, kaavē na ngato, kīī katī kēbēk na Nyemut cīnī cī Abūnna. ¹⁷ Īthōng thī, aliman eeta gwuak nyemut cī Kiristo nyatarka adiim ma ngī ēēn eet cīk obbitik. Adiim ngī amaaraca nēēgē aneeta pīrnanēt, ngaanī kaavē kījanatō. ¹⁸ Īthōng thī, nyia cī gerthe katī ngī irion eeta nyemut cī Kiristo? Thōōth cī addi dōō, cī ilimanōī thōōth cī Kiristo goolliowēy vēlēk, kōdē woyyia muwēēnta cī abūnna kōdē īcī gerthe. Īthōng nyatarka thōōth cī liman coo, kēbēlbēlē nana.

Abuluth Paulo Yesu rūgēta kī daaītha

Ii, kalna katī na kebelbeli, ¹⁹ nyatarka kagga na lawintiwēy cuguk kī elinit cī aku īcī Ririwac cī Yesu Kiristo,^s gii wū balna adīmanōthīca aneeta, aku katī ūūkcī kīī thōōth cī koogiane nana. ²⁰ Kahadeei na muwēēnta kathī ne, athii katī cī kangawani kūdūt, īthōng thī, alna katī thīnīn cannie ōkōmī, kīī katī kubullie Kiristo rūgēta cannī, kōdē woyyia ngī karugi kōdē kadaai. ²¹ Mī karugi nana karugi, kīī kitananothīk Kiristo, īthōng mī kadaai, mayya. ²² Īthōng thī, mī kalna karugi na, katicani koccia na tiicanē cīk

---

^s **1:19** *Ririwac cī Yesu Kiristo:* Ēēn Ririwacī cī Yesu Kiristo Ririwac cī Dīhīmī. Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatīnnē Nyekuc īthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, īthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Īthōng ēēn Baatīnnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

abūnna. Īthōng thī, athii cī kagga jang cī woccia kēbēra. ²³ Ēngērya aneeta thoothiowa cik ēēn ramma wo kōrgēna. Kabariteei na ngatī kadaaknē kīi katī kūrūmtēa kī Kiristo, ĩthōng thī thōōth woccia cī abūnna ōrrōt ĩcannī coo. ²⁴ Īthōng thī, mayya ngatī kalna karūknē, kīi katī keelung agiitia. ²⁵ Nyatarka kagga thōōth coo, kagga na kathī ne kalna katī karugi, ĩthōng karūmē katī kī agiitia vēlēk, kīi katī keelung agiitia ĩtīlīthīt, ĩthōng ebelbellu, nyatarka leminut cunung, ²⁶ ĩnōōnō thī cī katī ma ngī kikiyyia kēhērōnawung naboo, avvu katī ebelbelecu niigia Yesu Kiristo ōrrōt ĩthōng ūthūcē bēlbēlōnī cunung, nyatarka aneeta.

²⁷ Thoothiowēy vēlēk, aavut niigia gōōla cī ayahacu bulēnīt Nyemut cī Abūnna Kiristo. Kōdē woyyia ngī kēhērōnacung kōdē athii tō, kathihi katī na ngī athī ne, ayakcu niigia vēlēk muwēēnīt gōōla codoi doo. Īthōng katī kagawa kīthī ne, aticaninu niigia vēlēk kōdōwē ĩthōng atīmannu ōrrōt ngatī ayahanu eet ōōgī kivitia kelemīt Nyemut cī Abūnna, ²⁸ gōōla cī athii cī ongolīnu mīrōk cuguk kūdūt. Ēēn coo yelīnīt ĩcīnīng cī athī ne, athaan katī Nyekuci ĩnōōgō, ĩthōng thī ēlanung katī nē agiitia. ²⁹ Īthōng thī anyung Kiristo agiitia vēlēk elemit, ĩthōng ippiryiawu nyatarka ĩnōōnō, ³⁰ ĩthōng thī yoko, acanantewu niigia buu gōōla wū balna kacanannie nana, kī yoko ngī acīnnu niigia mī nga kacanannie na wo.

Ithimatit kī Kiristo

2 Etheyung Kiristo agiitia, ĩthōng amanymanyang mīnana cīnnī. Arumnyung Ririwacī cī Dīhīmī agiitia, ĩthōng uthuttu goonogu thimatītha kī būnnathīta. ² Nyatarka ēēn kaala cīkkō vēlēk dīdī, anyangū thī aneeta kēbēlbēl jurrung gōōla cī arumenu thōōth kōdōwē jurrung kī ngatī amīnannu goonogu, ūrūmīt thīnneti ĩthōng itīcantowu kōdōwē. ³ Nyī eeginnu muruthiok, ĩthōng nyī engerenu goonogu. Iiriktia eleeti cuguk kīitō dīcē ĩthōng otongolliewu goonogu kaavutō kīcī ĩjjiaryung agiitia. ⁴ Abūnna ngī ellu goonogu kī woyyia ngī ellu eleeti cuguk.

⁵ Anyīk muwēēnīt cunung kuduktōy kīcī Yesu Kiristo thōng.

⁶ Kōdē woyyia balna ngī ēēn Kiristo Nyekuc dīdī,
athii balna cī anyi nē ēlē cīnnī kuduktōy kī Nyekuc thōng.

⁷ Ūtūngēk balna kēnnē nē gii vēlēk cī ēnnē Nyekuc,
ĩthōng ikiyyia aavu kī nyakapanaiti

ĩthõng ittirriay ï et cĩ olli.

- ⁸ Ma balna ngĩ aavu nē kĩ eeti cĩ olli,
ikiyyia õbõdaaĩ nē ēlē cĩnnĩ kĩĩ dĩa,
ĩthõng ĩthĩrar thõõth kuumuc kēlēm daaĩth cĩ kurucewo^t
buu.
- ⁹ Ngaatĩ anyĩcē Nyekuci ĩnõõnõ ngĩĩ obbi õrrõt cĩ bulēnto
ĩthõng akatek thar cĩk ĩjar thaaryiok vėlēk,
- ¹⁰ kũĩ katĩ kakatit eeta vėlēk kuthungti thaariy ĩcĩk Yesu,
cĩk aatĩ tammuatiddina kĩ cĩk aatĩ loota ngato
kĩ cĩk aatĩ loowuanĩy,
- ¹¹ ĩthõng thĩ, aduwa katĩ eeta vėlēk athĩ ne ēēn Yesu Kiristo
Makayyioit
bulēnta cĩ Nyekuc Baangiet.

Atalanyit kĩ mũnyũnya

¹² Gõtõõnõga kĩ ngõõnõga, athiknu balna gõõ niigia liman
cannĩ baa nga karũmē kĩ agiitia. Kĩ yoko ngĩ kĩthĩ na rēēn
ĩcunung wo, iticantõy õrrõt tongolintia kĩ barritõna, kũĩ agaac
kir thõõth cĩ athĩ ne, elianu niigia. ¹³ Aticanni Nyekuci ĩcunung,
kũĩ katĩ kanyung agiitia idiimit ngatĩ adĩmanu kaal cĩk atalĩ
nē.

¹⁴ ĩdĩmanit thothonniok vėlēk gõõla cĩ athii cĩ ongongowu
kõdē nyĩ ĩpēkanonu thõng, ¹⁵ kũĩ katĩ ĩmĩrĩt, ĩthõng iittu dõõlĩ cĩk
Nyekucak, cĩk dihĩmĩk cĩk athii gerthetini tõ. Attiyyu niigia looca
cĩ eet cĩk ēēn lõrĩmĩnya kĩ cĩk ēēn gērēthanniok, ĩthõng thĩ, anycĩk
thothonniok cĩk abũnna cĩk adĩmannu niigia wo, katalanyit
kaavutõ kĩ mũnyũnya. ¹⁶ Uthutti thõõth cĩ ayaha rũgēt jurrung,
kũĩ katĩ mĩ õbõda Kiristo, kiriani katĩ na õrrõt kathĩ ne, monogo
da balna athii cĩ katicannie kaganoko, monogo balna abũnna tiici
cannie. ¹⁷ Avĩ leminiti cunung ĩcĩ Makayyiokto, ĩthõng tiici cunung
aduwõy kĩ gii cĩ cavĩto cĩ anyiwothi ĩnõõnõ. ĩthõng atduti woyyia
biyyieta cĩganniek kõdõwē kĩ gii cĩ cavĩto. Ma ngĩ ĩdĩmanē gii
coo, katali katĩ na ĩthõng kebelbelit kĩ agiitia kõdõwē.^u ¹⁸ ĩthõng
gõõla cĩ aduwõy thõng, kēbēlbēl woccia kĩ aneeta kõdõwē.

^t **2:8** *Kuruce*: Ododdi eeta cĩk Rũma eet kēēniy ĩcĩk ēēn ramma cĩk ēēn tēlēcua. Arũgi eeti kuumuc, ĩthõng adaak daaĩth cĩ awuci õrrõt.

^u **2:17** Atdutothii baa gõõ anyinti cĩ maamu kĩ vĩnõ tuu, katĩ ngĩ otodongnyi kaala kũĩ anyinit ngatĩ todongintio.

Õthõõth Paulo thõõth cĩ Timoti kĩ Epavoroditoth

¹⁹Ma ngĩ ãlãmaaĩ Makayyioiti Yesu, kitiona katĩ na Timoti tamanoko kikiyyia kãhãrõnawung agiitia. Ìthõng katĩ anya nã aneeta kãbãlbãl ngatĩ aku aduwacia avuthit cĩ attiyyu niigia. ²⁰Athii eeti ãmma cĩ kayai na cĩ alnacung agiitia cĩ aduwõy kĩ ãnõõnõ ngato tõ. ²¹Alnai eeta gwuak thoothonniok cĩk adiim nãngã, athii cĩ alnai thoothonniok cĩk Yesu Kiristo. ²²Ìthõng thĩ, agayyu niigia ngĩ ããn Timoti et cĩ itican tiic cĩ Yesu jurrung. Kiticantowa naaga kĩ ãnõõnõ, õgõõn nã kĩ doolec cannie, ãthõng kaavu na kĩ baatĩnnã cĩnnã, ngatĩ kirionicia balna Nyemut cĩ Abũnna eeta. ²³Ìthõng thĩ kiyokowo, kamuui kitionacung katĩ ãnõõnõ tamanoko, katĩ ngĩ kũmũda na gii cĩ katĩ aku ãcannĩ. ²⁴Ìthõng kagga na dĩdĩ kathĩ ne, ãlãmahia katĩ Makayyioiti aneeta buu kikiyyia tamanoko.

²⁵Kamuui woccia abũnna ngatĩ kitionacung agiitia Epavoroditoth kõbõda kĩ agiit naboo, ããn nã gõtõna cannĩ leminta, õgõõn nã kĩ nyĩcãkãrowocĩ cĩ katicaninia kõdõwã, cĩ ããn tionniait cunung wũ balna itionanu niigia kikiyyia kuthuttia aneeta. ²⁶Kitionacung katĩ na agiitia ãnõõnõ, nyatarka balna abarriteei nã ngatĩ aku acĩnung agiitia, omothie balna nã õrrõt, nyatarka ithiktu balna niigia, nyemut cĩ mõõrĩth cĩnnĩ. ²⁷Ìthõng dĩdĩ, ãmmõrĩ balna Epavoroditoth õrrõt kõbõwã kadaak. Ìthõng balna amanni Nyekuci ãnõõnõ kĩ aneeta buu, kããlawa aneeta mothinta cobbi. ²⁸Ìthõng thĩ kiyokowo, kidiima thãk kitionawung Epavoroditoth kõbõdawung agiitia naboo, kĩ katĩ mĩ icintu ãnõõnõ naboo, atalnu katĩ ãthõng ikiyyia barritõnĩ ãthĩ dĩc ãcannĩ buu. ²⁹Ìthaac ãnõõnõ talintia õrrõt nyatarka ããn nã lemnyioit cĩ Makayyiokto, ãthõng otongolliewu eet cĩk aatĩ kĩ nãnã, ³⁰nyatarka balna õbõwã Epavoroditoth adaak thõõtha cĩ tiic cĩ Kiristo, ikiyyia ãlãmaaĩ nã rügãt cĩnnĩ kĩdĩmanãha aneeta thõõth cĩ woccia balna athii cĩ adĩmanãcangũ niigia aneeta, nyatarka eeginnu balna niigia rããntĩ.

Gõõl cĩ elemiet Nyekuci

3 Gõtõõnõga kĩ ngõõnõga, thõõtha cĩ aturna vãlãk, ebelbelit, nyatarka iittu niigia eet cĩk Makayyioktak. Athii cĩ kahari na

ngatĩ kēhēdacung agiitia thōōth wū balna owu naboo, ithōng dīdī, kēhēdacung nyatarka kī keelung na agiitia.

² Īcīnīt jurrung eet cīk aatī kī eeta cīk athii cī ēēn lemnyiok, cīk ēēn gērēthanniok, ithōng ennecung ne adiiṃnyu niigia ngī abūūrannu eeleeti cuguk, kī katī eliy. ³ Nyatarka ageeta kir cīk alayyie Ririwaca cī Nyekuco cīk abūūran thinneti cīgaac Ririwaca dīdī. Kirianī naaga thoothonniok wūk balna īdīmanehet Yesu Kiristo ageeta vēlēk. Athii cī kirian, nyatarka kaal cīk kīdīmanit naaga, ⁴ kōdē woyyia ngī kayai na thoothonniok cīk woccia kirianē.

Ma ngī irian eeti īmma, nyatarka thoothonniok cīk īdīman nē, kayai na thoothonniok cīk ijar cīk et nīcē. ⁵ Abūūranni balna ēlē cannie^v balna ngī iinyia turgi kaganoko. Keeni et cī Īthraīlī kir cī kabicoc cī Benyamini. Īthōng naboo keeni Heburenit kir kōrgēna cī Heburu vēlēk. Īthōng balna keeni Varithenit^w cī kathūnnē Ngiran cī Mutha jurrung, ⁶ nyatarka thōōth nīcē kēhēca thī balna na meelitin cī lemnyiok cīk Kiristo oōgī ithōng kuruwa oōgī. Nyatarka balna kadīmani na thoothonniok vēlēk cīk adiiṃ Ngiranī jurrung kamuui kēnnē kathī ne, kī katī kebelbeleha Nyekuci aneeta.

⁷ Īthōng thī yoko, eyeleea Kiristo aneeta ngatī ēnnē thōōth wū balna gōō kamuui na kathī ne tiir, ēēn thōōth neccie cī kaganoko. ⁸ Īthōng dīdī, thoothonniowa wūk balna abūinna vēlēk athii cī aduwōy kī thoothonniok cīk kagawē na Makayyioit Yesu Kiristo. Īnōōnō thī cī kacīnē na kaal vēlēk kī taha kaganoko wo, kī katī kōwōb Kiristo, ⁹ ithōng kīthī et cīnnī. Athii woccia cī ēlēṃnya Nyekuci aneeta nyatarka kabūinna na gōōla cī kōwōbē Ngiran, ithōng thī ēlēṃnya Nyekuci aneeta kūbūna wo, nyatarka kelemi na thōōth wū balna adīmaneca Kiristo aneeta. ¹⁰ Kadiimi na kagga Kiristo kī tirthēt cī Nyekuc wū balna arūgūtha

^v **3:5** *Abūūranni balna ēlē cannie*: Aduwaai balna Nyekuci Abraham kūbūran dōōlī cīgīnīk cīk maacik katī ngī ītō iinyia turgi cīk aritianī nēēgē, kī katī kīitō nēēgē eet cīk Nyekucak. Bēl Nyaraga cī Thianantō 17:9-14. Wathinniwēy wūk balna Paulo, mēēlī balna Yudei cīk ēlēṃī Yesu amuk nēēgē athī ne, eeta cīk athii cī ēēn Yudei cīk ēlēṃī Yesu, adiiṃ Yudei cīkkō inōōgō ngī abūūranni, ithōng uthutti Ngiran cī Mutha. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cīk Tionniawu 15:1-5.

^w **3:5** *Varithenit*: Ēēn nē et cī eet cīk ēēn Yudei cīk meelīk cīk ēlēṃī Ngiran cī Mutha kī ririwanīn kī anjīlēta, ithōng a ne arūkna katī eeta wūk adaai naboo. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cīk Tionniawu 23:8.

ĩnōōnō daaĩtha. Kadiimi ngĩ kacanannie na buu kĩ balna ngĩ acananni nēnē, ĩthōng kadaha kĩ balna ngĩ adaaĩ nēnē, ¹¹ kĩ katĩ woccia kūrũga na buu gōōla ĩmmanĩ, kĩ balna ngĩ arũkana nēnē.

Virēt cĩ kamũdanĩ rũgēt cĩ ngaanĩ avĩya ĩcĩ owu

¹² Athii na cĩ kathĩ ne, kũmũda kaal cĩkkō vėlĕk kōdē kathĩ ne kabũnna ōrrōt. ĩthōng thĩ, ngaanĩ thĕk karinyi kuumuc kaavu gōōla cĩ adimmia Yesu Kiristo kōr wũ balna avvuanĩ.

¹³ Gōtōōnōga kĩ ngōōnōga, ngaanĩ kĕdĕcak na tiic coo, ĩthōng thĩ thĕk, ereheca kaala cĩk alacantē ĩthōng kĩrĩcana kaal cĩk ngaanĩ atĩyya ĩcĩ owu. ¹⁴ Kaviri na, kĩ katĩ kĕdĕcak virēt, ĩthōng kĩ katĩ kũmũda dũmaninit cĩ avvuyyiet Nyekuci ageeta kōōt tammuatiddina, nyatarka gii cĩ balna aticcan Yesu Kiristo.

¹⁵ Anycĩk eet vėlĕk cĩk okomit leminta, kelemit thoothonniok cĩkkō. ĩthōng mĩ athii cĩ elemnyu thōōth ĩmma, kagga na anyung katĩ Nyekuci agaac thōōth nĩcē. ¹⁶ ĩthōng thĩ yoko, adiiim woccia ngĩ kalna kathũnnĩ naaga thōōth cĩ ěen dĩdĩ cĩ kayait vėlĕk koo.

¹⁷ Gōtōōnōga kĩ ngōōnōga, kadimnyung na agiit aavut kĩ nana, ĩthōng ilimanta ĩcĩ eet wũk balna ōwōb yelinit cĩnang.

¹⁸ Katĩrĩththung balna gōō na agiitia nyia cĩk meelĩk, ĩthōng kōbōdĕcē naboo, tilalōy kĕbĕrĕnĩy cĩganĩk kethecung ne, mĕĕlĩ eeta cĩk ěen mĩrōk, cĩ kuruce cĩ Kiristo. ¹⁹ Kethecung ne, agiiriay katĩ nĕĕgē guyyia cĩ alna kũdũt! ěen kaala cĩk abarriteei eleeti cĩgĩk nyekuc cĩnĩng, ĩthōng irianit, nyatarka thoothonniok cĩk gerthek cĩk aticcan nĕĕgē. Kaala vėlĕk cĩk ahad nĕĕgē, ěen kaal cĩk looc coo dōō. ²⁰ ĩthōng thĩ, keegin naaga eet cĩk tammutiddinak, ngatĩ aavē Makayyioiti Yesu Kiristo. ĩthōng kadiim naaga ngatĩ kĕrĕwĩ ĩnōōnō Ellioit cĩnac kōbōda. ²¹ Ōkōyyĩ katĩ nē eleeti cĩgaac cĩk athii cĩ tiirti cĩk adaaĩ wo, ĩthōng ũwũ katĩ nē ĩnōōgō kĩtō eleeti cĩk abulie, kaavutō kĩ ělĕ cĩnnē, makathĩta cĩ katĩ agamĩ nē kaal vėlĕk.

4 ĩthōng thĩna, gōtōōnōga kĩ ngōōnōga cĩk kamĩnanung wo, aavut uthutti thōōth cĩ Makayyioitto jurrung. Kamĩnanung na agiit, ĩthōng kadiimi kakuni kacinnunga. Kiriani na dōkĩthĩ, ĩthōng kĕbĕlbĕla, nyatarka eeginnu niigia anyinit cannĩ.

Atukwuaneei Paulo lemnyiook Vilipa

² Niigia Yudia kī Thĩntaci, eeginnu niigia eet cĩk Makayyioktak, kalayyung ibilli thõõth cunung cĩ ěpĕkanonu wo. ³ Īthõng nia gõõna cĩ thĩnĩn cannĩ, cĩ katicanni kõdõwĕ wo, kalayyi ěĕl ngaay cĩkkõ ěĕn ramma wo. Katicaninia balna kõdõwĕ kĩ ĩnõõgõ ngatĩ kalimania Nyemut cĩ Abũna. Aticanni balna nĕĕgĕ kõdõwĕ kĩ Kĕlĕmĕn kĩ ticcianniok õõgĩ cĩganĩk, cĩk eteheddie thara cĩgĩk Nyaragawa cĩ Rũgĕtõ.^y

⁴ Ebelbelit dõkĩthĩ, nyatarka Makayyioit! Kõbõdĕcĕ naboo kathĩ ne, ebelbelit. ⁵ Anycĩk eet vĕlĕk kicintung ngatĩ eeginnu thimattiak, nyatarka aku katĩ Makayyioiti tamanoko. ⁶ Nyĩ omothinu, nyatarka gimma, alaac Nyekuc thoothonniok vĕlĕk. Alaac ĩnõõnõ thinnetinĕy cĩk enneccu ne, ibalallĕ. ⁷ Īthõng arũbanu katĩ ganõn cĩ Nyekuco, cĩ ijiar gii vĕlĕk cĩ woccia aga eeta. Athũnnĩ katĩ ganõnĩ cinnĕ muwĕĕnĩt cĩ thinneti cuguk, kĩcĩ attiyu niigia kõdõwĕ kĩ Yesu Kiristo wo.

⁸ Īthõng thĩ yoko, gõtõõnõga kĩ ngõõnõga, thõõtha cĩ aturna, ummuit thoothonniok cĩk ěĕn dĩdĩ kĩ thoothonniok cĩk kongollie naaga, kĩ thoothonniok cĩk edemothi, kĩ thoothonniok cĩk athii cĩ ayak gerthetin kĩ thoothonniok cĩk atalnee eeta kĩ kaal cĩk atarnanĩ eeta. Ummuit thoothonniok cĩkkõ vĕlĕk cĩk woccia adihiththu niigia õrrõt. ⁹ Agayyu niigia liman wũ balna kanyung nana, ĩthõng agayyu thoothonniok wũk balna athĩkniangũ niigia aneeta ngĩ kothoothi, ĩthõng ĩcĩntangũ aneeta ngatĩ kadĩmanĕ. Owobit yelinit wũ balnanĩ. Īthõng katĩ aavu Nyekuci cĩ ganono ĩcunung.

Atalĩ Paulo lemnyiook cĩk Vilipi

¹⁰ Anya Makayyioiti aneeta kĕbĕlbĕl õrrõt, nyatarka elliahangũ naboo wanĩco niigia aneeta. Īthõng dĩdĩ, ahadanangu balna gõõ niigia aneeta dõkĩthĩ, ĩthõng thĩ, athii balna gõõl cĩ woccia eyelecangũ niigia aneeta tõ. ¹¹ Athii cĩ kothoothi na thõõth coo kĩcĩ kadiimi gimma, nyatarka kilimana balna na ngatĩ kayaĕ kaal cĩk awũpananĩ. ¹² Kagga na gõõl cĩ karũknĕ ngatĩ kothii gimma,

^y 4:3 Nyaragawa cĩ Rũgĕtõ: Ĕhĕĕd balna Nyekuci thaaryiook cĩk eet cĩk ĕlĕmĩ Yesu Kiristo, wũk katĩ acĩn rũgĕt cĩ alna kũdũt nyaragawa ĩcoo. Bĕl Nyaraga cĩ Yelinto 3:5, 13:8, 17:8, 20:12-15, 27.

ĩthõng kagga na ngatĩ karũknẽ kaaliy ĩcĩk meelĩk. ĩthõng kilimana gõol cĩ karũknẽ wathinniwẽy vëlẽk, kõdẽ woyyia kĩcca kõdẽ adakca boobo, kõdẽ kayai kaal cĩk meelĩk kõdẽ kaal cĩk kĩdik kaganoko. ¹³ Kadĩmani woccia gii vëlẽk, nyatarka Kiristo cĩ anya aneeta tirthët wo.

¹⁴ ĩthõng abũnnanu balna niigia ngatĩ eliangũ aneeta balna nga kaavẽ pĩrnanta. ¹⁵ Gõtõõnõga kĩ ngõõnõga cĩk Vilipi, ahadanu niigia balna ngĩ õgõõn kuu balna ngĩ kêtêrêhanẽ na ngatĩ kirionẽ Nyemut cĩ Abũnna looca cĩ Makedonia. Ma balna ngĩ kĩtinga natẽ, agiitia balna dõõ lemnyiok cĩk ãlangũ aneeta kelethianyay^z vëlẽk ĩcĩk Kiristo. ¹⁶ Kõdẽ woyyia balna ngaanĩ kaavẽ na õlõõ ĩcĩ gaalawu ĩcĩ Thêthalonika, itionacangũ balna niigia aneeta elinit ngõnana cĩk meelĩk kũdũt katĩ ngĩ kadiimi na gimma. ¹⁷ Kothoothi na ketee, athii cĩ ãn nyatarka kadiimi anyinit ĩmma ĩcunung, ĩthõng thĩ, kadimnyung na agiitia umuddia dũmaniniet cĩ thimatĩth cunung Nyekuca. ¹⁸ ĩthõng thĩ, yoko kũmũda na gii vëlẽk wũ balna itionacangũ niigia aneeta, ĩthõng maka õrrõt. ĩthõng kiyoko ngĩ ayahaha balna aneeta Epavoroditohĩ kaal cĩk itionanu niigia wo, kũmũda thĩ na kaal vëlẽk cĩk kadiimi na. Õgõõn nẽgẽ kĩ tongoli cĩ ãmẽdẽ cĩ ãn anyinit cĩ ãn gii cĩ cavĩto cĩ atalneeĩ Nyekuci. ¹⁹ ĩthõng anyung katĩ Nyekuci cannie gii vëlẽk cĩ adimnyu niigia nyatarka bulẽnĩt kĩ balinit cĩnnĩ cĩk avvu ĩcĩ Yesu Kiristo.

²⁰ Anycĩk Nyekuc Baangiet cĩnac kĩdĩhĩthẽ kũdũt. Amẽn.

Thawinet cĩ aturna

²¹ ĩthayyihangu eet vëlẽk cĩk Yesu Kiristo. ĩthayyung wobjiaha cĩk Makayyioktak cĩk karũmẽna ngato buu agiitia. ²² ĩthayyung eeta cĩk Nyekucak vëlẽk, agiitia thẽk kir ticcianniok cĩk kõrõõk cĩ alaan cobbi cĩ Rũma.^a

²³ Anycĩk bũnnathĩt cĩ Makayyiokto Yesu Kiristo kaavu ĩcunung. Amẽn.

^z **4:15** *Kelethianyay*: ãn ekelethia meelitin cĩ eetu, cĩk ãlẽmĩ Yesu Kiristo, ĩthõng urumtõy kĩĩ kalacõ ĩnõõnõ kĩĩ Makayyioit cĩning.

^a **4:22** *Alaan cobbi cĩ Rũma*: Agam balna alaanĩ cobbi cĩ Rũma alaanët cĩk loociok cĩk meelĩk, ĩthõng agam eet cĩk Yudei cĩk aatĩ Yudea kĩ cĩk aatĩ Galilea buu. Avvũ eeta cĩk Rũma alaan cobbi cĩning ãn, ethei ne Cêthêrẽ.

Nyaraga cĩ eheedi Paulo Lemnyiok cĩk Kelethiawak Kolothiawa

Yelinit cĩ Nyaragawo

Eheedi balna Paulo wũ eēn tionnait cĩ Yesu Kiristo nyaraga coo lemnyiok cĩk kōrōōk cĩ gaalawu cĩ Kolothia. Avĩ balna Kolothia ĩcĩ tōōn cĩ okolothĩcē kōr looca cĩ yoko athĩ Turkia wo. Athii balna Paulo natē tō, ĩthōng thĩ, balna ĩthĩrar nē ngĩ athĩ ne, aatĩ limanniowa cĩk eēn volongnyiok meelitina cĩ lemnyiowu. Aduwaai balna limanniowa cĩkō lemnyiok cĩk Kiristo kowobit Ngirantiok cĩk Yudei, cĩk aatĩ kĩ būūraninietĩ cĩ ēlē cĩ et cĩ maacĩ, kĩ ngatĩ alawĩ Nyekuc wathinniwēy gwantĩk, kĩ ngatĩ alawĩ anjīlēt, kũ katĩ kebelbelek Nyekuci ĩnōōgō. Ngaatĩ ēhēēdĩ Paulo nyaraga coo kahadak wobjiak cĩk Kiristo ngatĩ balna eēn daaĩth cĩ Kiristo cĩ ēla ĩnōōgō, kĩ ngatĩ aavē Kiristo tammuatiddina ĩthōng agam anjīlēt vėlēk kĩ ririwanĩn vėlēk kĩ kaal vėlēk kĩ loociok vėlēk. ĩthōng thĩ thēk, athii balna Paulo cĩ adiiimi ĩnōōgō kelemit Ngirantiok oōgĩ kōdē liman ũmma, adiiim nē ĩnōōgō kalacō Kiristo dōō. ĩthōng naboo uduwak ĩnōōgō gōōl cĩ attē rŭgēta cĩnĩng kũ katĩ keyēla rŭgētĩ cĩnĩng ngĩ eēn nēēgē eet cĩk eberiy cĩk Nyekucak.

© 1996 David C. Cook

Etehedik Paulo lemnyiok nyaraga kijana (1:1)

Ĩthaa Paulo lemnyiok cĭk Kolothia

1 Nyaraga cĭ kĕhĕĕda na Paulo coo, eeti wũ balna ěbĕrana Nyekuci dimĕnta cĭnnĩ kĭthĩ tionniait^b cĭ Yesu Kiristo,^c kĭ gotooniet cĭnac Timoti.

Alawōō Paulo eet cĭk Kolothia

²Kĕhĕdacung naaga agiitia gōtōōnōga kĭ ngōōnōga cĭk Kiristo ōlōō ĩcĭ gaalawu cĭ Kolothia, agiitia eet cĭk alnanu athunnu thōōth cĭ Kiristo wo.

Anycĭk būnnathĭt kĭ ganōn cĭk avvu ĩcĭ Nyekuc Baangiet cĭnac kaavu ĩcunung.

^b **1:1 Tionniait:** Ĕĕn Paulo tionniait ĩmma. Ĕĕn tionniaha eet cĭk balna ition Yesu tirthĕta kōōt kilimantek eet thōōth cĭnnĩ, ĩthōng anyĭk ĩnōōgō tirthĕt cĭ ingkawĭ ririwanĭn cĭk gerthek, ĩthōng ĩdĭmanit kaal cĭk adiccĕ eeta.

^c **1:1 Yesu Kiristo:** Thara cĭk athĭ Yesu wo athĭ ne, ěĕlaneet Nyekuci, ĩthōng cĭk athĭ Kiristo wo athĭ ne, vudĕnĕt cĭ ěbĕranĭ Nyekuci et kĭi Ala. Thōōtha ĩcĭ Heburu thōōth cĭ athĭ Mathaaya wo athĭ ne, Kiristo.

³ Kennecca naaga dōkīthī Nyekuc Baatī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo ne, ibalallē, katī ngī kalawinung agiitia, ⁴ nyatarka kīthīrarya balna naaga ngatī elemu niigia Yesu Kiristo, īthōng īmmīnantu eet vēlēk cīk Nyekucak, ⁵ nyatarka muwēēnīt cī abūnna cī ayakcu niigia, cī iyiangothicung agiitia tammuatiddina. Ithiktu balna niigia muwēēnīt cī abūnna wo īcī owu, balna ngī elemnyu thōōth cī ēēn didī, cī ēēn Nyemut cī Abūnna,^d ⁶ cī awūthī īcunung. Ayahaha Nyemut cī Abūnna coo thōōth cī athanothīk loociok vēlēk, ōgōōn kī balna ma ngī adīmanothicung agiitia, itina wū balna athīraryu niigia, īthōng balna agayyu būnnathīt cī Nyekuco thōōtha īcīnnī vēlēk, īcī ēēn didī. ⁷ Ivitiawu balna niigia ilimantawu Nyemut cī Abūnna īcī gooniet cīnang Ēpav Rath. Katicanothīca naaga Kiristo kī īnōōnō kōdōwē, ēēn nē et cī abūnna cī athūnnī tiic cī Kiristo, nyatarka ageeta. ⁸ Uduwaet balna nē ageeta thōōth cī amīnannu niigia eet ōōgī, mīnana wū balna anyung Ririwacī cī Dīhīmī^e agiitia.

Kiristo kī tiicanē cīgīnīk

⁹ Nyatarka thōōth coo, kathīkna balna naaga thēk thōōth cunung, ngaanī kibillia ngatī kalawinung agiitia. Kalayya naaga Nyekuc kanyung agaac dimēnēt cīnnī, gēēnyītha kī gawintia cī Ririwac cī Dīhīmī. ¹⁰ Kalawina naaga kīī katī ayait rūgēt cī adihiththu Makayyioit īthōng anyciwu īnōōnō kēbēlbēl dōkīthī, ngatī adīmannu tiicanē cīk abūnna. Avvu katī agayyu niigia Nyekuc kijiar ōrrōt. ¹¹ Kalawina naboo, kīī katī okomit niigia bulēnta cī tirthēt cīnnī, kīī katī ayait moginit kī talinit ¹² kīī entek Nyekuc Baangiet ne ibalallē, ngatī anyung agiitia othoolit kī eet cīgīnīk kaal cīk katī anyi nē īnōōgō cīk aatī kabicoca cīnnī īcī lanyīto. ¹³ Ikiyyia ēlawet Nyekuci ageeta kabicoca cī Thīttano, īthōng ayahaet kabicoc cī Ngērīnī cī amīnan nēnē, ¹⁴ wū balna ōgaēt nē ageeta kaavut jurrung, īthōng ūtūngek gerthetin cīnac.

^d 1:5 *Nyemut cī Abūnna*: Ēēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaai kuruca, kīī kūtūny gerthetin cīnac, kīī kanyet ageeta rūgēt cīalna kūdūt.

^e 1:8 *Ririwacī cī Dīhīmī*: Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatīnnē Nyekuc īthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, īthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Īthōng ēēn Baatīnnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

Makathīt cī Kiristo

¹⁵ Avī Kiristo ĩcīnac kī ririwacī cī Nyekuco cī athii naaga cī kacīnī. Arittiay balna nē ĩcī owu, kī kagam nē kaal vēlēk cīk engenyciay. ¹⁶ Nyatarka balna engenyciay kaala vēlēk ĩcīnī, kaal cīk tammutiddin kī cīk loocu, kaal cīk kacīnī kī cīk athii cī kacīnī, cīk woccia ēēn alaanēta kōdē gaala kōdē makayyiook cīk agam looc makathīta. Engenyciay balna kaala vēlēk ĩcīnī ĩthōng ĩtō cīgīnīk. ¹⁷ Avī balna nē baa ngaanī ketengenciay kaala vēlēk, ĩthōng agam nē kaal cīk engenyciay vēlēk kaavutō kōdōwē. ¹⁸ Ēēn Kiristo Makayyioit cī lemnyiook cīk ekelethiawo,⁸ ēēn balna nē thiananīt, ĩthōng arak nē ngatī arūknanī daaītha, ĩthōng athii cī adaā naboo, kaa kī nē Makayyioit cīnac kī cī kaal vēlēk buu. ¹⁹ Ēēlbēl balna Nyekuci ngatī aavē nē vēlēk ēla ĩcī Kiristo. ²⁰ ĩthōng aganīth balna nē ĩcī Kiristo kaal vēlēk loota ngato, kī kaal cīk tammutiddin kōbōddia ĩcīnī. Aticcan balna nē ganōn coo biyyietīy ĩcīk Kiristo wū balna ērēna kurucea.^h

²¹ Eeginnu balna gōō niigia rēēntī ĩcī Nyekuco. Anyung balna muwēēnītī cunung agiitia ĩtō mīrōk cīk Nyekucak, ĩthōng ĩdīmantu thoothonniok cīk gerthek. ²² ĩthōng yoko, ikiyyia aganīthung Nyekuci agiitia daaītha cī Kiristo. ĩthōng nyatarka thōōth coo, ayahawung nē agiitia nguuma cīnī, ĩthōng iittu eet cīk abūnna cīk Nyekucak cīk amīrī, cīk abīlnu nguuma cīnī athii gerthetini ĩmma tōō. ²³ Mī alnanu elemnyu, ĩthōng okomtuu thōōtha ĩcī ēēn dīdī, nyī ēngēllannu thōōtha wū balna ēēn dīdī wū balna ithiktu niigia Nyemuta cī Abūnna. Irionni balna Nyemut cī Abūnna wo looc vēlēk ĩthōng na Paulo, wū balna ēbēraha Nyekuci kīthī ticciannioit cī kirioni thōōth coo.

Tiic cī Paulo cīk lemnyiook cīk kelethia cī Kiristo

²⁴ Katali na katī ngī kacanannie nyatarka agiitia ēla cannī, nyatarka kōthōlla naaga kī Kiristo canan cīnī cī alna, nyatarka ēlē cīnī cī ēēn lemnyioit cī kelethia cīnī. ²⁵ Adimnya balna Nyekuci aneeta kīthī ticciannioit cī meelitin cī lemnyiwu, ĩthōng

⁸ **1:18** *Ekelethiawo*: Ēēn ekelethia meelitin cī lemnyiook cīk aruumōy ngatī odoi cik ēlēmī Yesu Kiristo, ĩthōng urumtōy kī kalacō ĩnōōnō kī Makayyioit cīnīng.

^h **1:20** *Kuruca*: Ododdi eeta cīk Rūma eet kēēniy ĩcīk ēēn ramma cik ēēn tēlēcua. Arūgī eeti kuumuc, ĩthōng adaak daaīth cī awuci ōrrōt.

idiim itiona aneeta, kīi katī kilimanewung agiitia nyemut cīnnī vēlēk. ²⁶ Ēēn thōōth coo cī ijaar gēēnyīth cī eetu, cī balna alugunyi erkinya cīk meelīk, īthōng thī yoko, ikiyyia upulianiak eet cīk Nyekucak. ²⁷ Nyatarka balna adimnyung Nyekuci agiitia eet cīk athii cī eeginnu Yudei, agaac ngatī ēnnē thōōth cī abulie kī balinit cī alugunyi wo, ēēn Kiristo īcunung, kīi katī kanyung nē agiitia bulēnīt cīnnī.

²⁸ Kirionica naaga eet Nyemut cī Kiristo, īthōng kiticcantowua gēēnyīth vēlēk kilimanta eet kī ngatī katiriththia eet vēlēk, kīi katī kivitia kītīlīthīt wobjiaha cīk Kiristo vēlēk kokomit leminta. ²⁹ Īnōōnō thī cī katicaninie na ōrrōt tirthēta cīnnī wū balna anya nē aneeta wo.

2 Kadimnyung na agiitia agaac ngatī katicaninie na ōrrōt, nyatarka agiit kī eet cīk aatī ōlōō īcī gaalawu cī Laodicea kī eet ōōgī vēlēk cīk ngaanī kurumtowa kī aneeta vēlēk. ² Kadiimi ngī ketheri na īnōōgō ōrrōt, kīi katī kūrūmtē kōdōwē, nyatarka mīnan cīnīng. Īthōng kadiimi na īnōōgō kagaacō thōōth cī alugunyi cī Nyekuco cī ijaar gēēnyīth cī eetu, īnōōnō thī Kiristo, ³ cī alugunyi gēēnyīthī kī gawinit vēlēk īcīnnī. ⁴ Kaduwacung na thoothonniok cīkkō, kīi katī kithii eeti cī igoollung agiitia thōōtha cī avī kīcī ēēn dīdī tō. ⁵ Kōdē woyyia ngī keeni na rēēn īcunung, alna nga kamukcung agiitia dōkīthī. Īthōng katali ngatī kathīknē ngī athī ne, attiyu gōōla cī abūnna, īthōng elemtu Kiristo tirthēta.

Ayaha Yesu rūgēt dīdī

⁶ Īthōng thī yoko, kīcī elemtu niigia Yesu Kiristo kīi Makayyioit cunung wo, aavut owobit īnōōnō dōō. ⁷ Anycīk leminit cunung kītīlīth īcī Kiristo kīi tiir leminti cunung kī balna ngī ilimantewung eeta gwuak agiitia kīi katī entek niigia īnōōgō ne, ibalallē ōrrōt.

⁸ Nyī anyiccu et īmma kīgoolung thoothiowēy cīk athii cī ēēn dīdī. Aatī thoothiowa cīgīnnēk wo kīcī ēēn dīdī, īthōng thī, athii woccia cī ēēl et īmma. Ēēn ngirantiowa cīgīk wo cīk avvu īcī eet cīk ollik kaganoko. Avvu ngirantiowa cīgīk wo gēēnyītha īcī looc coo, athii cī avvu īcī Kiristo.

⁹ Nyatarka avī Nyekuci vēlēk ēla cī Kiristo, ¹⁰ īthōng balna ivittiwu itilithu niigia jurrung leminta cunung, nyatarka iittu eet cīk Kiristo cī ēēn Makayyioit cī agam tirthēt kī makathīt vēlēk.

¹¹ Īthōng ēnyēēi Kiristo īcunung thoothonniok cīk gerthek cuguk

buu, ithõng thĩ, athii cĩ ãẽn bũũraninietĩ coo, cĩ abũũranini ãlẽ cĩ et cĩ maacĩ.ⁱ ããn bũũraniniet coo cĩ abũũran Kiristo gerthetin cunung eletinẽy cuguk. ¹² Adayyiewu balna niigia kĩ Kiristo kõdõwẽ, kõr wũ balna agamu batithimo ithõng ùrũktawu kõdõwẽ kĩ ãnõõnõ leminta cunung tirthẽta ãcĩ Nyekuco, wũ balna arũknani Kiristo daaĩtha.

¹³ Adaaktu balna niigia, nyatarka balna eeginnu gẽrẽthanniok ithõng ngaanie balna iitõ eet cĩk Nyekucak. Ithõng thĩ, balna anyung Nyekuci agiitia ùrũgĩt ãcĩ Kiristo. Ngatĩ balna ùũngnĩciet nẽ gerthetin cĩnac, ¹⁴ ithõng ikiyyia upucan nẽ nyaraga wũ balna ehedothii thoothonniowa cĩgaac cĩk gerthek ithõng otoddowek ãnõõgõ kurucea. ¹⁵ Ma balna ngĩ ijaar nẽ tirthẽt kĩ makathĩt vëlẽk cĩk ããn mĩrõk cĩgĩnik, ikiyyia anyĩk ãnõõgõ ngawani meelitina thõõtha cĩ ijaarĩ nẽ ãnõõgõ kurucea.

¹⁶ Ithõng thĩ thẽk nyĩ anyiccu et ãmma ketediwung agiitia thõõth, nyatarka daainit cĩ adaku kõdẽ, nyatarka gii cĩ awuddu, kõdẽ nyatarka peyian cĩ erkito, kõdẽ nyatarka peyian cĩ nyĩlok cĩ ngaanĩ ãnyẽrkẽ thõng, kõdẽ nyatarka Kõr cĩ Yuwuthono.^j ¹⁷ Õgõõn thoothiowa cĩkkõ vëlẽk kĩ ririwacĩ cĩ kaal cĩk ngaanĩ avvu, ithõng thĩ kaala cĩkkõ ããn dĩdĩ ãatĩ ãcĩ Kiristo. ¹⁸ Nyĩ anyiccu eet cĩk ãngẽrẽn cĩk athĩ ne, keeginna thimattiak, ithõng alaacõ anjĩlõt,^k kĩgoolung agiitia. Irian nẽẽgẽ athĩ ne, kĩcĩnta thoothonniok cĩk eyeleei Nyekuci ãnõõgõ ngonothintia. Ithõng thĩ, ããn thõõth cĩnĩng wo võlõng kaganoko, nyatarka muwẽẽnĩt cĩ ngẽrẽn cĩnĩng

ⁱ **2:11** *Abũũranini ãlẽ cĩ et cĩ maacĩ:* Aduwaai balna Nyekuci Abraham kũbũũran dõõli cĩgĩnik cĩk maacĩk katĩ ngĩ iitõ iinyia turgi cĩk aritianĩ nẽẽgẽ, kĩ katĩ kũitõ nẽẽgẽ eet cĩk Nyekucak. Bẽl Nyaraga cĩ Thianantõ 17:9-14. Wathinniwẽy wũk balna Paulo, mẽẽli balna Yudei cĩk ãlẽmĩ Yesu amuk nẽẽgẽ athĩ ne, eeta cĩk athii cĩ ããn Yudei cĩk ãlẽmĩ Yesu, adiim Yudei cĩkkõ ãnõõgõ ngĩ abũũranni, ithõng uthutti Ngiran cĩ Mutha. Bẽl Nyaraga cĩ Tiicanẽ cĩk Tionniawu 15:1-5.

^j **2:16** *Peyian cĩ erkito, kõdẽ nyatarka peyian cĩ nyĩlok cĩ ngaanĩ ãnyẽrkẽ thõng, kõdẽ nyatarka Kõr cĩ Yuwuthono:* Adakcie peyianĩna cĩk aatĩ kĩ Peyiani cĩ Ahat cĩ avadiay cĩk athii Nyĩgĩta tõ, ithõng Peyiani cĩ Wathinniook Eet ramma kõmmõtõ, cĩk adiimani kõr codoi doo erkita. Adakcie peyiani cĩ nyĩlok cĩ ngaanĩ ãnyẽrkẽ thõng, nyĩlõwẽi vëlẽk ithõng ikiyyia Kõr cĩ Yuwuthono, vurtia cĩ wathinniook vëlẽk cĩk ããn tũrgẽrẽm. ãkẽeb eeta cĩk Yudei nyĩlõwẽ, kĩ katĩ kagaacõ kõr cĩ adaĩ peyianĩnẽ cĩk adakcie kõr cĩ odoi erkita. ããn cĩkkõ vëlẽk wathinniook cĩk obbitik cĩk tiirtik ãcĩ eet cĩk Yudei. Ebelit nyaragõt cĩk 1 Koronikol 23:30-31, 2 Koronikol 2:4, 8:12-13, 31:3, Nehemia 10:33, Hothea 2:11.

^k **2:18** *Anjĩlõt:* ããn nẽẽgẽ ririwanĩn cĩk aatĩ tammuatiddina kĩ Nyekuc, ithõng athii nẽẽgẽ cĩ ayak eleeti. Itiona Nyekuci ãnõõgõ dõkĩthĩ kivitia kayaktak eet nyemut cĩnĩ loota ngato.

cī abbīthī thothonniok cīk gerthek thinnetinēy cīgīk. ¹⁹ Īthīnga eeta cīkkō ēēn tōōn cī ēlē cī Kiristo, cī ēēn Makayyioit cī elo, nyatarka arūm nē vatīk cīk ēlak vēlēk kiītō codoi doo, kīi kīlīlith ēlē tirthēta cī Nyekuco.

Rūgēt cī jōr kī Kiristo

²⁰ Adaaktu balna niigia kī Kiristo limana cī eet cīk looc coo vēlēk, īthōng naboo,alna ngaanī owobju niigia liman cīnīng noko nyia? ²¹ Liman cī athī ne, “Nyī agamnyu gii nīcē! Nyī atarnu daainit nīcē! Nyī awumnyu gii nīcē!” ²² Edecciay katī kaala cīkkō vēlēk, nyatarka ari balna eeta cīk ollik kaganoko tīrīthēnīt cī thothonniok cīkkō. ²³ Ōgōōn tīrīthēntī cī thothonniok cīkkō kī limanī cī abūnna cī woccia kadīmanī. Aduwacung nēēgē gōōl cī alawu Nyekuc, īthōng aduwacung agiit iītō thimattiak gōōla cī edeththu eeleeti cuguk. Īthōng thī nēnnē, athii nēēgē cī ayak tirthēt cī woccia anyet kūtūngtek thothonniok cīk ēēn riiriny, cīk kadiim naaga.

Gōōl cī kaatē rūgēta cī jōr

3 Ūrūgūthawung balna Nyekuci agiitia kōdōwē kī Kiristo daaītha. Īthōng thī yoko, aryik niigia thinneti cuguk kaalīy cīk tammutiddinak, ngatī aavē Kiristo attia cī athio¹ īcī Nyekuco.

² Ummuit thothonniok cīk tammutiddinak, nyī amukcu kaal cīk looc coo. ³ Nyatarka balna aavuttu niigia kīcī adaaktu vēlēk, īthōng yoko ulugunye rūgētī cunung cī jōr īcī Kiristo cī avī īcī Nyekuco. ⁴ Ma ngī ōbōda Kiristo cī anyung agiitia ūrūgīt wo, avvu katī arumenu niigia kī īnōōnō bulēnta.

⁵ Īthōng thī, thēk uruit niigia thothonniok cīk ēēn riiriny cīk abarriteei eeleeti cuguk kadaaito. Thothonniok cīk aatī kī cīk oginnie eeta kī ngaay taktak, muwēēnīt cī thothonniok cīk ēēn riiriny, thōōth cī abarritecu thothonniok cīk gerthek, kōdē nyī athinnu ngam ngam kaalīy īcīk gerthek, aduwōy ngarubitini kī ngatī alawu nyekucnya cīk athii cī ēēn dīdī thōng.

⁶ Nyatarka thothonniok cīk gerthek cīkkō, aku katī varacī cī Nyekuco. ⁷ Adīmannu balna gōō niigia thothonniok cīkkō, balna ngaanī attiyu rūgēta cī looc coo. ⁸ Īthōng thī yoko, ūtūbūrīt

¹ 3:1 Attia cī athio īcī Nyekuco: Eeti cī avī attia īcī athio, avī nē ngatī bulēnto kī ngatī tirtheto.

thothonniok cĭk aatĭ kĭ cĭkkō, varac, kĭ ngatĭ aburneecu goonogu ōrrōt, ĩthōng umuktu gōōl cĭ adĭmanecu ĩnōōgō thothonniok cĭk gerthek, kĭ kirirēn, kĭ ngatĭ othooththu thothonniok cĭk gerthek. ⁹Nyĭ ngaanĭ ovolongecu goonogu, nyatarka utuburyu niigia rūgēt cunung, wŭ balna rēēnĭ kĭ thothonniok vēlēk cĭgĭnĭk. ¹⁰Iittu niigia vēlēk eet cĭk jōr. Ũūwŭ Nyekuci rūgēt cunung dōkĭthĭ kuduktōy kĭ ĩnōōnō cĭ ēēn Tengenyioit, ĩthōng ivitiawu katĭ agayyu ĩnōōnō jurrung. ¹¹Rūgēta ĩcĭ jōr wo, aduwonu niigia vēlēk thōng, kōdē ngĭ eeginnu Girik kōdē eeginnu Yudei kōdē ngĭ abūūrannu eleeti cĭk eet cĭk maacĭk kōdē ngaanĭ ūbūūranit, kōdē eeginnu eet cĭk rēēng kōdē eet cĭk ngaanĭ ilimantē, kōdē eeginnu nyakapanak kōdē eet cĭk athii cĭ ēēn nyakapanak. Kiristo dōō cĭ tiiri ĩthōng avĭ nē ĩcĭnac vēlēk.

¹²Īthōng thĭ thēk, amĭnannung Nyekuci agiitia ĩthōng ēbērawung ĩtō eet cĭgĭnĭk cĭk dĭhĭmĭk. Īthōng thĭ, atamattik goonogu, ĩthōng iittu thimattiak, omogit thothonniok. ¹³Adanganit goonogu, ĩthōng atamattiwu ĩnōōgō kĭ balna ngĭ amanicung Makayyioiti agiitia. ¹⁴Īthōng thothiowēy ĩcĭkkō vēlēk, tiir mĭnnanĭ ijar gii vēlēk, mĭnan cĭ arŭm kaal vēlēk kōdōwē.

¹⁵Anycĭk ganōn cĭ Kiristo kagam thinneti cuguk, nyatarka balna utuvvuyyiwu niigia, kĭi katĭ aavut ganōna, kĭ eeta cĭk ēlē codoi doo. Īthōng entewu ĩnōōnō ne, ibalallē. ¹⁶Anycĭk nyemut cĭ Kiristo kaavu kĭ agiitia rūgēta cunung vēlēk, kĭcĭ aticaninu gēēnyĭth cunung vēlēk ngatĭ alimannu goonogu. Ebelit tegelua cĭk lawintak talintia ĩthōng entewu Nyekuc ne, ibalallē. ¹⁷Īthōng gii vēlēk cĭ adĭmannu, kōdē thōōth cĭ othooththu, ĩdĭmanit, nyatarka Makayyioit Yesu, ngatĭ etheccu Nyekuc Baangiet thaarĭy cĭk Kiristo ne ibalallē.

Ngirantiok cĭk rūgēt cĭ meelitin cĭ lemnyiwu

¹⁸Niigia ngaay, ĩthĭrarit maacua cuguk gōōla cĭ adiim Makayyioiti.

¹⁹Niigia maacuana, ĩmĭnanit ngaay cuguk ĩthōng nyĭ amĭnyu ĩnōōgō gōōla ĩcĭ gerthe thōng.

²⁰Niigia doolia, ĩthĭrarit baajigu kĭ ngaagu thothiowēy vēlēk, nyatarka mĭ adĭmannu ketee, ēbēlbēl Makayyioiti ōrrōt.

²¹Niigia baajigi doolenu, nyĭ ōgōrgōrrannu dōōlĭ cuguk, kōdē katĭ ngĭ aduuli thinneti cĭgĭk.

²²Niigia nyakapanā, īthīrarit thoothonniok vēlēk cīk aduwaccung makayyiowa cuguk cīk looc coo, athii cī ēēn nyatarka ebekcung nēēgē agiitia thōng, kīi katī kataryiawung nēēgē agiitia thōng dōō, īthīrarit īnōōgō thinnetinēy dīdī kī tongolintia cī Makayyiokto. ²³Gii vēlēk cī adīmannu niigia, iticanit thinnetinēy cīk vōōrīk, kaavu kīcī aticanothicu Makayyioit, nyī anyiccu kaavu kīcī aticanothicu makayyiok cīk looc coo. ²⁴Ahaddia īītō ne, amūdanu katī niigia anyinit thoothonniowēy īcīk abarrīcu īcī Makayyiokto. Īthōng Makayyioiti cī aticanothicu niigia wo, īnōōnō cī ēēn Kiristo. ²⁵Īthōng thī, eeti cī aticcan thōōth cī gerthe, adīmanothi katī īnōōnō buu thōōth cī gerthe, īthōng thī athii tangalinti īcī Nyekuco tō.

4 Niigia makayyiowa, īdīmantek nyakapanak cuguk thoothonniowēy īcīk abūnna, cīk edemothi, nyatarka agayyu niigia buu ngatī ayawu Makayyioit cunung tammuatiddina.

Therinet cī lawintio

²Īrīcanta eleeti lawinta, aavut vīrīngīng īthōng entewu Nyekuc kī eet ne, ibalallē. ³Alayyioetu ageeta buu, kīi katī koiet Nyekuci ageeta gōōla, kīi katī koottia kuduktiaha eet thōōth cī Kiristo cī ijar gēēnyīth cī eetu wū balna alugunyi, cī yoko kecebinie na kījana wo. ⁴Alayyiowangu aneeta, kīi katī kūūk killiman eet jurrung, nyatarka ēēn coo tiic cannī. ⁵Aavut thēk jurrung katī ngī arumenu kī eet cīk athii cī ēēn lemnyioik, kīi katī kīthīhit nēēgē nyemut cī Nyekuco. ⁶Anycīk thōōth cī othooththu niigia dōkīthī kūbūnta kutugu kī balangī cī edemothi diati kēmēd, kīi katī agaac ngatī woccia edeccu niigia eet vēlēk cīk ajinnung agiitia gōōla cī abūnna.

Thawinet cī aturna

⁷Aduwaccung katī Taicikathī nyemutua cīganīk vēlēk. Ēēn nē gotooniet cī abūnna ōrrōt cī ēēn lemnyioit, ticciannioit cī katicanothīca Makayyioit kōdōwē jurrung. ⁸Kitionacung na īnōōnō, kīi katī agaac niigia avuthit cīnang, īthōng kīi katī kanyīk nē thinneti cuguk kokomit. ⁹Iriowa Taicikathī kī Ōnēthīmōth gotooniet cī athūnnī thōōth cī Nyekuco, īthōng kaminanna naaga īnōōnō ōrrōt, ēēn Ōnēthīmōthī buu et cī kōrōok cī gaalawu cunung. Avvu katī ēkēēb nēēgē thōōth vēlēk cī avī ngato.

¹⁰ Īthayyung gōōna Arithtarkathī agiitia, cī karūmēna kījana kōdōwē, ĩthayyung Marīkō midingni Barnabathī buu. Ithiktu balna niigia nyemut cī akuuni Marīkō kī agiitia vēlēk, ma katī ngī arahawung nē agiitia, ūrūmtē kī ĩnōōnō jurrung talintia.

¹¹ Īthayyung Yesu, cī athī thar ōōgī Juthtuth buu agiitia. Ēēn nēēgē dōō lemnyiok eetinēy cīk ēēn Yudei ticcanniowīy cīganīk ĩcīk alanthēt cī Nyekuco, ĩthōng nēēgē anya aneeta kēbēlbēl dīdī.

¹² Īthayyung Ēpavrathī wunung agiitia, cī ēēn ticciannioit cī Yesu Kiristo. Alayyie nē dōkīthī ōrrōt, nyatarka agiitia, kī katī okomit leminta cunung, ĩthōng ĩdīmantu dimēnēt cī Nyekuco jurrung.

¹³ Kīcīna na thōōth cī adīmanini nē ōrrōt, nyatarka agiitia, kī lemnyiok cīk kōrōōk cī gaalawu cī Laodicea kī cīk Hairapolithi buu. ¹⁴ Īthayyung gotoonietī cī abūnna ōrrōt akīmī Luka kōdōwē kī Dēmāth. ¹⁵ Īthayyihangu lemnyiok cīk kōrōōk cī gaalawu cī Laodicea kōdōwē kī ngooniet Nimvia kī lemnyiok cīk kelethiawak cīk alayyie ōlōō cīnī.

¹⁶ Ma katī ngī ēbēlē nyaraga coo, ĩthōng anyciwu kebelothīk lemnyiok cīk kōrōōk cī gaalawu cī Laodicea buu, ĩthōng ebellu niigia buu nyaraga cī balna kitioni na ĩnōōgō wo.

¹⁷ Uduktiak Arkiputh entek ne, “Dēcak tiic wū balna anyi Makayyioiti aniitia.”

¹⁸ Kēhēdacung na Paulo thawinet coo attia cannī. Ahaddia thōōth cī kecebinie na kījana wo. Anycīk būnnathīt cī Nyekuco kaavu ĩcunung.

Nyaraga cĩ ěēn codoi cĩ eheedi Paulo Lemnyiok cĩk Kelethiawak Thēthalonika

Yelinit cĩ Nyaragawo

Ithiananĩ balna tionniaiti Paulo kelethia ōlōō ĩcĩ gaalawu ĩcĩ athĩ Thēthalonika, bēl Nyaraga cĩ Tiicanē cĩk Tionniawu thiananta ĩcĩ ěēn ōmmōtō kĩ tūrgērēm. ěēn balna Thēthalonika kōrōōk cĩ gaalawu cobbi cĩ tōōn cĩ Makedonia looca cĩ Girihi ĩcĩ lootu. Īthōng thĩ uungni balna kēnnē nē nginicē tamanoko, nyatarka balna adiiim ngĩ uuk eeta cĩk ěēn Yudei ĩnōōnō thōng. Ma balna vurtia, ikiyyia ūmūdak ticciannioiti cīnnē Timoti ĩnōōnō ĩthōng uduwak ethek ne, nga nēnnē ēlēmĩ lemnyiowa ōlōō ĩcĩ gaalawu ĩcĩ Thēthalonika Nyekuc noko, kōdē woyyia ngĩ uuk eeta ĩnōōgō. Ngaatĩ ēhēēdĩ Paulo nyaraga coo kēthēr ĩnōōgō, ĩthōng ēdēc thoothonniok cĩk ajin nēēgē ěē.

Nyaragawa ĩcoo, ethei Paulo Nyekuc ne ibalallē, nyatarka leminit kĩ mīnan cĩ lemnyiok cĩk kōrōōk cĩ gaalawu cĩ Thēthalonika ĩthōng uduwak ĩnōōgō gōōl cĩ balna arūmēēnĩ nē kĩ ĩnōōgō kĩ lemnyiowa. Īthōng naboo, uduwak ĩnōōgō thōōth cĩ katĩ edenyiay ĩcīnīng katĩ vurtia cĩ daaīthō, kĩ thōōth cĩ katĩ edenyiay katĩ ngĩ ōbōda Kīristo loota ngato. Turnanta cīnnĩ vēlēk, eyelek Paulo ĩnōōgō gōōl cĩ woccia attē nēēgē kuumuc kōdōlan kōr neccie.

Thawinet cī Paulo

1 Aneeta Paulo kī Thīlath kī Timoti cīk kēhēdacung nyaraga coo agiitia eet cīk kelethiawak^m cīk kōrōōk cī gaalawu cī Thēthalonika wo. Kēhēdacung agiitia eet cīk eeginnu eet cīk Nyekucak Baangiet cīnac kī Makayyioit Yesu Kiristo.ⁿ
Anyīk būnnathīt kī ganōn cī Nyekuco, kaavu īcunung.

Leminit cī lemnyiok cīk Thēthalonika

²Kennecca naaga Nyekuc dōkīthī ne, ibalallē nyatarka agiitia vēlēk, īthōng kabuungnyung agiitia lawinta cīnang kūdūt.
³Kalawecung dōkīthī naaga Nyekuc Baangiet nyatarka thōōth cī leminit cunung kī tiic cī ōkōmī cunung cī mīnano, kī ngatī ayawu muwēnīt cī abūnna īcī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo.

Leminit kī yelinit cī lemnyiok cīk Thēthalonika

⁴Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kagayyia naaga ngatī amīnannung Nyekuci agiitia īthōng ēbērawung ītō eet cīgīnīk, ⁵nyatarka balna athii cī kayahacung naaga agiitia Nyemut cī Abūnna^o wo kutugetinēy kaganoko. Kayahacung balna tirthēta cī aku īcī Ririwac cī Dīhīmī,^p kī thōōth cī kagayya cī ēēn dīdī. Agayyu niigia gōōl wū balna katiyyia naaga kōrgēna cunung, nyatarka agiitia. ⁶Ma balna thīna ivitiawu niigia elemtu nyemut cī Yesu, ivitiawu niigia buu aavuttu kī naaga īthōng aavuttu kī Makayyioiti. Kōdē woyyia balna ūrūbtawu niigia thōōth cī pīrnanēt cobbi ōrrōt, anyung thī agiitia Ririwacī cī Dīhīmī ebelbelit. ⁷Īthōng thī ivitiawu niigia iittu yelinit cī lemnyiok cīk looc cī Makedonia kī looca cī Accaia vēlēk. ⁸Īthōng nyatarka

^m **1:1** *Eet cīk kelethiawak:* Ēēn ekelethia meelitin cī eetu, cīk ēlēmī Yesu Kiristo, īthōng urumtōy kī kalacō īnōōnō kī Makayyioit cīnīng.

ⁿ **1:1** *Yesu Kiristo:* Thara cīk athī Yesu wo athī ne, ēēlaneet Nyekuci, īthōng cīk athī Kiristo wo athī ne, vudēnēt cī ēbēranī Nyekuci et kī Alaana. Thōōtha īcī Heburu thōōth cī athī Mathaaya wo athī ne, Kiristo.

^o **1:5** *Nyemut cī Abūnna:* Ēēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaaī kuruca, kī kūtūny gerthetin cīnac, kī kanyet ageeta rūgēt cī alna kūdūt.

^p **1:5** *Ririwac cī Dīhīmī:* Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatinnē Nyekuc īthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, īthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Īthōng ēēn Baatinnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

agiitia, ikiyyia athanothīk thōōth cī Makayyiokto loociok vēlēk athii cī ēēn Makedonia kī Accaia dōō, īthōng ikiyyia agawē leminiti cunung cī Nyekuco loociok vēlēk īthōng woccia thēk īthīnga kēkēb thōōth coo thōng buu. ⁹Īthōng naboo, ēkēēb balna eeta vēlēk thōōth cī elemietu niigia ageeta, kōr wū balna kēhērōnacung, kī gōōl wū balna ungnicu niigia kaal cīk ala eeta kīitō nyekucnya, īthōng iticantothiwi Nyekuc cī arūgī dīdī. ¹⁰Īthōng ēkēēb naboo eeta gōōl cī ereewu niigia Ngērtī Nyekuco, cī katī aku tammuatiddina wū balna arūgūtha Nyekuci daaītha. Īnōōnō Yesu cī aku ēēlaneeet ageeta varacintia cī Nyekuco, kōr cī katī aku ētēēdī nē thoothonniok cīk eetu.

Tiic cī Paulo Thēthalonikawa

2 Gōtōōnōga kī ngōōnōga, agayyu balna niigia athī ne, kēhērōnacung balna naaga agiitia kī ummuddia thōōth cī abūnna. ²Kipiryiaha balna naaga īthōng kadaccieha olōō īcī gaalawu cī eet cīk Vilipi, kī balna ma ngī agayyu niigia buu ēē, īthōng thī elintia cī Nyekuco, ivitia okomit thinneti cīgaak īthōng kuduktiawung agiitia Nyemut cīnī cī Abūnna, kōdē woyyia balna abūrnet eeta ageeta ōrrōt. ³Baa ngī katīmanna kirionicung naaga agiitia nyemut cī jōr athii balna cī katicaninia vōlōng, kōdē athii balna cī kanyung ummuit gii cī gerthe, īitō ne abūnna, kōdē athii cī kīgoolung agiitia. ⁴Nyatarka balna elemet Nyekuci ngatī anyet ageeta kuthuttia Nyemut cīnī cī Abūnna īthōng balna athii cī kōthōōththa naaga, kī katī kebelbelit eeta. Nyekuc dōō cī acīn thōōth cī thinneti cīgaak, kadimnya naaga kēbēlbēl nē. ⁵Agayyu niigia buu nga kītīmanta naaga ngatī kadīhīththa et īmma vōlōnga. Ēēn Nyekuci buu keberc cīnang ngatī athii thōōth cī kadīmanna naaga wo, cī ēēn gii cī kamūtta ngarubitina īcīnang. ⁶Īthōng athii balna cī kadimnya naaga dīhīthēnīt cī eetu, īthōng athii cī kadimnya īcunung kōdē īcī et īmma. Īthōng thī, kī tionniaha^r cīk Kiristo, kavvunna woyyia kēnnē balna kajinnung agiitia dīhīthēnīt.

^r **2:6 Tionniaha:** Ēēn tionniaha eet cīk balna ition Yesu tirthēta kōōt kilimantek eet thōōth cīnī, īthōng anyik īnōōgō tirthēt cī ingkawī ririwanīn cīk gerthek, īthōng idīmanit kaal cīk adiccē eeta.

⁷Īthōng kavvunna kēnnē keeginna thimattiak kōrgēna cunung kaavuttia kī yaatīnnē wū gōō athūnnī dōōlī cīgīnīk cīk kīdīk.

⁸Kamīnanung balna naaga agiitia ōrrōt, īthōng kēbēlbēlla ngatī katiyyia jurrung, athii cī ēēn nyatarka kōthōl Nyemut cī Abūnna cī Nyekuco kī agiitia dōō, kēbēlbēlla ngatī kōthōl rūgēt cīnang nyatarka eeginnu niigia eet cīk kamīnanung naaga.

⁹Īthōng didī gōtōōnōga kī ngōōnōga, nga kīlītawung agiitia tiici wūnang wū ōkōmī kī pīrnanēt. Ahaddiawu niigia gōōl cī katicaninia naaga ōrrōt waathīn kī baalin kīī kabaakta, kithii cī kayahaca et īmma īcunung hecinit, ngī kirionicing Nyemut cī Abūnna cī Nyekuco. ¹⁰Eeginnu niigia kī Nyekuc kēbērē cīgaak, cīk agayyu athinnu ne, keeginna naaga eet cīk callīk thinneti, eet cīk ēdēēm thoothonniok kī eet cīk amīrī īcunung lemnyioī. ¹¹Agayyu niigia buu ngatī kathunnung naaga agiitia codoi codoi jurrung, kī gōō ngī athūnnī baatīnnē dōōlī cīgīnīk. ¹²Ketheryung balna naaga agiitia kamanymanyannung īthōng kīlalliewung agiitia aavut gōōla cī ētēmanōy kī Nyekuc, wū balna avvuyyung agiitia ivitia kabicoca kī bulēnīt cīnnī.

¹³Kennecca naaga dōkīthī Nyekuc ne ibalallē, nyatarka elemtu niigia thōōth cīnnī wū balna kalimanecung naaga. Aku balna thōōth coo īcīnnī athii cī aku īcī et cī olli oo kaganoko. Īthōng elemtu niigia thōōth cīnnī, iticanōy thī thōōth cīnnē īcunung eet cīk eeginnu lemnyioiok wo. ¹⁴Īthōng thī yoko, gōtōōnōga kī ngōōnōga, eyethu niigia eet cīk kelethia cī Nyekuco looca īcī Yudea wū balna ēlēmī Kiristo Yesu. Ippiryiawu yoko niigia uukwēnīt cī aku eetīnēy īcīk looc cunung dōō noko, īthōng gōōla īcī aduwōy dōō noko apīrna eeta cīk kelethia cī Yudea eetīnēy īcīk ēēn Yudei.

¹⁵Yudei nīkē wūk balna aruk Makayyioit Yesu kī eet cīk ōthōōth molook cī Nyekuco īthōng itingkayyiehet ageeta buu bōōnō. Athii thoothiowa cīgīk wo cī anyi Nyekuc kēbēlbēl, īthōng naboo aburneei nēēgē eet vēlēk.

¹⁶Alamnyet Yudei ageeta ngatī kirionicia eet cīk athii cī ēēn Yudei thōōth cī Kiristo, kīī katī keelliy nēēgē. Īthōng

gōōla ĩcoo noko nga eeta cĭk ēēn Yudei cĭkkō, ĩtooryi gerthetini cĭnĭng noko, ngaatĭ aku avaracĭcē Nyekuci ĩnōōgō yoko.

Adiim Paulo ngĭ ōkkō acĭn lemnyiok cĭk Thēthalonika naboo

¹⁷ Gōtōōnōga kĭ ngōōnōga, ma balna vurtia cĭ kengeryioy nōōnō naaga kĭ agiitia kĭdĭc eletinēy cĭgaac, ĩthōng ngaanĭ kahadanung naaga agiitia thinnetinēy cĭgaak. Kamukca ōrrōt gōōl cĭ kavvu kacĭnnung agiitia naboo, ĩnōōnō thĭ cĭ katĭmania ōrrōt gōōl cĭ kōbōdania kicintung agiitia. ¹⁸ Kadimnya balna ngatĭ kavvu kacĭnnung dĭdĭ, ĩthōng balna katĭmani na Paulo kir ngatĭ kakunie ngōnana ĩcĭk meelik kūdūt, alamnyet kēnnē ageeta Thĭttanĭ^s ngatĭ kavvunna. ¹⁹ Ma katĭ thēk vurtia cĭ katĭ ikiyyiaĭ Makayyioiti Yesu, ngēnē woccia naboo cĭ anyet ageeta muwēēnĭt cĭ abūnna cĭ anyet ageeta kēngērēnta tiica ĩcĭnang? Athii cĭ ēēn aniitia? ²⁰ ĩthōng thĭ dĭdĭ, agiitia dōō cĭk eeginnu bulēnĭt kĭ bēlbēlōn cĭnang.

Umuk Paulo hēroni cĭ Thēthalonika

3 Ma balna ngĭ athii cĭ nga kerewina kuumuc, kahaddia kiittia ne, abūnna ngĭ kattĭyya naaga dōō mĭn ōlōō ĩcĭ gaalawu cĭ Athenĭ. ² ĩthōng kitiontawung gotooniet Timoti kikiyyia kicinunga. Ĕēn nē gotooniet cĭ katicanothĭca Nyekuc kōdōwē, thōōtha cĭ kirionia Nyemut cĭ Abūnna cĭ Kiristo. Kitionana balna naaga ĩnōōnō kikiyyia kidihithung agiitia, kĭĭ katĭ kokomit agiitia thinneti leminta ĩcunung. ³ Athii cĭ kadimnya naaga et ĩmma kūtūngēk Nyekuc, nyatarka canan wū kamūdana naaga yoko. Agayyu balna niigia buu jurrung ngatĭ katĭ kakananini naaga. ⁴ ĩthōng dĭdĭ, kaduwacung balna gōō naaga agiitia baa ngaanĭ karūmē kĭ agiitia kethecung ne, kakananni katĭ naaga vēlēk. ĩthōng yoko kivitia kakanantē dĭdĭ kĭcĭ thēk agayyu niigia buu wo. ⁵ ĩnōōnō thĭ cĭ athii cĭ kereyyie na wo, ĩthōng kitiona Timoti, kathĭ ne kikiyyia kūmūda katĭ ngaanĭ athunnu leminit cunung kĭ Nyekuc. Kongollie balna

^s **2:18** *Thĭttanĭ*: Ĕēn nē alaana cĭ anjilēt wūk balna abūrĭ Nyekuc, ĩthōng itingka Nyekuci ĩnōōgō tammuatiddina. ĩthōng anjilēta cĭkkō ĩtō ririwanĭn cik gerthek cik ēhēcĭ eet loota ngato. Bēl Nyaraga cĭ Yelintio 12:7-9.

na kathī ne, ikiyyia kette Thīttanī ūnūmnūmani aniitia gōōla īmmanī, īthōng katī ikiyyia tiici wū balna nang īi gimma kaganoko.

Ayaha Timoti nyemut

⁶ Īthōng ma balna ngī ōbōda Timoti ōdōlanēt ageeta ngato, ikiyyia ayahaet Nyemut cī Abūnna cī aku īcunung cī athī ne, ngaanī athunnu niigia leminiti kī mīnan cunung noko. Īthōng naboo īi ne, amuwānetu niigia ageeta dōkīthī ōrrōt, katī ma ngī adimnyu niigia kurumtōy kī ageeta, kaavu kīcī kadimnya naaga ngī karumōy kī agiitia. ⁷ Īthōng thī, gōtōōnōga kī ngōōnōga, anyetu niigia ageeta kīitō thinneti cuu, nyatarka ngaanī athunnu leminiti cunung, kōdē woyyia kayakca pīrnanēt cobbi coo kī canan cī yoko wo vēlēk. ⁸ Leminiti cunung cī ōkōmī cī ayakcu niigia īcī Makayyioito wo, ōgōōn katī kī rūgētī cī jōr īcīnac. ⁹ Ēēn woccia katī talinti cī kenneccia naaga Nyekuc ne ibalallē nyatarka agiitia kuu, talintia vēlēk cī ayahacetu niigia ageeta nguuma cī Nyekuc cīnac wo? ¹⁰ Kalawina naaga waathīn kī baalin dōkīthī thinnetinēy cīgaak dīdī, kī katī kanyet Nyekuci ageeta kicitung agiitia naboo, kī katī kivitīaha kanyecung agiitia leminiti cī tiri.

¹¹ Īthōng thī yoko, anyīk thēk Nyekuc Baangiet cīnac kī Makayyioit cīnac Yesu, koiet gōōl cī kavvu kacīnung agiitia. ¹² Anyīk thēk Makayyioit, kītōr mīnan kōrgēna cunung kī cī eet vēlēk kītīlīth kīi maka ōrrōt, kaavu kīcī kamīnanung naaga agiitia. ¹³ Kalayyie na kathī ne, anyīk thinneti cuguk kokomit, kīi katī kīitō callē kīmīrīt nguuma cī Nyekuc Baangiet cīnac, kōr cī katī akuni Makayyioiti cīnac Yesu kī eet cīgīnīk vēlēk cīk callīk thinneti.

Avuthit cī anyi Nyekuc kēbēlbēl

4 Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kalayyung īthōng kīlalleccung balna naaga agiitia aavut avuthita cī abūnna wū balna kalimanecung naaga cī kanyīcē Nyekuc kēbēlbēl dīdī kīcī attiyu niigia yoko wo. Kethecung agiitia ne, īdīmanit ketee ōrrōt kūdūt thaarīy cīk Makayyioit Yesu. ² Agaac thōōth wū balna kalimanecung naaga agiitia tirthēta īcī Makayyioit Yesu.

³ Adiiimnyung Nyekuci agiitia iītō callē, īthōng nyī oginnu kī ngaay ngōryawun. ⁴ Īthōng niigia codoi codoi, abūnna ngī alimannu ngatī woccia athunnu eleeti cuguk gōōla cī callī īcī attiyyu jurrung. ⁵ Nyī eeginnu nyakapanak cīk thoothonniok cīk abarritecu niigia ngaay cīk eetu, kī eeta cīk athii cī aga Nyekuc. ⁶ Īthōng thī thōōtha coo, niigia lemnyiowa, nyī ēgērēthani īmma gotonu gōōla īcī alabē īnōōnō, īthōng ataguththu kī ngaā cī gotononu, nyatarka balna kuduktiawung naaga agiitia jurrung kēntēwung ne, uuk katī Nyekuci eet cīk adīman thoothonniok cīk ēēn riiriny cīk aatī kīyokowē. ⁷ Avvanet balna Nyekuci ageeta kiittia eet cīk callīk thinneti, īthōng anyet nē ageeta kayahit rūgēt cī dīhīmī. ⁸ Īthōng eeti cī abūrī liman coo, athii cī abūrī nē et, abūrī nē Nyekuc cī anyung agiitia Ririwac cīnī cī Dīhīmī.

⁹ Athii woccia cī kēhēdacung naaga agiitia nyaraga cī kethecung ne, īmīnanit eleeti, nyatarka balna illimanewung agiitia Nyekuci thōōth cī amīnanonu nyaguana dōō. ¹⁰ Īthōng dīdī, amīnannu niigia gotoonogu kī ngonooгу cīk tōōn cī Makedonia wo vēlēk. Īthōng kīlalleccung īricanta ōrrōt ītooryik kijiar mīnan wū gōō dōkīthī. ¹¹ Kathīnna thī naaga ne, “Ītīmanit ōrrōt ngatī abaawu jurrung ēlēmantē rūgēta īcī abūnna, uthutti tiicanē cuguk īthōng iticantōy athīnēy cuguk ōrrōt, kī balna ngī kaduwacung naaga, ¹² kī thī katī dōkīthī kotongoliewung eeta cīk ngītīvōrī, cīk ngaanī kagaacō thōōth cī Makayyiokto rūgēta īcī abūnna īcunung, īthōng katī īnīnga niigia adimnyu elinit īcī et īmma naboo.”

Gōōl cī akuni Makayyioiti

¹³ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, athii cī kadimnyung naaga agiitia iītō eet cīk athii cī agayyu thōōth cī goonogu wūk balna adaaito vēlēk, kī katī athii niigia cī aluyyu īnōōgō īthōng aavuttu kī eeta cīk athii cī ayak muwēēnīt cī abūnna. ¹⁴ Kēlēmī naaga kathī ne, adaak Yesu balna īthōng ūrūga naboo, īthōng naboo kēlēmī kathī ne, ma katī ngī ōbōdaaī Nyekuci Yesu naboo, ōbōdanī katī Nyekuci Yesu īthōng ūrūgūtha eet wūk balna ēlēmī īnōōnō wūk balna adaaito. ¹⁵ Kīcī aduwa thōōth cī Makayyiokto wo, kaduwaccung naaga agiitia ketheccung ne, naaga cīk ngaanī

karūgī kuumuc wo, kōr katī cī ōbōdanī Makayyioiti, athii katī cī kuwantēcī naaga gonoogiet wūk balna adaaito vëlēk, ¹⁶ nyatarka allucciay katī Makayyioiti tammuatiddina acalcala moloowa cobbi ĩcī avēēnī, ĩthōng ēgērēnya moloowī cī makayyioit cī anjiletu, kī molook cī nyeepeu cī avēēnī Nyekuci. Ma natē, arūkna katī eeta wūk balna adaai leminta cī Kiristo, ĩcī owu. ¹⁷ ĩthōng thī katī naaga eeta cīk ngaanī karūgī kōr nīcē, kōdōngtē kōōt diitha, kōōt kūrūmtōthīk eet cīk arūkna ēē, kurumtōy kī Makayyioit tammuatiddina. ĩthōng thī katī kōr nīcē, kōōt kūrūmtē naaga kī Makayyioit kūdūt. ¹⁸ ĩthōng thī yoko, abūnna ngī etheronu nyaguana thoothiowēy ĩcīk kaduwaccung na wo.

Kōr cī katī ōbōdanī Makayyioiti

5 Gōtōōnōga kī ngōōnōga, athii woccia cī adiim ma ngī kēhēdacung naaga agiitia nyaraga cī itinnya kī wathinniok cīk nyīlōwē ōōgī buu cīk avvunni thoothonniowa cīkkō, ² nyatarka agayyu niigia buu jurrung ma ngī, avī kōr cī ōbōdanī Makayyioiti^t kī gōō ngī anīha goryiaiti baal. ³ Mī ahad eeta athī ne, “Kattīyya būnnathīta kī ganōna,” atdukai kēnnē katī gērēthaninieti cī athaan ĩnōōgō kaavu kī gōō ma ngī alibai ngaa cī anyakcie wuciithi cī uukcianē. ĩthōng athii katī nēēgē cī alīta.

⁴ ĩthōng niigia gōtōōnōga kī ngōōnōga cīk athii cī attiyyu muwuratō wo, nyī anyiccu kōr cī katī ōbōdanī Yesu wo, kanyung ukulliek jien kī goryiaiti. ⁵ Eeginnu niigia vëlēk dōōlī cīk lanyītak ĩthōng iittu dōōlī cīk waathīnak, ĩthōng athii naaga cī keeginna dōōlī cīk baaliniak kōdē cīk muwurak. ⁶ ĩthōng thīna, athii woccia cī koogin naaga kī eeta cīk ogin wo, kīcīntē ĩthōng kaavutō vīringīng kuthutti eleeti. ⁷ Nyatarka eeta cīk ogin, ogin baal ĩthōng eeta cīk ĩbakci, ĩbakci baal. ⁸ ĩthōng thī naaga eeta cīk kaatī waathīna wo, kaavut vīringīng kuthutti eleeti cīgaac, ĩthōng karyik leminit kī mīnan kaavu kī kiliba. ĩthōng

^t 5:2 *Kōr cī ōbōdanī Makayyioiti*: Aduwa kōr coo thōōth cī katī akuni Makayyioiti Yesu naboo looca, ĩthōng katī ētēd Nyekuci thoothonniok cīk eet cīk adaaito kī cīk arūgī. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cīk Tionniawu 2:20; 1 Korinto 5:5; 2 Korinto 1:14; 1 Thethalonia 4:13-18; 1 Thethalonia 5:2; 2 Thethalonia 2:2; 2 Pētūrū 3:10.

muwēēntī cī elintio avī kī luluwoc cī ēēn thiihit cī arīcana
ōōwa. ⁹ Athii balna cī ēbēranet ageeta Nyekuci kīī katī kuuket
varacintia cīnnī, adiim balna nē kivitia kūrūbta naaga elinit īcī
Makayyioit cīnac Yesu Kiristo. ¹⁰ Adaaī balna nē, nyatarka ageeta,
kīī katī kōōt kūrūmtē kī īnōōnō kūdūt, kōdē woyyia ngaanī
karūgī kōdē kadaaito vēlēk. ¹¹ Īthōng thīna, etheryioy nyaguana,
kīī kokomit agiitia thinneti, kaavu kīcī thēk adīmannu niigia
wo.

Ēdēcak Paulo rion

¹² Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kalayyung thinneti cuguk, otongollie
makayyiok cuguk cīk ūwayyung īthōng iticantōy ōrrōt kōrgēna
cunung, īthōng illimantewung agiitia thōōth cī Makayyiokto
wo. ¹³ Otongollie īthōng īmmīnantu īnōōgō ōrrōt, nyatarka
tiic cī adīman nēēgē wo. Īthōng niigia buu kōrgēna cunung
aavut nyaguana ganōna jurrung. ¹⁴ Kīlalleccung na agiitia ōrrōt,
gōtōōnōga kī ngōōnōga, ītīrīthīt eet cīk aatī kaganoko kiticantōī
kī eeta, etherit kulliak kokomit thinneti, eelit piriyak īthōng
omoktu thoothonniok kōrgēna cunung vēlēk. ¹⁵ Īcīnīt jurrung,
gērtha mī adīman eeta gii cī gerthe katī ngī adīmaneei eeta
īnōōgō kaal cīk gerthek, īdīmantek nyaguana eet thōōth vēlēk
jurrung.

¹⁶ Ebelbelit dōkīthī. ¹⁷ Alayyiōy dōkīthī. ¹⁸ Entek Nyekuc dōkīthī
ne ibalallē thoothonniowēy vēlēk, nyatarka gōōl cī adiim Nyekuci
agiitia īdīmanit nēn, nyatarka eeginnu niigia eet cīk elemnyu
Kiristo Yesu.

¹⁹ Nyī aburnu Ririwac cī Nyekuco īthīhīt īnōōnō. ²⁰ Nyī
abayahannu thoothonniok cīk aduwa eeta cīk ōthōōth molook cī
Nyekuco. ²¹ Īthōng thī ītīmanit kaal vēlēk. Īthōng uthutti thōōth cī
abūnna dōō. ²² Ūtūbūrīt thoothonniok vēlēk cīk gerthek.

Īthawīk Paulo eet gōōla

²³ Anyīk Nyekuc cī ganono kanyung agiitia vēlēk ītō callē.
Anyīk ririwac cunni kī muwēēnīt cunni kī ēlē cunni vēlēk,
kaavutō kīmīrīt kūdūt, kuumuc gii ngī ōbōda Makayyioiti cīnac
Yesu Kiristo. ²⁴ Īthōng nē wū ēbēranung agiitia, athūnnī kōngan
cīnnī, īthōng aticcan thēk katī nē dīdī.

²⁵ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, alayyioetu ageeta. ²⁶ Īthaac gotoonogu kī ngonooгу thawintia cī mīnano. ²⁷ Īthōng kalayyung na agiitia ōrrōt thaarīy cīk Makayyioktak, ebelliek nyaraga coo lemnyiok vēlēk.

²⁸ Anyīk būnnathīt cī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo kaavu ĩcunung.

Nyaraga cĩ ěn ramma cĩ eheedi Paulo Lemnyiok cĩk Kelethiawak Thēthalonika

Yelinit cĩ Nyaragawo

Eheedi Paulo nyaraga coo lemnyiok ōlōō ĩcĩ gaalawu cĩ Thēthalonika nyūlōwē cĩk kīdīk vurtia cĩ balna ētēhēdī nē Nyaraga codoi cĩ Thēthalonika. Nyaragawa ĩcoo, atukwuaneei nē lemnyiok kaavutō kokomit leminta cĩnīng, kōdē woyyia baalia ngĩ ēhēcī eeta ĩnōōgō jora buu nuun. Aduwaai balna eeta gwuak ĩnōōgō ethei ne, ōbōda Kiristo vēlēk, kōdē ikiyyia balna nē tamanoko ĩthōng ĩthīnga nēēgē woccia adiim ngĩ aticcanni naboo, ĩthōng thī kēnnē, ikiyyia egerenyek Paulo ĩnōōgō kithii cĩ athīrar nēēgē eet nūikē. ĩthōng uduwak ĩnōōgō ethek ne, athii woccia cĩ ěn lemnyiowa nyamuttiok, nyatarka katī nōō nga kōbōda Kiristo, avī katī kōr cĩ ĩtoorinie thōōth cĩ gerthe ōrrōt loota ngato, ĩthōng aak katī makayyioiti cĩ gerthe jore cobbi ōrrōt cĩ abūrñī eeta Nyekuc.

Thawinet cī Paulo

1 Aneeta Paulo, kī Thīlath kī Timoti cīk kēhēdacung nyaraga coo wo, kēhēdacung agiitia eet cīk kelethiawak^u cīk kōrōōk cī gaalawu cī Thēthalonika, cīk eeginnu eet cīk Nyekuc Baangiet cīnac kī Makayyioit Yesu Kiristo.^v

² Anyīk būnnathīt kī ganōn cī Nyekuc Baangiet cīnac kī Makayyioit Yesu Kiristo, kaavu icunung.

Katī ngī ōbōda Yesu

³ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kedemīca naaga dōkīthī ngatī kennecia Nyekuc ne ibalallē, nyatarka agiitia. Nyatarka alīthī dōkīthī ōrrōt leminiti cī eyehecu niigia Nyekuc kī mīnan cī amīnanonu nyaguana. ⁴ Īnōōnō thī cī kirianung naaga agiitia kī eet cīk kelethiawak cīk Nyekucak loociok vēlēk. Kaduwacca naaga īnōōgō thōōth cī omogu niigia pīrnanēt kī thōōth cī alnanu niigia elemu Nyekuc, kōdē woyyia ayakcu canan kī tīmaninit vēlēk.

⁵ Ēēn coo vēlēk thōōth cī ēyēla athī ne, edeemothi thōōth cī ētēd Nyekuci īthōng īdīmanēwung nē agiitia ngatī uulnonu ngī othollu kī Nyekuc alanthēt cīnnī, nyatarka canan cī pīrnanēt cī apīrnanu niigia yoko wo. ⁶ Edeemothi katī thōōth cī Nyekuco cī katī uuki nē eet cīk anyung ipiryia yoko wo, ⁷ īthōng thī, ōōganung katī nē agiitia hecinta cunung. Īthōng ōōganet katī ageeta buu katī ngī iliba Makayyioiti Yesu tammuatiddina, iriowa kī anjilēt^w cīgīnīk cīk tiirtik, ⁸ cīk ayak guo cī alanyītī. Uuk katī Makayyioiti cīnac Yesu eet cīk athii cī aga Nyekuc, īthōng athii cī athīrar Nyemut cīnnī cī Abūnna.^y ⁹ Uuk katī Nyekuci īnōōgō vēlēk gerthetina īcī alna kūdūt, īthōng katī ūnyūktōthīk nēēgē ngatīvōrī kīitō rēēntī īcī Makayyioito, athii cī acīn nēēgē īnōōnō kī bulēnīt kī tirthēt cīnnī. ¹⁰ Ma ngī ōbōda Yesu kōr nīcē, abuluth katī eeta cīgīnnēk

^u **1:1** *Eet cīk kelethiawak:* Ēēn ekelethia meelitin cī eetu, cīk ēlēmī Yesu Kiristo, īthōng urumtōy kī kalacō īnōōnō kī Makayyioit cīning.

^v **1:1** *Yesu Kiristo:* Thara cīk athī Yesu wo athī ne, ēēlaneet Nyekuci, īthōng cīk athī Kiristo wo athī ne, vudēnēt cī ēbēranī Nyekuci et kī Alaan. Thōōtha īcī Heburu thōōth cī athī Mathaaya wo athī ne, Kiristo.

^w **1:7** *Anjilēt:* Ēēn nēēgē ririwanīn cīk aatī tammuatiddina kī Nyekuc, īthōng athii nēēgē cī ayak eleeti. Itiona Nyekuci īnōōgō dōkīthī kivitia kayaktak eet nyemut cīnnī loota ngato.

^y **1:8** *Nyemut cīnnī cī Abūnna:* Ēēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaai kuruca, kī kūtūiny gerthetin cīnac, kī kanyet ageeta rūgēt cī alna kūdūt.

cīk callīk thinneti īnōōnō īthōng īdīhīthīt lemnyiowa īnōōnō. Attiyyu katī niigia buu tō kōr nīcē, nyatarka elemtu niigia thōōth cīnnī wū balna kaduwacung naaga.

¹¹ Īthōng thī nyatarka tongolinit cī ōvvo anyiccu niigia Makayyioit, kalawinung naaga agiitia dōkīthī kathīna ne, anyīk Nyekuc cīnang keelung agiitia ētēmantōy kī rūgēt cī avvuyyung nē agiitia abaaktī yoko wo, uthutti thōōth cīnnī avuthita cī attiyyu. Anyīk īnōōnō kanyung tirthēt edecia kaal wūk abūna wūk adiimnyu niigia kī kaal cīk leminit cunung. ¹² Kalawina naaga kathīna ne, anyīk thar cīk Makayyioit cīnang Yesu, kubullie nyatarka agiitia, īthōng ubuluthiewu niigia buu nyatarka īnōōnō. Īthōng nyatarka būnnathīt cī Nyekuc cīnac, kī cī Makayyioit Yesu Kiristo.

Kōr katī cī ōbōdanī Makayyioiti

2 Īthōng thī yoko, gōtōōnōga kī ngōōnōga, kūrūbta da jurrung gōōl cī katī ōbōdanī Makayyioiti cīnac Yesu Kiristo, kī gōōl cī katī kaluttianī naaga kōōt kurumtōy kī īnōōnō. Īthōng kalayyung naaga agiitia kenneccung ne, ² igoollung eeta gwuak ennecung ne, ikiyyia kōr cī Makayyioikto^z vėlēk, cī kathīknana mūrūr īcī Ririwac cī Dīhīmī, kōdē īcī et īmma kōdē athī ne kēbēlana nyaragētēy wūk balna kēhēēdana naaga. Nyī anyiccu eet kīgoolung tamanoko, īthōng anycung omothie. ³ Nyī anyiccu et īmma kīgoolung kūdūt, nyatarka athii katī cī aku kōr neccie ngaanī kedenyiay jore. Īthōng naboo athii cī aku kōr neccie ngaanī kedenyiay eeti cī abūrī thōōth cī Nyekuco, īthōng et thī katī cī uuk Nyekuci wo neccie. ⁴ Ēngērēn katī eeti neccie abūrī Nyekuc kī kaal vėlēk cīk ala eeta. Īthōng avī thī katī nē buu Ciitha cī Nyekuco, īthōng athī ēlē cīnnī ne keeni Nyekuc. ⁵ Athii niigia cī ahadanu thōōth wū balna kaduwacung na agiitia balna nga karūmē kōdōwē ēē?

⁶ Īthōng thī yoko, agayyu niigia gii cī alaam et cī abūrī thōōth cī Nyekuco wo, īthōng kī katī kedenyiay nē itina īcīnnī īcī akuni.

⁷ Iticanōy tirthētī cī alugunyi cī et cī abūrī thōōth cī Nyekuco

^z 2:2 Kōr cī Makayyioikto: Aduwa kōr coo thōōth cī katī akuni Makayyioiti Yesu naboo looca, īthōng katī ētēd Nyekuci thoothonniok cīk eet cīk adaaito kī cīk arūgī. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cīk Tionniawu 2:20; 1 Korinto 5:5; 2 Korinto 1:14; 1 Thethalonia 4:13-18; 1 Thethalonia 5:2; 2 Thethalonia 2:2; 2 Pētūrū 3:10.

vêlēk looca. Īthōng thī, yoko avī eeti ĩmma codoi cī abīlnī tirthēt nīcē. Īthōng arki katī nē abīlnī noko kuumuc gii ngī ēnyēhē gōōla nīcē. ⁸ Īthōng mī edenyaiy eeti cī abūrī thōōth cī Nyekuco wo, aruk katī Makayyioiti Yesu ĩnōōnō tivongia ĩcīnnī ĩthōng naboo, uruk bulēnta cī ōbōdanī nēnē.

⁹ Aku katī eeti cī abūrī thōōth cī Nyekuco wo nyatarka adīman Thīttanī thoothonniok cīk anaat eeta kī kaal cīk addi kī yelintiok cīk ēēn vōlōng.^a ¹⁰ Īthōng goolliowēy vêlēk aku katī ĩgōōl nē eet cīk ithiico. Īthōng thī uuk katī Nyekuci ĩnōōgō nyatarka balna abūrī nēēgē ngatī amīnanī thōōth cī ēēn dīdī, cī woccia balna anyīk Nyekuc kēēl ĩnōōgō. ¹¹ Nyatarka thōōth coo, itioniai Nyekuci ĩnōōgō vōlōng cī tiiri, kī katī kelemi nēēgē vōlōng. ¹² Īthōng thī uuk katī Nyekuci ĩnōōgō vêlēk, nyatarka athii nēēgē cī ēlēmī thōōth cī ēēn dīdī ĩthōng idiimito gerthetin.

Ībīlīt okomit

¹³ Īthōng thī kadimnya naaga kennecca Nyekuc dōkīthī ne ibalallē gōtōōnōga kī ngōōnōga, nyatarka amīnannung Makayyioiti agiitia, ĩthōng ēbērawung Nyekuci agiitia aavut kī nyegeruana cīk ottinu, ngatī eeginnu niigia callē nyatarka Ririwac cī Dīhīmī^b kī ngatī elemu thōōth cī ēēn dīdī. ¹⁴ Avaanung nē agiitia Nyemuta cī Abūnna cī kirionna naaga wo, kī katī othoolit bulēnīt cī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo. ¹⁵ Īthōng thī, gōtōōnōga kī ngōōnōga, ĩnōōnō thī cī kathī na ne, ĩbīlīt okomit ĩthōng uthutti thoothonniok wūk balna kalimanecung naaga jurrung, kōdē kaduwacung kūtūga kōdē kēhēdacung nyaragawa.

¹⁶ Anyīk Makayyioit cīnac Yesu Kiristo kī Nyekuc Baangiet cīnac cī amīnannet ageeta būnnathīta ĩcīnnī, ĩthōng anyet dīhīthēnīt cī alna kūdūt kī muwēēnīt cī abūnna ōrrōt, ¹⁷ etheryung kokomit thinneti, ĩthōng anyung tirthēt cī ellung dōkīthī ĩdīmanit thoothonniok cīk abūnna ĩthōng othoothit thoothonniok cīk ēēn dīdī.

^a 2:9 *Thīttan*: Ēēn nē alaan cī anjīlēt wūk balna abūrī Nyekuc, ĩthōng itingka Nyekuci ĩnōōgō tammuatiddina. Īthōng anjīlēta cīkkō ĩtō ririwanīn cīk gerthek cīk ēhēcī eet loota ngato. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

^b 2:13 *Ririwac cī Dīhīmī*: Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatinnē Nyekuc ĩthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, ĩthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Īthōng ēēn Baatinnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

Alayyioetu ageeta

3 Īthōng thōōtha cī aturna, gōtōōnōga kī ngōōnōga, alayyioetu ageeta, kīi katī kathanōthīk thōōth cī Nyekuco looc vēlēk tamanoko kīi kotongollie eeta kīthīraritō thōōth cīnnī kaavu kīcī ongolinu niigia buu wo. ² Alayyioetu ageeta kīi katī kuthuttiet Nyekuci eetīnēy īcīk gerthek īcīk athii cī athīrar thōōth cī Nyekuco kī eet cīk ēēn gērēthanniok, nyatarka athii eeta vēlēk cī ayak leminit īcī Nyekuco. ³ Īthōng thī, athūnnī Makayyioiti thōōth, kīi katī kanyung kokomit thinneti, īthōng uthuttung agiitia kithii cī arumonu kī Thīttan. ⁴ Kayakta naaga leminit īcī Makayyioit cī aduwacet ageeta athī ne, athunnu niigia thoothonniok wūk balna kalimanecung naaga agiitia, īthōng katīalna athunnu noko. ⁵ Anyīk Makayyioit keyelek thinneti cuguk kayait mīnan cī Nyekuco, īthōng omoktu thoothonniok aavut kī Kiristo.

Egerenyek Paulo nyamuttiok

⁶ Īthōng yoko niigia gōtōōnōga kī ngōōnōga, kaduwacung dīdī thaarīy cīk Makayyioit cīnac Yesu Kiristo kethecung ne, nyī iriokcu kī lemnyiook cīk ēēn nyamuttiok, cīk abūrī liman wū balna kalimanecung naaga agiitia. ⁷ Abūnna ngī agayyu niigia jurrung ngatī woccia owobu thoothonniok wūk balna kadīmanna naaga. Athii balna cī keeginna naaga nyamuttiok balna ngaanī karūmē kī agiitia. ⁸ Īthōng ngaanī kuduktowa athīnēy īcīk eet ōōgī kaganoko, īnōōnō thī balna cī katicaninia naaga waathīna kī baalina ōrrōt, kīi katī athii cī keheccia et īmma kōrgēna cunung.

⁹ Kedemīca naaga ngatī kajinnung agiitia elliettu ageeta, īthōng thī kēnnē katicaninia naaga kīi kīricantaha eleeti cīgaak kīi katī kiittia naaga yelinit cī owobju niigia. ¹⁰ Balna nga karūmē naaga kī agiitia, kaduwacung balna naaga agiitia ngiran coo ketheccung ne, “Mī athii cī aticanni eeti, athii thēk nē cī aduwēēnī.”

¹¹ Kōthōōththa naaga ketee, nyatarka kathīkna naaga a ne, aatī eeta gwuak kōrgēna cunung cīk ēngērēn kaganoko, īthōng athii cī aticanothi eleeti cīgīk, īthōng iithio tiiciok cīk goonikni taktak. ¹² Īthōng thī eeta nekie, katīrīththa naaga ōrrōt, īthōng kīlallieha thaarīy cīk Makayyioit cīnac Yesu Kiristo kathīnna ne, eeta cīk ōgōōn noko, entek ne aavut loota īdīmanit thōōth jurrung, īthōng ētērēktawu ngatī aticananu daainit cunung, kīi

© 1996 David C. Cook

Ĕhēēd Paulo thawinet atia ĩcĭnĭ (3:17)

katĭ ũrŭgĭt. ¹³ Gōtōōnōga kĭ ngōōnōga, nyĭ abĭlnu ngatĭ adĭmanuu thothonniok cĭk abŭnna.

¹⁴ Eeta cĭk abŭrĭ thōōth cĭ kēhēēdana naaga nyaragawa ĩcoo wo, ĩrĭcanta thōōth cĭnĭng jurrung, nyĭ adĭmanecu ĩnōōgō gii ĩmma kĭi katĭ kangawanit nēēgē dōō. ¹⁵ Nyĭ athinnu kēnnē ne ĩtō nēēgē mĭrōk. Ilimanit nēnnē ĩnōōgō kĭ woyyia ngĭ irionicu gotonu kĭ ngoonu.

Lawinit cĭ Paulo cĭ aturna

¹⁶ Kalayyie na kathĭ ne, anyĭk Makayyioit cĭ ganono kanyung agiitia ganōn wathinniok vēlēk kĭ goolliok vēlēk. Anyĭk Makayyioit kaavu kĭ agiitia vēlēk.

¹⁷ Īthōng thĭ yoko, thawinet cannĭ cĭ keheedi na Paulo attia cannĭ coo, wŭ gōō eyeliay nyaragētēy vēlēk ketee turnanta, kĭi katĭ agaac ma ngĭ ēēn nyaragēt cĭganĭk dĭdĭ.

¹⁸ Anyĭk būnnathĭt cĭ Makayyioit cĭnac Yesu Kiristo kaavu kĭ agiitia vēlēk.

Nyaraga cĩ ěēn codoi cĩ eheedi Paulo Timoti

Yelinit cĩ Nyaragawo

Ěēn balna Timoti ngĩthorowoc cĩ ěēn lemnyioit cĩ iriok kĩ tionniait Paulo erkinya cĩk meelĩk, ěēl balna nē Paulo kirion Nyemut cĩ Abūnna cĩ Yesu Kiristo. Ma balna vurtia cĩnnĩ, ikiyyia ition Paulo ĩnōōnō kũũk ĩcĩ makayyioit cĩ eet cĩk kelethiawak ōlōō ĩcĩ gaalawu cobbi ĩcĩ Ěvĕthathĩ. Itionĩk balna Paulo nyaraga coo Timoti, kĩtĩrĩthek gōōl cĩ lawintio eet cĩk kelethiawak kĩ thōōth cĩ alĩtanē nē limanniok cĩk ěēn volongnyiak. Ma naboo, uduwa nyaraga coo eet cĩk woccia eberiy kũtō makayyiok cĩk kelethiawak, kĩ gōōl cĩ woccia aticanothĩcē makayyioiti cĩ kelethiawo eet cĩk aatĩ mĩn mĩn kelethiawa, kĩ ngĩthōrōk kĩ eet cĩk atanganyitō kĩ ngaay cĩk bōyyĩk.

Īthaa Paulo Timoti

1 Nyaraga cī aku ĩcannī Paulo coo. Aduwaca aneeta Nyekuci ellioiti kī Kiristo Yesu tiirion kīthī tionniait^c cī Kiristo Yesu^d cī anyet ageeta muwēñit cī abūnna.

²Keheedi na nyaraga Timoti, doolec cannī kir leminta.

Anyīk Nyekuc Baangiet kī Makayyioit cīnac Kiristo Yesu katamatihi aniitia, ĩthōng anyi būnnathīt kī ganōn.

Tīrīthēñit cī limanniok cīk ēēn volongnyiak

³Ma balna ngī kūwa na ĩcī Makedonia, kaduwaci balna aniitia ketheci ne, avvu nōñō òlōō cī gaalawu ĩcī Ēvēthathī, kīī katī bīlī eet cīk alimaneei eet thōōth cī athii cī ēēn dīdī. ⁴Duwak eet kūtūngtek iyaiantiok cīk ēēn vōlōng kī thoothonniok cīk meelik cīk baajigi baajigi cīgik wūk baa lōōla, cīk anyi ĩnōōgō kēpēkantōy kaganoko, ĩthōng athii cī anyi ĩnōōgō kīdīmanit thōōth cī adiim Nyekuci, cī karūba gōōla cī kēlēmī thōōth cīnnī dōō. ⁵Thōōth kir cī kadimnya naaga kilimanta eet kayait mīnan thinnetinēy ĩcīk vōōrik, ĩthōng kayait thinneti cīk agawī thōōth cī abūnna kī cī gerthe, kī leminit dīdī. ⁶Ūtūngtek eeta gwuak thoothonniok cīkō ēēn dīdī wo, ĩthōng othoothito thoothonniok cīk ēēn vōlōng. ⁷Adiim nēēgē ma ngī ēēn limanniok cīk Ngiran cī Mutha, ĩthōng thī athii cī aga thōōth cī ōthōōth nēēgē wo, kōdē kī thōōth cī amuk nēēgē a ne tir ōrrōt.

⁸Kagga nēñē naaga kathī ne, abūnna Ngiranī, katī ngī ōwōb eeti jurrung gōōla cī ēēn dīdī. ⁹Īthōng kagga naboo naaga kathī ne, athii cī engencyciay Ngiranī kīī cī eet cīk edeemi thoothonniok, engencyciay kīī cī eet cīk abūrī ngiran, kī eet cīk athii cī aga Nyekuc, kī eet cīk adīman gerthetin, ĩthōng kī eet cīk athii cī callē thinneti kī eet cīk amīnan thoothonniok cīk loocak, kī eet cīk aruk baajigi kī ngaagī kī eet ōōgī. ¹⁰Engencyciay Ngiranī, nyatarka eet cīk ĩtdōl ngaay cīk eetu kōdē eet cīk ĩngōr gōōnōgī cīk maacīk ar kīī ngaay, kī eet cīk ōgōrōth nyakapanak ōvvō ūtēñē thōng, kī

^c **1:1 Tionniait:** Paulo tionniait ĩmma. Ēēn tionniaha eet cīk balna ition Yesu tirthēta kōōt kilimantek eet thōōth cīnnī, ĩthōng anyīk ĩnōōgō tirthēt cī ingkawī ririwanīn cīk gerthek, ĩthōng ĩdīmanit kaal cīk adiccē eeta.

^d **1:1 Kiristo Yesu:** Thara cīk athī Yesu wo athī ne, ēēlaneet Nyekuci, ĩthōng cīk athī Kiristo wo athī ne, vudēñēt cī ēbēranī Nyekuci et kīī alaana. Thōōtha ĩcī Heburu thōōth cī athī Mathaaya wo athī ne, Kiristo.

volongnyiak, kī eet wūk gōō athii cī aduwa thōōth cī ēēn dīdī lokika, kī eet ōōgī buu cīk ēpēkan liman cī ēēn dīdī, ¹¹ ijiowuay limanī neccie Nyemuta cī Abūnna,^e ĩcī anya aneeta Nyekuci cī abulie cī agatanni kūthūtī.

Būnnathīt cī Makayyioкто ĩcī Paulo

¹² Kennei na Kiristo Yesu Makayyioit cīnac wū balna anya aneeta tirthēt ne ibalallē, nyatarka acīnna nē aneeta ngatī kathūnnē thōōth cī ēbēriana nē aneeta kīdīman tiic cīnnī dīdī. ¹³ Kōdē woyyia balna gōō kōthōōthī na thoothonniok cīk gerthek cīk kadaacē Nyekuc kī cīk kuukie lemnyiok cīgīnīk ōrrōt kī kīthī et cī lōrīmīnyawu, alna amanīca nē aneeta noko, nyatarka balna ngaanī kēlēm na ĩnōōnō ĩthōng ngaanī kagga thōōth cī kadīmani wo buu. ¹⁴ Anya balna aneeta Makayyioiti cīnac būnnathīt ōrrōt. Agatana balna nē aneeta leminta kī mīnana ĩcī Kiristo Yesu.

¹⁵ Thōōth woccia cī kēlēmī dīdī coo. Aku balna Kiristo Yesu looca ngato, kīī katī kēel gērēthanniok ĩthōng gērēthannioit ĩmma na buu cī balna keeni gērtha ōrrōt kijari. ¹⁶ ĩthōng thī kēnnē, balna alna Nyekuci amanīca aneeta gērēthannioit cobbi cī kijari ōrrōt wo noko, athī ne kīī katī keyelek eet ma ngī ōmōgī Kiristo Yesu thoothonniok vėlēk ĩthōng ivitia elemi eeta ĩnōōnō, kīī katī kīī nē yelini cī eet cīk avvu ēlēmī ĩnōōnō kīī katī kūrūbta nēēgē rūgēt cī alna kūdūt. ¹⁷ Anyīk eet kīdīhīthīt ĩthōng ubuluthit Nyekuc cīnac erkinya kī erkinya. Ĕēn nē Alaan cī alna kūdūt, cī athii cī edenyiay ĩthōng athii cī adaāī. Ĕēn nē Ngertī Nyekuco. Amēn.

Tiicanē cīk Timoti

¹⁸ Niia Timoti logoo cannie wo, thoothonniok cīk kadiimi kaduwaci aniitia cīkkō. Nyī anyi kerekteei thoothonniowa wūk balna aduwa eeta wūk balna ēēn eet cīk ōthōōth molook cī Nyekuco balna kūnūūk, nyatarka aniitia. Thūūtī thoothonniok cīkkō, kīī katī ticcan jore jurrung. ¹⁹ Thūūtī thēk thōōth cī lemni cūnni cī ayawu thinneti cīk agawu thōōth cī abūnna kī cī gerthe. ĩthōng thīna aavutō eeta gwuak cīk ūtūbūrīt thōōth coo, ĩthōng

^e 1:11 *Nyemuta cī Abūnna*: Ĕēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaāī kurucea, kīī kūtūūny gerthetin cīnac, kīī kanyet ageeta rūgēt cī alna kūdūt.

ithiico leminta cīnīng. ²⁰ Ōōgī wūk ōgōōn kī Haīmēnauth kī Alēkthanda, kūlūnganēhē na īnōōgō Thīttan,⁸ kīī katī kūtūngtek nēēgē thoothonniok cīk adaacī Nyekuc.

Gōōl cī woccia kalawī Nyekuc

2 Īthōng thī nōōnō ĭcī owu, kīlaleci lawōōī eet vēlēk, jin Nyekuc kēel kī kagatan īnōōgō vēlēk, ĩthōng ennewu ne ibalallē nyatarka īnōōgō vēlēk. ² Lawōōī alaanēt kī gaala cīk obbitik vēlēk, kīī katī kaavut naaga vēlēk jurrung kithii thōōth cī gerthe kaavut ganōna, gōōla cī kathūnnī thōōth cī Nyekuco, ĩthōng kotongollie īnōōnō. ³ Lawinit cī abūnna coo cī anyi Nyekuc cī ēēn Ellioit cīnac kēbēlbēl. ⁴ Adiim Nyekuci eet vēlēk keelliay, kīī katī kivitia kagaacō thōōth cī ēēn dīdī. ⁵ Nyatarka avī Nyekuci codoi doo dōō, ĩthōng avī eeti cī ēēn thoooc codoi dōō, cī arūm eet kī Nyekuc, īnōōnō thī eeti cī athī Kiristo Yesu wo. ⁶ Ēlēmanī balna nē rūgēt cīnnī kīī katī kōōga Nyekuci eet vēlēk tirthēta ĭcī gerthetino kī ĭcī daaīthō. Nyemut thī cī anyi Nyekuci looc coo, itina ĭcī atūbanothi. ⁷ Īthōng balna ēbērana Nyekuci aneeta kīīthī et cī kirioni Nyemut cī Abūnna ĩthōng kīīthī tionniait cī kalimanei eet cīk athii cī ēēn Yudei, nyemut cī leminto kī thōōth cī ēēn dīdī. Kaduwa na thōōth cī ēēn dīdī, athii cī kovolongi.

⁸ Kadiimi na eet cīk maacīk loociowēy vēlēk kalayyiōy kodongtek athīn cīgīk tammutiddin, kithii varacī kī pēkan.

⁹ Kadiimi naboo ngaay buu kitihimtie jurrung gōōla cī abūnna kitihimit ceremua cīk abūnna cīk athii cī anyi kedenyciay eleeti, kīī katī athii eeta cī abarriteei īnōōgō, ĩthōng gērtha ngatī ahimtēnī taktak gōōla cī atīīthī ĩm kōdē ngatī ahimti kaal cīk ēēn daab kōdē pēalnya^h kōdē ceremua cīk adak nyarobinya cīk meelīk. ¹⁰ Īthōng ngaay cīk athī ne kalayya Nyekuc ĩthōng kīmīnanta, anyīk kīdīmantek gōōnōgī thoothonniok cīk abūnna.

¹¹ Abūnna ngī aliman ngaay vēlēk thōōth ngatī attē tiv, ĩthōng ĩthīktōy nēēgē tiv, ĩthōng owobit thōōth cī aduwa eeta cīk maacīk. ¹² Athii cī kēlēmacē na ngaay kilimanit eet cīk maacīk, kōdē kīīō

⁸ **1:20** *Thīttan*: Ēēn nē alaan cī anjilēt wūk balna abūrī Nyekuc, ĩthōng itingka Nyekuci īnōōgō tammuatiddina. Īthōng anjilēta cīkkō ĩtō ririwanīn cīk gerthek cīk ēhēcī eet loota ngato. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

^h **2:9** *Pēalnya*: Ēēn pēalnya kaal cīk ōgōōn kī būyēna cīk vōōrīk cīk dihīmīk ōrrōt ōkōmī aduwōy kī daab. Aturiay nēēgē kaaliy ĭcīk ōgōōn kī thīranē.

makayyiok cīgik. ¹³ Nyatarka balna engencyciay Adamī īcī owu, ma vurtia, etengenyiay Ēva.^j ¹⁴ Athii balna cī ēēn Adam cī īgōōl Thīttanī ēē, Ēva balna cī īgōōl Thīttanī ōrrōt kēgērēthanōy ēē. ¹⁵ Katī ngī athūnnī ngaay leminīt cīning kī mīnan kī ngatī adīmanī thōōth cī abūnna kī ngatī arīcananī eleeti, ēēla katī Nyekuci īnōōgō katī ngī arittia dōōlī, īthōng itilinga jurrung.

Makayyiok cīk eet cīk kelethiawak

3 Thōōth woccia cī kēlēmī dīdī coo. Mī adiim eeti īmma ngī ēēn makayyioit cī eet cīk kelethiawak, ēbēra eeti neccie tiic cī tiiri ōrrōt. ² Īthōng thīna abūnna thēk makayyioiti cī eet cīk kelethiawak ma ngī ēēn et cī athii cī abaca thoothonniok cīk gerthek, abūnna ngī ēēn et cī ayak ngaa codoi doo, abūnna ngī ēēn et cī athūnnī ēlē cīnnī, īthōng abūnna ngī ēēn et cī ongollie eeta īnōōnō, īthōng ēēn et cī ongollie kerenniok, īthōng ēēn et cī aga ngatī alimanī lemnyiok. ³ Abūnna ngī ēēn et cī athii cī ēēn bakciait kōdē et cī joroo, abūnna ngī ēēn et cī alalī thīnīn kōdē athii cī ēēn lolenit. Īthōng athii cī amīnan nyarobinya. ⁴ Īthōng abūnna makayyioiti cī eet cīk kelethiawak ngī ēēn et dīdī cī athūnnī kōrōōk cīnnī jurrung, īthōng irionīk dōōlī cīgīnīk kīthīraritō īnōōnō, īthōng otongollie thōōth cī aduwa nēnē. ⁵ Mī athii cī agam makayyioiti kōrōōk

Daab kī pēalnya (2:9)

ⁱ **2:13 Adam:** Ēēn balna Adamī et cī ēngēnyca Nyekuci īcī owu, īthōng īthī baatī eet vēlēk loota ngato. Ēēn ngaa cīnnē Ēva, yaatī eet vēlēk loota ngato. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 1-5.

^j **2:13 Ēva:** Ēēn balna nē ngaa cī owu cī ēngēnyca Nyekuci, īthōng īi yaatī eet vēlēk loota ngato. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 1-5.

cīnnī jurrung, athūnnī woccia katī nē eet cīk kelethiawak^k cīk Nyekucak kuu? ⁶ Abūnna ngī ēēn makayyioiti cī eet cīk kelethiawak ngī ēēn et cī ūnūwīk lemīnit cī Nyekuco, nyatarka eeti cī ēēn lemnyioit cī jōr ēngērēn woccia katī nē, īthōng uuke nē kuduktōy kī alaan cī ririwanīn cīk gerthek^l. ⁷ Abūnna ngī ēēn et cī atarnanī eeta dīdī cīk ēēn lemnyioik kī cīk athii cī ēēn lemnyioik, kīī katī kithii cī ayak thar cīk gerthek, īthōng kithii cī atdukothi thoothonniok cīk gerthek cīk alaan cī ririwanīn cīk gerthek.

Ellioik cīk eet cīk kelethiawak

⁸ Abūnna ellioiwua cīk eet cīk kelethiawak buu ngī ēēn eet dīdī cīk ongollie eeta, īthōng athii cī ayak kutugeti ramma, athii cī aaburi mēerta ōrrōt, īthōng athii cī amīnan nyarobinya cīk amūda gōōla īcī athii cī abūnnanī. ⁹ Abūnna ngī ēēn eet cīk athūnnī thoothonniok cīk Nyekucak cīk ēēn dīdī cīk lemītak, gōōla īcī agawī thōōth cī abūnna kī cī gerthe. ¹⁰ Abūnna ngī atīmānni nōōnō nēēgē īcowu katī ngaanī kiticantōī, īthōng mī athii thōōth cī gerthe cī amudīay īcīnīng tō, īthōng thī katī anycīwōthīk tiici kiticantōī.

¹¹ Īthōng gōōla coo buu, abūnna ngaay^m cīk ēēn ellioik ngī ongollie eeta īnōōgō, īthōng aduwa thōōth cī ēēn dīdī īthōng athii cī ētēd eet thoothonniowēy īcīk gerthek, kōdē athūnnī eleeti cīgīk, īthōng otongollie thoothonniok vēlēk cīk abūnna cīk aticcan nēēgē.

¹² Abūnna thēk eeti cī ēēn ellioit eetīnēy īcīk kelethiawak ngī ayak ngaa codoi doo, īthōng ēēn et cī athūnnī kōrōōk kī dōōlī cīgīnīk jurrung. ¹³ Īthōng eeta cīk aticcanni jurrung, avvu katī amūda nēēgē tongolīnit cī ōkōmī, īthōng okomit thinneti lemīnta cī ayak nēēgē, nyatarka Kiristo Yesu.

^k 3:5 *Eet cīk kelethiawak*: Ēēn ekelethia meelitin cī eetu, cīk ēlēmī Yesu Kiristo, īthōng urumtōy kīī kalacō īnōōnō kīī Makayyioit cīnīng.

^l 3:6 *Alaan cī ririwanīn cīk gerthek*: Ēēn coo alaan cī ririwanīn cīk gerthek cī athī thar cīgīnīk Thīttan. Ēēn balna alaanī cī ririwanīn cīk gerthek wo, anjilo tammuatiddina cī balna amārai, anjilēt ōōgī kūtūbūrīt Nyekuc, ngaatī ingkawī Nyekuci īnōōgō tammuatiddina. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

^m 3:11 *Ngaay*: Ēēn nēēgē ngaay cīk ēēn ellioik cīk kelethiawak kōdē ngaay cīk ellioik cīk kelethiawak.

Gõöl cī woccia attē eeta cīk Nyekucak

¹⁴ Īthōng thī yoko, kēhēdaci na aniitia thoothonniok cīkkō, kamuui ngatī kakunie ĩcunni tamanoko. ¹⁵ Ma ngī athii cī kakuni tamanoko, eyeleci katī nyaraga coo gōōl cī woccia kaatē naaga eeta cīk kelethiawak cīk kōrōōk cī Nyekuco jurrung, nyatarka keegin naaga kōrōōk cī Nyekuco cī arūgī ĩthōng keegin kitir cī ōkōmī cī kamūdanī thōōth cī ēēn dīdī. ¹⁶ Athii kidanī tō, ēēn coo thōōth cī tiiri ōrrōt, cī liman cī ēyēla Nyekuci cī kongolini Nyekuc, Arittiay balna Yesu loota ngato kīī et kī naaga
 ĩthōng ikiyyia ēyēla Ririwacī cī Dīhīmīⁿ athī ne, anyīk nē
 Nyekuc kēbēlbēl ōrrōt
 ĩthōng ĩcīnīt anjīlēta^o buu ĩnōōnō,
 ma natē, ikiyyia ūūwī Nyekuci ĩnōōnō bulēnta
 tammuatiddina.
 Aduwuy katī thōōth cīnnē loociowēy vēlēk,
 ngaatī katī avvu ēlēmi eeta thōōth cīnnī.

Liman cī ēēn vōlōng

4 Aduwa Ririwacī cī Dīhīmī jurrung athī nē, aatī katī eeta gwuak wathinniwēy cīk aturna, cīk avvu abūrī ngatī ēlēmi Nyekuc, ĩthōng ivitia ĩthīraritō thōōth cī ōwōbī gooliniet kī liman cī thōōth cī ririwanīn cīk gerthek.^p ² Aku limanī cī thoothonniok cīk ririwanīn cīk gerthek koo, volongnyiaī ĩcīk adaaito ĩnōōgō muwēēnīti cī agawī thōōth cī abūna kī cī gerthe. ³ Athī katī nēēgē ne, gērtha ngatī atihēnī eeta, ĩthōng gērtha ma ngī aduk aheenin ōōgī. Īthōng thī ēngēnyca balna Nyekuci aheenin nīikē kuduktie gōōla ĩcī ēnnēcī eeta cīk ēēn lemnyiok cīk aga thōōth cī ēēn dīdī Nyekuc ne, ibalallē. ⁴ Nyatarka abūna kaala vēlēk

ⁿ **3:16 Ririwacī cī Dīhīmī:** Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatīnnē Nyekuc ĩthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, ĩthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Īthōng ēēn Baatīnnē kī Ngērīnē kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

^o **3:16 Anjīlēta:** Ēēn nēēgē ririwanīn cik aatī tammuatiddina kī Nyekuc, ĩthōng athii nēēgē cī ayak eleeti. Itiona Nyekuci ĩnōōgō dōkīthī kivitia kayaktak eet nyemut cīnnī loota ngato.

^p **4:1 Ririwanīn cīk gerthek:** Ēēn balna ririwanīna cīkkō anjīlēt wūk balna arūmē kī Nyekuc tammuatiddina. Īthōng ütūbūrīt nēēgē Nyekuc ĩthōng itingkawa Nyekuci ĩnōōgō tammuatiddina kī alaan cīning wū ēēn Thīttan, ivitia nēēgē ĩtō ririwanīn cīk gerthek, ĩthōng ayaktak eet getherin loota. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

wũk balna ẽngẽnyca Nyekuci, ãthõng thĩ ma ngĩ kennei naaga Nyekuc ne, ibalallẽ kудuit thĩ katĩ kaal vëlẽk. ⁵ ãthõng thĩ aku ẽlẽmĩ Nyekuci ahat nyatarka lawinit kĩ thõõth cĩ Nyekuco cĩ avĩ lawinta nĩcẽ.

Ãĩrĩth Paulo Timoti

⁶ Ma ngĩ alimaneei nia gotoonogu kĩ ngonooгу thoothonniok cĩkkõ, akuni katĩ eeni nia ticciannioit cĩ abũnna cĩ Kiristo Yesu, cĩ alĩnna leminta ãcĩ ẽen dĩdĩ ãcĩ Nyekuco, kĩ limana cĩ abũnna cĩ ẽlẽmẽ ãthõng owobu. ⁷ Ûtũngtek iyaiantiok cĩk ẽen giithakthẽt cĩk abũrĩ thõõth cĩ ẽen dĩdĩ ãcĩ Nyekuco, ãthõng liman ẽlẽ cunni ticcanothĩk Nyekuc. ⁸ Thõõth cĩ alimanẽ nia ẽlẽ cunni elli aniitia goolliowey gwantĩk, ãthõng ma ngĩ aticanothi Nyekuc elli aniitia kaaliy vëlẽk, ãthõng ayahacĩ aniitia gatan rũgẽta ãcĩ yoko wo, kĩ rũgẽta ãcĩ katĩ nganĩ aku.

⁹ Ẽen thõõth cĩ kaduwa na wo dĩdĩ, ãthõng adiim woccia ma ngĩ këlẽmĩ naaga vëlẽk, ¹⁰ ãthõng katicaninia õrrõt thõõtha coo, nyatarka kaarĩca muwẽenĩt cĩ abũnna cĩnang ãcĩ Nyekuc cĩ arũgĩ, cĩ ẽen Ellioit cĩ eet vëlẽk, kĩ eet wũk elemit ãnõõnõ kir.

¹¹ Limanek ãnõõgõ thoothonniok cĩkkõ ãthõng uduwawu ãnõõgõ kowobit jurrung. ¹² Nyĩ anyi et ãmma kithii cĩ ongolini aniitia, nyatarka athĩ ne, ngaanĩ eeni dĩca. Anyĩk lemnyiok kĩcĩnta ãcunni gõõl cĩ õwõbĩ nẽegẽ thõõth cĩ Nyekuco, riona cunni, kĩ avuthita cĩ aavẽ jurrung, kĩ gõõla cĩ amĩnanẽ eet, kĩ gõõla cĩ ẽlẽmĩ thõõth cĩ Nyekuco, kĩ gõõla cĩ athii cĩ adĩmanĩ thoothonniok cĩk ẽen riiriny. ¹³ Thũũtĩ õrrõt ngatĩ ẽbëlẽcẽ thuwi Nyaraga cĩ Nyekuco lawintia kuumuc gii ngĩ kikiyyia nana, thẽr lemnyiok, ãthõng ilimanu ãnõõgõ. ¹⁴ Ticcanõĩ gẽenyĩth wũ balna anyi aniitia Ririwacĩ cĩ Dĩhĩmĩ kõr wũ balna agatanĩ makayyiowa cĩk kelethiawak aniitia ngatĩ atadici athĩn cĩgĩk.

¹⁵ Thũũtĩ ãthõng ãdĩmanu thoothonniok cĩkkõ jurrung tirthẽta cunni vëlẽk, kĩ katĩ kĩcĩnta eeta gõõl cĩ adĩmanẽ nia thoothonniok cĩk abũnna, cĩk adĩmani nia cĩk õvvõ ãcĩ owu wo. ¹⁶ Thũũtĩ avuthit cĩ rũgẽt cunni kĩ thõõth cĩ alimaneei nia eet jurrung! Avvu dĩman thoothonniok cĩkkõ kũdũt, nyatarka mĩ athũnnẽ, eeli katĩ Nyekuci aniitia, ãthõng ẽel eet cĩk athikni aniitia buu.

Tírithēnīt cī ngaay cīk bōyyīk kī eet cīk nyaatīk kī nyakapanak

5 Nyī avaraci et cobbi, tōngōlē īnōōnō duwak thōōth kīdīc kaavu kī cī woyyia aduwaai baaba. Irioit kī ngīthōrōk, kī cī attiyu kī gotoonogu. ²Tōngōlē ngaay cīk obbitik duwak thōōth kīdīc, kaavu kī gōō ngī ongollie yaaya. Tōngōlē buweecii kaavutō kī ngonooogu duwak thōōth kīdīc. Dīman thoothonniok nīiko thīnīna ĩcī vōōrī ĩcī athii cī abarītēcē ngaay.

³Thūūtī ngaay cīk bōyyīk kir cīk aatī pīrnanta ĩcī adiccē kaala. ⁴Ma ngī avī ngaa cī bōyyī īmma cī ayak dōōlī cīgīnīk kōdē dōōlī cīk doolenu. Anyīk nō īnōōgō kiticanit tiiciok cīk tatūgēt cīgīk, ĩthōng kī keyelliek dūmaniniet baajigi kī ngaagī cīgīk dōō kī baajigi baajikni, thōōth thī cī atarnanī Nyekuci nēnēn. ⁵Īthōng ngaa cī bōyyī cī apīrna dīdī, cī athii tionniowa cīgīnnēk tō, arik nē leminit kī muwēēnīt cīnnī cī abūnna ĩcī Nyekuco, ĩthōng ala īnōōnō dōkīthī waathīn kī baalin vēlēk, ĩthōng ajin nē kēel Nyekuci īnōōnō. ⁶Īthōng ngaa cī bōyyī cī avī avuthita cī amīnyī ēlē cīnnī ōrrōt media cīnnī, adaak ririwacī cīnnē vēlēk, kōdē woyyia ngaanī arūgī nē. ⁷Duwak tiirion eet thoothonniok cīkkō, kī katī kithii eeti cī emeryi tō.

⁸Īthōng thī mī avī eeti īmma cī athii cī alnai tionniok cīgīnīk, ētērēanī kir ōlōō cīnnī kir, ūtūbūr nē thōōth cī Nyekuco vēlēk, īī gērtha nē ōrrōt, kijiar et cī ngaanī kayak leminit.

⁹Rūmek ngaa cī bōyyī goonoginiy cīk ēēn ngaay cīk bōyyīk, katī ngī alacantē erkinya cīgīnnēk cīk ēēn eet iyyio, ĩthōng naboo balna abūnna ngī ayak ngaa maac codoi doo dōō. ¹⁰Abūnna ngī agayyi nē ōrrōt ngatī adīmanī thoothonniok cīk abūnna, cīk aatī kī cīk alingtianī dōōlī cīgīnīk jurrung, kī ngatī adīmanēcī kerenniok ōlōō cīnnī, adīmaneei eet cīk Nyekucak ōlōō cīnnī jurrung, ēēl piriyaak ĩthōng ĩrīcana ngatī adīmanī thoothonniok vēlēk cīk abūnna.

¹¹Nyī arumeei ngaay cīk bōyyīk cīk ngaanī dīcē kebinta, nyatarka woccia ngaanī adiim abarriteei eleeti cīgīk thōōth cī tiento, ĩthōng katī erehek thōōth cī Kiristo, ĩthōng itiktōy, ¹²Īthōng ayaktak eleeti cīgīk uukwēnīt ngatī ēgērēthanī nēēgē thōōth wū balna ūbūtanit nēēgē. ¹³Īthōng naboo, mī ēēn nēēgē nyamuttiok, avvu katī nēēgē ōyōkōn ciithi taktak. Īthōng katī

ithiantaĩ etedito gōōnōgĩ, ngatĩ ěngēdanōthĩcē thoothonniok cĩk eetu, kĩĩ kothoothitō thoothonniok cĩk woccia athii cĩ ōthōōth buu. ¹⁴ Īnōōnō thĩ cĩ kadime na, ngaay cĩk bōyyĩk cĩk ngaanĩ dīcē kitiktie naboo, kĩĩ katĩ kittiryia dōōlĩ ĩthōng uthutti korookjiok cĩgĩk jurrung kĩĩ katĩ kithii gōōl cĩ etediet mĩrōwa cĩgaac ageeta. ¹⁵ Nyatarka aavutō ngaay cĩk bōyyĩk nekie gwuak cĩk utuwuyyie owobit Thĩttan.

¹⁶ Ngĩ avĩ ngaā ĩmma cĩ ěēn lemnyioit cĩ Nyekuco, cĩ ayak ngaay cĩk bōyyĩk ōlōōtōtō cĩnnĩ, anyĩk kũthũtĩ ĩnōōgō jurrung, gērtha ngatĩ ayahacĩ eet cĩk kelethiawak cĩk Nyekucak pĩrnanēt ngatĩ ěēlĩ ĩnōōgō. Abũnna ngĩ athũnnĩ eeta cĩk Nyekucak ngaay cĩk bōyyĩk cĩk apĩrna dīdĩ.

¹⁷ Eeta cĩk obbitik cĩk kelethiawak cĩk aticcanni jurrung abũnna ngĩ ongollie eeta, ĩthōng ũdũmantē jurrung, arru kir cĩk aticcanni ōrrōt ticciowey ĩcĩk irionĩcē eet kĩ ngatĩ alimanini. ¹⁸ Aduwa Nyaraga cĩ Nyekuco^r athĩ ne, “Nyĩ ecebi tōmōt kūtũk katĩ ngĩ atura labĩ, anyĩk kadawōĩ^s” ĩthōng “adiim woccia thēk ticciannioiti ma ngĩ agam nyarobinya cĩk tiic cĩnnĩ.”

¹⁹ Nyĩ elemi thōōth cĩ ōvōlōngĩ eeta makayyiok cĩk eet cĩk kelethiawak, katĩ ngaanĩ kudukta eeta cĩk ěēn ramma kōdē iyyio cĩk ěēn kēbērē kītōt^t ne, ěēn thōōth neccie dīdĩ, ĩthōng thĩ katĩ elemtu. ²⁰ Gerenyek makayyioit ngatĩ attē eeta cĩk kelethiawak, katĩ ngĩ ěgērēthan thoothonniok dōkĩthĩ, kĩĩ katĩ kotongollie gonogua gwuak vēlēk.

^r **5:18** *Nyaraga cĩ Nyekuco*: Itina wũ balna Yesu, aatĩ nyaragēta cĩk ěēn tur cĩk ōthōōth ngĩran cĩ Nyekuco, wũ balna ěhēēda Mutha kĩ nyaragēt wũk ěhēēd eeta wũk ōthōōth molook cĩ Nyekuco, kĩ tegelua cĩk Davide kĩ nyaragēt ōōgĩ cĩk balna ehedothii thoothonniowa cĩk eet cĩk ĩthraĩlĩ. ĩthōng nyaragēta cĩkkō vēlēk aatĩ Nyaragawa ĩcĩ Nyekuco, ĩthōng ěēn nēēgē vēlēk nyaragēt cĩk Ngērēmngērēm cĩ Ūnũũwa. Yoko ma ngĩ ōthōōth Kirithianēta thōōth cĩ Nyaraga cĩ Nyekuco wo, ōthōōth nēēgē thōōth cĩ nyaragēt cĩkkō vēlēk cĩk Ngērēmngērēm cĩ Ūnũũk wo, kĩ nyaragēt cĩk Ngērēmngērēm cĩ Jōr cĩ ehedothii thoothonniowa cĩk ōthōōth thōōth cĩ Yesu Kiristo.

^s **5:18** *Nyĩ ecebi tōmōt kūtũk katĩ ngĩ atura labĩ*: Anyi eeta cĩk Yudei tōmōnya kutugurit gii cĩ adĩngĩngĩ kētērēktaĩ kuturyia labĩ.

^t **5:19** *Kudukta eeta cĩk ěēn ramma kōdē iyyio cĩk ěēn kēbērē kītōt*: Aduwa balna Ngĩranĩ cĩ Mutha athĩ ne, abũnna ma ngĩ ěēn eeta ramma kōdē iyyio cĩk ěēn kēbērē cĩk ōthōōth thōōth lokika jurrung, kĩĩ katĩ ketedothĩk et gii cĩ gerthe cĩ adiman nē. Bēl Nyaraga cĩ Ditoronomi 19:15; Matewo 18:16; 2 Korinto 13:1; 1 Timoti 5:19; Heburu 10:28.

²¹ Kaduwaci tiirion nguuma cī Nyekuco kī ĩcī Kiristo Yesu, kī anjilēt cīgīnik wūk balna eberyaiy kennecci ne, wōb thoothonniok cīk kaduwaci na tiirion wo. Īthōng nyī angaliti eet thōng.

²² Nyī angarngarothi ēbēra eet tiica cī Makayyiokto tamanoko, ngatī agatanē ĩthōng atadiwu athīn cugunik ootinēy cīgīk. Nyī ēgērēthani thoothonniok, nyatarka ēgērēthan goonogu. Yak ēlē kī thīnīn cī vōōrī ĩcī Nyekuco.

²³ Nyī ngaanī awudi maam dōō, tar mērtē cī dīcī, kī katī kēēl kēēnga, nyatarka gōō immori niia dōkīthī.

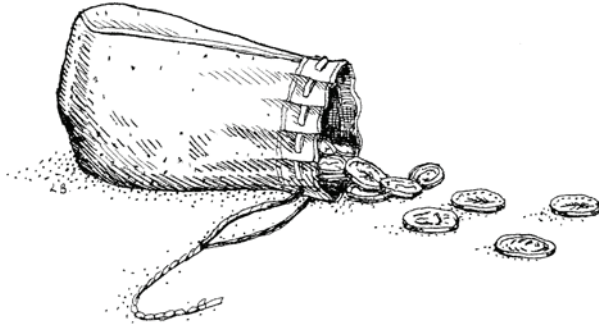
²⁴ Agayyi eet oōgī thoothonniowa cīk gerthek cīgīk niicoo noko, nganī kōdōlanit tedinet. Īthōng aatī eeta gwuak cīk athii cī edenyaiy thoothonniowa cīk gerthek cīgīk tamanoko, avvu edenyaiy vurtia ōrrōt. ²⁵ Gōōla ĩcī aduwōy noko thoothonniok cīk abūnna cīk eet oōgī agayyi nīico noko. Īthōng thoothonniowa cīk abūnna cīk adīmanni labak avvu katī edenyaiy inyaiy gwantīk ĩcīk avvu.

Otongollie makayyiok cuguk

6 Ngī avī nyakapanaiti cī ēēn lemnyioit cī Nyekuco, ongollie woccia nē makayyioit cīnnī ōrrōt kūdūt, kī katī kithii cī anyi thar cīk Nyekuco kī liman cīnnī kadacē. ² Īthōng mī ayakcu niigia nyakapanāi makayyiok cuguk cīk ēēn lemnyioit cīk Nyekucak, nyī amacu makathīt cīnīng, nyatarka ēēn nēēgē gotoonogu thaariy cīk Yesu, ĩthōng kēnnē aticcanothicu niigia buu ĩnōōgō kijiar. Nyatarka ēēn nēēgē buu lemnyioit cīk Yesu, ĩthōng ĩmīnanit ĩnōōgō. Liman ĩnōōgō ĩthōng etheru kiticanit tiic coo.

Mīnan cī nyarobinyawu

³ Ma ngī aliman eeti ĩmma thōōth cī ēēn vōlōng, cī athii cī aduwōy kī liman cī ēēn dīdī cī aku ĩcī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo kī liman cī kongolini Nyekuc, ⁴ ēēn nē et cī ēngērēnī ēlē cīnnī kaganoko, ĩthōng athii cī agawī thoothonniok oōgī buu, ĩmmōrī ōō cīnnē, adiim nē ngī ēpēkanōy kī eet thōōtha ĩcī katī ayaha līlīwōn kī jore kī teedinet kī thoothonniok cīk ayaha ngongowi. ĩmmōrī ōō cīnnē, adiim ngī ēpēkanōy kōdē avaracōy kī gōōnōgī thoothonniowēy cīk ayaha varac kī pēkan kōdē thoothonniok cīk gerthek kī thoothonniok cīk ōngōngōwī, ⁵ ĩthōng ayaha jore eetīnēy ĩcīk ayak ooti cīk gerthek cīk athii cī agawī

Mīnan cī nyarobinyawu (6:10)

thōōth cī ēēn dīdī. Īthōng amuk nēēgē athī ne, ma ngī kongollie thōōth cī Nyekuco kamūda katī nyarobinya.

⁶ Īthōng kēnnē thī thōōth cī kongolini naaga Nyekuc ĭthōng kīcacō thōōth cīnnī cī ēēn balinit cobbi thinnetinēy ĭcīgac.

⁷ Nyatarka balna athii gimma cī balna kayaha naaga loota ngato, ma katī kōr ĭmma, athii katī gimma cī kōvvōyyī buu tō.

⁸ Īthōng thī, mī nēnnē kayak daainit kī ceremua, awūpannet thēk kaala nekie ageeta. ⁹ Eeta cīk adiim balinit, atdukothi tīmaninit cī nyeritie cī thoothonniok cīk meelik cīk giithakthēfīnak, kī muwēēnīt cī gerthe cī anyi ĭnōōgō kīītō gērēthanniok ĭthōng utdukothīk gērēthaniniet cī athaan ĭnōōgō. ¹⁰ Nyatarka mī kamīnan nyarobinya, kavvu kadīman thoothonniok vēlēk cīk gerthek. Aavutō eeta gwuak cīk thēk ummuit nyarobinya dōō ĭthōng erektek thōōth cī lemīnit cī Nyekuco ĭthōng anyīk ĭnōōgō kivitia kakanantē kī pīrnanēt cī awuci ōrrōt kaganoko noko.

Uuktōy jora ĭcī abūnna cī leminto

¹¹ Īthōng niia Timoti, eeni niia et cī Nyekuco, nyī adīmani thoothonniok cīk gerthek cīk ōgōōn noko, tīman ōrrōt ngatī adīmanē thōōth cī edeemothi, kī tongolinit cī Nyekuco, lēm ĭnōōnō, yak mīnan, ĭthōng omogu thoothonniok, ĭthōng ĭthī thimatioit. ¹² Uuktōy jora ĭcī abūnna cī leminto, kī katī thūūthī rūgēt cī alna kūdūt wū balna avaani aniitia Nyekuci, kōr wū balna ēyēlanē niia lemīnit cūnni cī abūnna cī thōōth cī Nyekuco meelitina cī eet cīk ēēn kēbērē cīk lemīnit cūnni oo. ¹³ Kaduwaci tiirion nguuma cī Nyekuc cī anyi kaal vēlēk kūrūgīt, kī nguuma cī Kiristo Yesu cī balna ēēn keberec cī ēyēla thōōth cī Nyekuco

nguuma cī Pontioth Pīlatō, ¹⁴ thūūtī thōōth cī kaduwaci na wo īthōng dīman kaal cīk edeemothi, kuumuc kōdōlan kōr cī katī ōbōdanī Makayyioiti cīnac Yesu Kiristo, ¹⁵ cī katī ayaha Nyekuci kōr cī katī ēbēra nēnē, Nyekuc cī abulie, cī ēēn Makayyioit cī odoi, Alaan cobbi cī alaanetu, Makayyioit cobbi cī makayyiowu. ¹⁶ Īnōōnō dōō cī arūgī kūdūt, avī nē lanyītatō cī athii cī woccia ōdōlan eeti ĩmma kīī ōjōōn. Ngaanī kīcīn eeti ĩmma ĩnōōnō īthōng athii katī eeti ĩmma cī acīn ĩnōōnō. Kīdīhīthīt Nyekuc,alna katī makathītī cīnnē kūdūt. Amēn!

¹⁷ Duwak balliok cīk erkinya cīkkō wo thōōtha cī ōkōmī ennek ne, nyī athiinu eleeti balintia cī katī athii tamanoko. Īthōng anyīk karyik muwēēnīt cīnīng cī abūnna ĩcī Nyekuco, cī anyet ageeta kaal vēlēk cīk kēbēlbēlī. ¹⁸ Duwak ĩnōōgō kīdīmanit thoothonniok cīk abūnna cīk meelīk, kīītō kōdōōt, kotholit balinit cīnīng kanycīk eet cīk apīrna. ¹⁹ Īthōng gōōl cī katī arīcē nēēgē balinit cīnīng kīī tirthēt cī ōkōmī cī erkinya cīk katī avvu, īthōng thī katī kuthutti nēēgē rūgēt cī ēēn dīdī cīalna kūdūt.

²⁰ Ee Timoti, thūūtī thoothonniok wūk balna aduwacci Nyekuci, nyī athihi thoothonniok cīk ēēn giithakhēt cīk adaacī eeta Nyekuc, cīk aduwōy kī gēēnyīth cī athii cī ēēn dīdī cī ayaha pēkan cī athii cī iriowi kī thōōth cī ēēn dīdī. ²¹ Aavutō eeta gwuak cīk ūtūngtek ngatī ēlēmī thōōth cī Nyekuco, ngatī ōwōbī thoothonniok cīk aatī kī cīkkō.

Anyīk Nyekuc kanyung agiitia būnnathīt.

Nyaraga cĩ ěēn ramma cĩ eheedi Paulo Timoti

Yelinit cĩ Nyaragawo

Ěhēēd balna Paulo nyaraga coo, balna ngĩ avĩ nē kijana, ĩthōng aga ngatĩ katĩ aruwēēnĩ tamanoko, ngaatĩ adiimi nē Timoti kikiyyia kōdōlan ĩnōōnō taman. Ěēl balna Timoti Paulo ōrrōt balna kuumuc ĩthōng ĩmmūnan Paulo ĩnōōnō kaavu kĩ ngērĩnē.

Nyaragawa ĩcoo, ěyēla Paulo gōōl cĩ athūnnĩ nē wobjiak cĩk Kiristo wūk balna umuddia hecinit. Atukwuaneei balna nē Timoti kala kēlēm nyemut cĩ Kiristo, kīrīcana kōthōōth kōdē woyyia kōrra cĩ pūrnanoto kĩ ngatĩ ěgērēnyēcĩ limanniok cĩk ěēn volongnyiak.

1 Aneeta Paulo tionniait^u cī Kiristo Yesu.^v Nyekuc balna cī ēbērana aneeta ithōng anya rūgēt, cī balna kayak naaga rūmēnta icī Kiristo Yesu.

² Timoti, eeni nia doolec cannī cī thīnīno.

Yak būnnathīt kī tamati kī ganōn cī aavē jurrung, cī aku icī Nyekuc Baangiet kī Makayyioit cīnac Kiristo Yesu.

Nyī angawani Makayyioit Kiristo Yesu

³ Kennei na Nyekuc cī katicanothi thīnīna cī vōōrī icī kagawē thōōth cī abūnna kī cī gerthe ne ibalallē, kī balna ngī ethei ōbaatī baangī īnōōnō ne ibalallē. Kahadani na aniitia hadinta icī abūnna baalin kī waathīn kūdūt, katī ngī kala Nyekuc. ⁴ Kahada kōr wū balna atdukūanī aniitia tilalō ithōng kadiimi ōrrōt ngatī kakunie kacinni naboo. Katalli katī ōrrōt kōr cī karumōnē. ⁵ Kahada leminit cunni cī ēēn dīdī, wū balna ayak awotunnie cunnie Luithi icowu, kī yaaya cunni Yunith ithōng yoko kagga jurrung, ayahi nia buu leminit nīcē. ⁶ Ithōng thōōtha icoo, kahadaci ticcanōī anyinit wū balna anyi Nyekuci aniitia ōrrōt, wū balna katadici na aniitia athīn cīganīk ithōng kalawōy. ⁷ Nyatarka athii cī anyet Nyekuci ririwac cī kongolini thōng. Anyet nē ageeta ririwac cī tirthēto kī cī mīnano kī gōōl cī kathūnnī eleeti jurrung.

⁸ Ithōng thī nyī angawani ngatī ēyēlēcē eet thōōth cī Makayyioit cīnac, kōdē nyī angawani, nyatarka aneeta buu, kōdē woyyia kaavē kijana, nyatarka katicanothi Kiristo. Ticcanōī tirthēt wū balna anyi Nyekuci ithōng kotholit kī aneeta pīrnanēt cī karūba naaga, katī ngī kaduwai eet Nyemut cī Abūnna.^w

⁹ Ēlawet balna ageeta Nyekuci ithōng ēbēraet kīitō eet cīgīnīk cīk kaatī avuthita cī dīhīmī. Aticcan Nyekuci ketee, athii

^u **1:1** *Tionniait*: Ēēn Paulo tionniait īmma. Ēēn tionniaha eet cik balna ition Yesu tirthēta kōōt kilimantek eet thōōth cīnnī, ithōng anyīk īnōōgō tirthēt cī ingkawī ririwanīn cik gerthek, ithōng īdīmanit kaal cik adīccē eeta.

^v **1:1** *Kiristo Yesu*: Thara cik athī Yesu wo athī ne, ēēlaneet Nyekuci, ithōng cik athī Kiristo wo athī ne, vudēnēt cī ēbēranī Nyekuci et kī Alaana. Thōōtha icī Heburu thōōth cī athī Mathaaya wo athī ne, Kiristo.

^w **1:8** *Nyemut cī Abūnna*: Ēēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaāi kurucea, kī kūtūny gerthetin cīnac, kī kanyet ageeta rūgēt cīalna kūdūt.

cī ēēn nyatarka thōōth cī kadīman naaga, aticcan nē noko, nyatarka thōōth cī tiic cīnnī kī būnnathīt. Anyet balna Nyekuci ageeta būnnathīt, thaariy cīk Kiristo Yesu, balna nga kētērēāi itini. ¹⁰ Īthōng thī yoko, ikiyyia eyelehet ageeta Ellioiti cīnac Kiristo Yesu thimatīth cī Nyekuco. Atamaac nē daaīth īthōng eyelehet rūgēt cī alna atūkūlī kūdūt jurrung, gōōla cī Nyemut cī Abūnna.

¹¹ Īthōng balna ēbērana aneeta Nyekuci kīthī et cīnnī cī kirioni Nyemut cī Abūnna cī jōr īthōng kīthī tionniait cī kakuni kalimanei eet thōōth. ¹² Nyatarka thōōth coo, īnōōnō thī cī kapīrnanē na wo. Īthōng athii cī kangawani, nyatarka kagga na Kiristo cī kelemi na wo, īthōng ōkōmī aneeta thīnīn, nyatarka athūnnī nē thōōth wū anya nē aneeta gii ma ngī ōdōlan itini cī katī ōbōdanī nē. ¹³ Thōōth wū balna kalimaneci na wū ēēn dīdī, thūūtī leminta īthōng īmmīnanu Kiristo Yesu. ¹⁴ Thūūtī thōōth cī abūnna wū balna anyīwothici aniitia, elintia cī Ririwac cī Dīhīmī,^y īcī avī eletinēy tō cīgaac.

¹⁵ Aga niia buu, ūtūngtea aneeta eeta vėlēk cīk looc cī Athia, īnōōgō oo Vigelath kī Hermogeneth.

¹⁶ Anyīk Nyekuc katamatīk Onethiporuth kī kōrōōk cīnnī, nyatarka īnōōnō dōkīthī cī anya kōkōm thīnīn, athii balna cī angawan nē ngatī aku acinia aneeta, balna ngī kaavē kījanatō. ¹⁷ Ma balna ngī iliba Rūmatēy wo, aku ērēpanna aneeta ōrrōt īthōng kijiowahanī. ¹⁸ Anyīk Makayyioit Kiristo Yesu katamatīk īnōōnō, kōr cī katī ētēdī nē thoothonniok cīk loocu. Aga niia buu ōrrōt, ngatī balna ēēlania nē aneeta goolliowēy cīk meelīk, balna ngī kaavē ōlōō īcī gaalawu cī Ēvēthathī.

Nyīcēkērowoc cī Kiristo

2 Īthōng niia doolec cannie wo, avvu kōmītha cī būnnathīt cī Kiristo Yesu. ² Kī kaal wūk balna athihi niia ngī kaduwa na kēbērēnīy cīk eet cīk meelīk, kīī katī bīt duwak niia buu eet cīk ēēn lemnyiok cīk athūnnī tiic wūk ūūlī ngatī alimanī gōōnōgī.

^y **1:14** *Ririwac cī Dīhīmī*: Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatīnnē Nyekuc īthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, īthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Īthōng ēēn Baatīnnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

³ Komogit kī ageeta pīrnanēt kōdōwē avvu kī nyīcēkērowocī cī abūnna cī Kiristo Yesu.^z ⁴ Athii nyīcēkērowocī cī iithio tiicanē cīk eet cīk ollik, nyatarka adiiim thēk nē kanyīk makayyioit cīnnī kēbēlbēl. ⁵ Gōōla cī aduwōy thōng, mī ōwōb eeti cī avir ngiran cī thoothonniok cīk mīcīt cī virēto, aku katī ijar nē eet virēta īcīnnī, īthōng agam anyinit. ⁶ Eeti cī evyi ōrrōt, īnōōnō woccia thēk cī ētēēda labī īcī owu. ⁷ Hada thōōth wū balna kaduwaci na ēē jurrung, nyatarka elli katī Makayyioiti gaa thoothonniok cīkkō vēlēk.

⁸ Hada Yesu Kiristo, wū balna arūgūtha Nyekuci daaītha, wū balna arittiy nē katūga cī Davide,^a cī ēēn Nyemut cī Abūnna cī kalimani na wo coo, ⁹ cī kapīrnanē ngatī kecebinie kījana kī gērēthannioiti. Īthōng thī woccia athii cī ecebjie thōōth cī Nyekuco. ¹⁰ Īnōōnō thī cī kōmōgē na thoothonniok vēlēk, nyatarka eet wūk balna ēbēra Nyekuci, kī katī kūrūbta nēgē buu elianīt cī avī īcī Kiristo Yesu bulēnta cī alna kūdūt. ¹¹ Thōōth cī ēēn dīdī coo,

“Ma daa balna kadaaito naaga kī Kiristo,
karūgī katī naaga kī īnōōnō buu.

¹² Mī kōmōgī naaga hecinit,
kagam katī naaga looc kōdōwē kī īnōōnō.

Mī kabūrī naaga īnōōnō,
abūrnet katī nē buu ageeta.

¹³ Mī athii leminti cīnac tō
alna elemnyet Yesu ageeta noko,
nyatarka athii woccia cī abūrī nē ēlē cīnnī.”

Ticciannioit cī anyi Nyekuc kēbēlbēl

¹⁴ Niia Timoti, nyī anyi et īmma kerektek thoothonniowa cīkkō, tīrīth īnōōgō nguuma cī Nyekuco, kithii cī ēpēkanōnī thoothonniok. Athii pēkanī cī ēēl et īmma, ēgērēthan kēnnē eet cīk athīknē. ¹⁵ Ticcanōy ōrrōt, kī katī īthī ticciannioit cī ēlēmi Nyekuci, cī eeni ticciannioit cīnnī cī athii cī angawan ngatī

^z 2:3 Nyīcēkērowocī cī abūnna cī Kiristo Yesu: Eyehethei Paulo Kirithtianēt nyīcēkēr, nyatarka ōmōgī nēgē pīrnanēt.

^a 2:8 Davide: Ēbēra balna Nyekuci īnōōnō kī alaan cī Īthraīlī, īthōng ūbūtanēk īnōōnō ethek ne, aku katī alaanī cī tiiri īcī baatī baajigi dōōlī cigīnik kagam looc kūdūt. Īnōōnō balna Alaan nīcē Yesu Kiristo. Bēl Nyaraga cī Tegeluanu 132:11-12; Tiicanē cik Tionniawu 2:30. Arittiy balna Davide erkinyiy īcīk ēēn vucciak codoi (1,000) baa nga kittiriy Yesu. Bēl Nyaraga cī ēēn 1 Thamuele 16-30; 2 Thamuele 1-24; 1 Alaanēta 1-2.

Dūwūc cī adīmanīay daaba kī kēēta kī tōdōwaca (2:20)

athūnnī thōōth cīnnī jurrung, īthōng illimanewu eet jurrung thōōth cīnnī cī ēēn didī.

¹⁶ Avwua nīa rēēna īcī eet cīk ōthōōth thoothonniok cīk ēēn giithakhthēt cīk adaacī Nyekuc, nyatarka anyi thoothiowa cīkkō īnōōgō kaavutō rēēna ōrrōt īcī Nyekuco. ¹⁷ Athanothii katī limanī coo looc kaavu kī kaakuacī cī aburburrana ēla īthōng athii cī alalī buu. Īthōng eefinēy cīkkō, ēēn balna Haīmēnauth kī Viletuth eet cīk alimaneei eet thoothonniok cīk ōgōōn ketee, ¹⁸ cīk ūtūngtek thōōth cī Nyekuco cī ēēn didī. Athī nēēgē ne, ūrūkta eeta wūk balna adaaito vēlēk. Īthōng ēēn thōōth coo vōlōng, cī anyi eet ōōgī kūtūbūrīt thōōth cī Kiristo. ¹⁹ Īthōng thī abīlī thōōth cī Nyekuco tirthēta cī ōkōmī, īthōng athī ne, “Aga Makayyioiti eet cīgīnik.” Īthōng, “Eeta cīk alayiey thaarīy cīk Makayyioкто, anyīk kūtūngtek thoothonniok cīk ēēn gerthetin.”

²⁰ Aatī dūūcē cīk adīmanīay daaba cīiato cobbi, kōdē thīhīy cīk athī kathalkathal^b dōō īthōng aatī cīk ōdōvanīay kēēnīy īthōng etengenycīay gwuak tōdōwaca. Katicanini ōōgī wathinnīowēy cīk obbitik īthōng kiticantōī ōōgī wathinnīowēy vēlēk wūk gōō katicanini. ²¹ Ma katī ngī anyīk eeti ēlē cīnnī kī calla thoothiowēy īcīk gerthek, anyi katī Nyekuci īnōōnō kaavu kī dūwūūcī

^b **2:20** *Thūhīy cīk athī kathalkathal*: Thūha cīk athī kathalkathal wo, aar eeta kī nyarobinya, īthōng adīmanianī laamanya kī moolua. Nyarobinya cīk ēēn thūik cīk athī kathalkathal cīk ēēn eet tur aduwōy kī daab codoi.

cī adīmanīay daaba, cī adīmanī tiic cī dīhīmī cī tiiri īthōng īdīmanothīk, kīī katī kīdīman tiicanē vēlēk cīk abūnna.

²² Īthōng vir thoothonniok cīk gerthek cīk abarriteei ngīthōrōī kī buweecii. Wōb kir thōōth cī edemothi dōkīthī, yak leminit cī Nyekuco kī mīnan īthōng aavut jurrung kī eet cīk ala Makayyioit thinnetinēy īcīk callīk. ²³ Nyī edecothei thoothonniok cīk ēpēkanōnī eeta giithakthētīna cobbi ōrrōt, aga niia ngī ayaha jore. ²⁴ Īthōng ticciannioiti cī Makayyiocto, athii woccia cī ēēn pēkaniat. Īthōng kēnnē abūnna ngī ēēn et cī athimatīthī, īcī eet vēlēk īthōng ēēn limannioit cī abūnna, cī ayak thīnīn cobbi. ²⁵ Īthōng naboo, abūnna ngī ēēn et cī atīrīth eet cīk ēpēkanōy kī īnōōnō muwēēnta cī abūnna cī athī ne, anyi katī Nyekuci īnōōgō kūtūngtek gerthetin cīning, īthōng kīī kagaacō thōōth cīnnī cī ēēn dīdī jurrung, ²⁶ īthōng katī ijaritō detinit cī alaan cī ririwanīn cīk gerthek,^c cī balna anyīk īnōōgō kīītō nyakapanak cīk atican tiic cīnnī.

Wathinniok cīk ditianēt cī loocu

3 Gaa niia Timoti īthī ne, ōkōmī katī avuthiti, wathinnioiwēy cīk ditianēt cī loocu. ² Nyatarka amīnan katī eeta eleeti cīgīk mīn īthōng īmīnanit nyarobinya, ēngērēn īthōng ōdōng eleeti, adaaci taktak, īthōng īthīnga athīrar baajigi kī ngaagī īthōng athii cī ennei eet ne ibalallē, īthōng ūtūbūrīt ngatī ōwōbī thōōth cī Nyekuco. ³ Athii īnōōgō mīnnanī tō, athii cī amanni eet cīk adīman īnōōgō buth, atarnanī ngatī ētēēdī gōōnōgī, athii cī athūnnī eleeti cīgīk, ēēn eet cīk joreeninu, īthōng ūtūbūrīt thoothonniok vēlēk cīk abūnna. ⁴ Avvu katī ōvōlōngī gōōnōgī mīrōwēy īcīgīk, ējēnēcī thoothonniok taktak, ēngērēn īthōng īmīnanit kaal cīk adiim eleeti cīgīk, nyatarka amīnan ngatī adīmanī thoothonniok cīk adiim nēēgē, īthōng ūtūbūrīt ngatī amīnanī Nyekuc. ⁵ Kōdē woyyia ōvōlōng athī ne keeginna eet cīk Nyekucak, athii katī thōōth cīning wo cī ēēn dīdī, nyī iriokcu kī eet cīk ōgōōn noko.

⁶ Ēēn eeta nekie eet cīk maacīk cīk ōvvō korookjiowēy cīk eetu, īthōng unumnummanit ngaay cīk athii cī tiirti, cīk ēgērēthantōy cīk agam muwēēnītī cī abaritēcī thoothonniok vēlēk cīk gerthek.

^c 2:26 *Alaan cī ririwanīn cīk gerthek*: Ēēn coo alaan cī ririwanīn cīk gerthek cī athī thar cīgīnīk Thīttan. Ēēn balna alaani cī ririwanīn cīk gerthek wo, anjīlo tammuatiddina cī balna amaraai, anjīlēt ōōgi kūtūbūrīt Nyekuc, ngaati ingkawī Nyekuci īnōōgō tammuatiddina. Bēl Nyaraga ci Yelintio 12:7-9.

⁷ Atarnanī ngaay nekie ngatī alimanī thoothonniok cīk jōr dōkīthī ĩthōng athii cī adiim ngī aga thōōth cī ēēn dīdī buu. ⁸ Kī balna ngī ēpēkan eeta wūk balna athī Janēth kī Jambereth^d thōōth cī Mutha,^e Abūrī eeta cīkkō buu thōōth cī ēēn dīdī, ēēn nēēgē eet cīk gerthek ooti ĩthōng athii leminti cīning cī ēēn dīdī. ⁹ Athii katī nēēgē cī ōvvō nginiwa ĩmmanī rēēna, nyatarka aga katī eeta ngatī ēnnē thōōth cīning wo vēlēk giithakhēt, kaavu kī balna ngī amūda Janēthī kī Jambereth.

Aduwaai Paulo pīrnanēt cīnnī Timoti

¹⁰ Timoti, agawu niia thōōth wū balna kalimanei na eet kī avuthit cī kaavē nana. Aga niia thōōth cī kadiimi kadīmani nana, kī thōōth cī kelemi, kī gōōl cī kōmōgē na hecinit, kī ngatī kamīnanē eeta, kī ngatī kōmōgē thoothonniok. ¹¹ Agayya niia aneeta balna ngī komogi na pīrnanēt ōlōō ĩcī gaalawu cī Antioi kī ōlōō ĩcī gaalawu cī Ikoniomi kī ĩcī Lithra ĩthōng alna Nyekuci ēlla aneeta thoothiowēy cīkkō vēlēk. ¹² ĩthōng thī thēk, eeti ĩmma cī adiim athī ne, kaavē avuthita cī ōwōbī thōōth cī Kiristo Yesu, amūda katī hecinit. ¹³ ĩthōng eeta cīk adīman thoothonniok cīk gerthek, cīk aruwa riinya a ne, kagayya thoothonniok ĩthōng thēk athii cī aga kir, avvu katī gērthē nēēgē ōrrōt kijariatō vēlēk, ĩgōōl gōōnōgī, ĩthōng ĩgōōl eeta ĩnōōgō buu.

¹⁴ ĩthōng thī niinia, avvu thūūtī thoothonniok wūk balna alimanothici ĩthōng elemu dīdī. Nyatarka aga niia oo ngēnē wūk balna alimanni aniitia. ¹⁵ Agawu balna thēk niia kīdīchētīna, thoothonniok cīk eheddi Nyaragawa cī Dīhīmī ĩcī Nyekuco, cīk anyi aniitia gēēnyīth cī agawē gōōl cī aku elianē, nyatarka lemīnit cī ayahi niia ĩcī Kiristo Yesu. ¹⁶ Aku thōōth vēlēk cī eheddi Nyaragawa ĩcī Nyekuco, Nyekuca ĩthōng abūnna ellet kilimanit eet thōōth cī ēēn dīdī, ĩthōng ellet keyelliek eet gōōl cī gerthetino, kī ngatī kalimanēcī eet gōōl cī attē limana cī abūnna, ¹⁷ kī katī

^d **3:8** *Janēth kī Jambereth*: Ēēn balna eeta cīkkō ngarēt cīk aticcan thoothonniok cīk anaat eeta nguuma cī Mutha kī alaan cī Ijibi. Bēl Nyaraga cī Lugitho 7:11-12; 8:7-19.

^e **3:8** *Mutha*: Baa ngī adaak Yothēbō ivitia ĩdīmanit eeta dōōlī cīk ĩthraīlī buth, anyīcīk kīī nyakapanak Ijiba erkīnya eet eēmma (400). Anyīk Nyekuci Mutha kōōga dōōlī cīk ĩthraīlī nyakapanthētīna. Anyīk Nyekuci Mutha kanyīk ĩnōōgō Ngiran, ĩnōōnō thī cī dōk-īthī avvūē Ngiranī coo athī ne, Ngiran cī Mutha. Arittiy balna Mutha erkīnyaiy ĩcīk ēēn vuccīak codoi kī eet eēmma (1,400) baa nga kitirriay Yesu. Bēl Nyaraga cī Lugitho 2-24.

kiliman thōōth cī Nyekuco ticcianniok cīk Nyekucak kīdīmanit thoothonniok vėlėk cīk abūnna.

4 Kaduwaci dīdī nguuma cī Nyekuco, kī ĩcī Kiristo Yesu cī katī aku ėtėd thoothonniok cīk eet cīk adaaito, kī cīk ngaanī arūgī vėlėk katī ngī iliba alanthėtī cīnnė kanyi na aniiia tīrīthėnīt coo. ²Rionīk eet thōōth cī Nyekuco jurrung, kōdė woyyia ngī amūjī kōdė ōkōmī ngatī adīmanė noko, limanek eet noko thōōth cī Nyekuco kūdūt, yelek eet goolliok cīk gerthek, gerenyek gėrėthanniok. Anyīk thinneti cīgīk kokomit, ĩthōng limanōy thīnīna cobbi. ³Avī katī kōr cī avvu aharnecī eeta liman cī ėėn dīdī cī Nyekuco wo, ĩthōng utuwuyyie owobit kaal cīk abarriteei eleeti cīgīk kaganoko ĩthōng idimito limanniok cīk aduwaai ĩnōōgō thoothonniok cīk adiim ngī athīrar nėėgė. ⁴Avvu katī abūrī eeta ngatī athīknī thōōth cī Nyekuco cī ėėn dīdī, ĩthōng utuwuyyie othoothito iyaiantiok cīk baa lōōla. ⁵Īthōng thī niinia, thūūtī ėlė cunni jurrung dōkīthī thoothonniowėy vėlėk. Nyī aharneci pīrnanėt cī tiic cī Nyekuco. Ticcan tiic kī limannioiti cī Nyemut cī Abūnna, ĩthōng dėcak tiic cī anyi Nyekuci wo jurrung. ⁶Īthōng thī yoko, aavu rūgėtī cannie kī anyinti cī anyīwothīk Nyekuc vėlėk ĩthōng ketee buu, ōbōwė kōr cī kadaaknė nana. ⁷Kīdīmana balna na jore cī abūnna, ĩthōng kėdėcaha na tiic, ĩthōng kayaha lemunit cī ėėn dīdī. ⁸Īthōng itin coo, ereyyi aneeta anyinti cannie cī abūnna, cī katī anya aneeta Makayyioiti cī ėtėd thōōth jurrung kōr cī katī ōbōdanī nė loota ngato. Īthōng athii cī ėėn anyinit cannī dōō, cī katī anya nė, ĩthōng thī anyi katī eet vėlėk buu cīk atarnanī ngī ėrė ĩnōōnō kōr cī katī alibacī nėnė.

Thoothonniok cīk aduwaai Paulo Timoti

⁹Timoti, ijia dōlana tamanoko, ¹⁰nyatarka ĩmmīnan Dėmathī kaal cīk looc nīcė utungeea kaavu mīn, ĩtīnga ūūk ōlōō cī gaalawu cī Thėthalonika. Īthōng naboo ĩtīnga Kėrėthanī buu ūūk looca cī Galathia, ōkkō adīman tiic cī Makayyioikto ĩthōng ūūk Tiito looca cī Dalmatia. ¹¹Luka yoko dōō cī karūmėna ngato. Yōwōta Marīkō iriokta thōng, nyatarka ėlla nė aneeta tiica cannī. ¹²Kitiona balna naboo na Taicikath kūūk ōlōō cī gaalawu cī Ɛvėthathī. ¹³Īthōng ma ngī ikiyyia, yōhōtaha cėrēm cī lajjo wū balna kungni ōlōō cī Karpūthī, ōlōō cī gaalawu cī Torawothi, kī nyaragėt buu kir wūk adīmanīay ruccienta.

¹⁴ Īdīmāna naboo Alēkthanda buth, eeti wū gōō attur thīik nyekiteta. Adūman katī Makayyioiti thōōth cī adīmaneca nē aneeta wo. ¹⁵ Ēgēnycoy kī ĩnōōnō, nyatarka ēēn nē et cī aaburi ngatī ēpēkanī thōōth vēlēk cī kaliman naaga wo.

¹⁶ Balna ma ngī ovoyyia eeta aneeta lokika itina ĩcī owu, athii balna eeti cī aku ēēlana aneeta tō, nyatarka iviryēa eeta vēlēk kaavu naadō. Anyīk Nyekuc katamatīk ĩnōōgō, nyatarka thōōth coo. ¹⁷ Īthōng thī balna Makayyioit dōō cī abīlī tōōna cannī, ĩthōng anya tirthēt, kī katī kilimanek eet nyemut cī Nyekuco, ĩthōng ĩthīraritō eeta cīk athii cī ēēn Yudei vēlēk, nyatarka aneeta, ĩthōng ēlaha Makayyioiti aneeta kūtūga ĩcī maawo. ¹⁸ Ēēlana thēk katī gōō aneeta Makayyioiti thoothiowēy vēlēk ĩcīk gerthek ĩthōng katī ayahana nē aneeta jurrung kabicoca cīnnī tammuatiddina. Anyīk kaavu bulēnīti ĩcīnnī kūdūt! Amēn.

Thawinet cī aturna cī Paulo

¹⁹ Thawīha Pirithila kī Akwila kī eet vēlēk cīk kōrōōk cī Onethiporuthi. ²⁰ Aavua Erathtathī ōlōō cī gaalawu cī Korinto ĩthōng kūtūngea Torovimath ōlōō cī gaalawu cī Milethothi, nyatarka balna ĩmmōrī nē thōng. ²¹ Tōōwa taman, ngaanī kōdōlanī attienī.⁸ Īthayyi Yubuluthi kī Pudēn kī Linath kī Kilaudia kī Lemnyiok vēlēk cīk aatī ngato.

²² Anyīk Makayyioit kaavu ririwaca cunni. Anyīk būnnathīt cī Nyekuco kaavu ĩcunni.

---

⁸ 4:21 *Attien*: Looca cī Īthraīlī, athii attienī cī aduwōy kī attien cī looc cīnac. Attienī cī looc cī Īthraīlī, nyīlōwēī ĩcīk ēēn ōmmōtō kī ramma kōdōlan cī ēēn iyyio alalī lōōcī ōrrōt, ĩthōng ĩūl tammu ōrrōt, ĩthōng itina ĩcoo avungan ngōōtī ōrrōt, ĩthōng ōkōmī ōrrōt ngatī woccia ehēērōnī eeta.

Nyaraga cĩ eheedi Paulo Tiito

Yelinit cĩ Nyaragawo

Èēn balna Tiito et cĩ èēn Girihenit cĩ balna aku èēn wobjiat cĩ Kiristo, ìthōng èēl balna nē Paulo gōōla cĩ èhēērōnī inyia cĩk meelik ngatī irioni Nyemut cĩ Abūnna cĩ Kiristo. Ma balna vurtia, ition Paulo ìnōōnō kūūik kūū makayyioit cĩ agam eet cĩk kelethiawak looca cĩ alīha maama ìcĩ Kērēētē.

Eyeleei Paulo Tiito nyaragawa kēbēra eet cĩk adihīth eeta a ne abūnna kagamit lemnyiok. Ìthōng naboo, eyeleei ìnōōnō gōōl cĩ alimanī eet cĩk kelethiawak mīn mīn kī eet cĩk maacik cĩk atanganyitō kī ngaay cĩk atanganyitō kī dōōlī cĩk kīdik kī nyakapanak. Ngaatī aduwacī Paulo Tiito èthēcī ne, adiiim ngī aatī Kirithianēta vēlēk cĩk Kiristo ganōna, ìthōng ayait gōnūthēt ìthōng ùtūngtek thōōth cĩ aburnōnī thōng kī gērēnyōn kī ngatī èngērōnī kōrgēna cīnūng.

Kīthawōy Tiito

1 Nyaraga cī kēhēdaci na Paulo aniitia coo. Aneeta nyakapanait cī Nyekuco īthōng keeni tionniaith^h cī Yesu Kiristo.¹ Kitioniay balna na kikiyyia kēēl eet wūk balna ēbēra Nyekuci leminta kī gēēnyītha cī thōōth cī ēēn dīdī, kīi katī kivitia kaavutō nēēgē kī Nyekuc,² ēēn coo leminit kī gēēnyīth cī avī muwēēnta cī abūnna īcī rūgēt cī alna kūdūt, wū balna aduwa Nyekuci wū athii cī ōvōlōng baa lōōla ngī abūtan balna nga kētērēāi itini.³ Īthōng thī, ma balna itina īcī edemothi, ikiyyia Nyekuci Ellioiti cīnac anya nyemut coo īthōng uduwaha aneeta kūūk kekebīk eet thōōth cī aduwa nē.

⁴ Tiito ngērnanī cannī kir leminta, kēhēdaci na aniitia nyaraga coo. Anyīk Nyekuc baangiet cīnac kī Ellioit cīnac Yesu Kiristo kanyci aniitia buu būnnathīt kī ganōn.

Tiic cī Tiito looca cī Kērēētē

⁵ Kungnici balna na aniitia looca cī alīha maama cī Kērēētē, kīi katī, dēcak tiic wū balna ngaanī ungnothi īthōng ēbēra makayyiok cīk lemnyiwu korookjiowēy īcīk gaalawu vēlēk.
⁶ Abūnna ngī ēēn makayyioiti cī eet cīk kelethiawak ngī ēēn et cī athii thoothiowa cīk gerthek tō, īthōng ayak ngaa codoi doo īthōng abūnna ngī ēēn doolia cīgīnnēk buu lemnyiook cīk abūnna, cīk athii cī muotī īthōng īthīnga athīhī thōōth cī baatīnnī kī cī yaatīnnī.
⁷ Ēēn makayyioiti cī eet cīk kelethiawak, ticciannioit cī Nyekuco īthōng thī īthī et cī ayak avuthit cī abūnna. Abūnna ngī athii cī ēēn nē et cī ēngērēnī, abūnna ngī ēēn et cī athii cī aaburi thīnīn. Abūnna ngī athii cī ēēn bakciait, kōdē et cī aaburi jora, kōdē adiim nyarobinya cīk meelīk gōōla cī gerthe.
⁸ Abūnna ngī ēēn et cī eetu cī amīnan thōōth cī abūnna. Abūnna ngī ēēn et cī ayak muwēēnīt cī abūnna, īthōng ēēn et cī athūnnī ēlē cīnnī mūrūr, kīi dīhīma īthōng athimatīthī.
⁹ Anyīk kūthūtī thōōth wū

^h **1:1 Tionniait:** Paulo tionniait imma. Ēēn tionniaha eet cīk balna ition Yesu tirthēta kōōt kilimantek eet thōōth cīnnī, īthōng anyīk īnōōgō tirthēt cī ingkawī ririwanīn cīk gerthek, īthōng īdīmanit kaal cīk adiccē eeta.

ⁱ **1:1 Yesu Kiristo:** Thara cīk athī Yesu wo athī ne, ēēlaneet Nyekuci, īthōng cīk athī Kiristo wo athī ne, vudēnēt cī ēbēranī Nyekuci et kīi Alaana. Thōōtha īcī Heburu thōōth cī athī Mathaya wo athī ne, Kiristo.

balna ēēn dīdī wū alimanothi īnōōnō, kīī katī kēēl limanī cīnē cī ēēn dīdī wo gōōnōgī īthōng ītīrīth eet cīk adiim abūrī thōōth coo.

¹⁰ Nyatarka ngaanī mēēlī eeta cīk abūrī thōōth cī Nyekuco, īgōōl gōōnōgī gōōla cī ōthōōthī thoothonniok cīk ēēn vōlōng. Arru thēk kir eeta gwuak cīk Yudei wūk balna ivitia ītō lemnyiok wūk ēlēmī Ngiran cī Mutha gōōla īcī abūūranī eeta cīk maacīk eleeti cīgīk.^j ¹¹ Bīlī liman cīnīng cī gerthe wo, nyatarka ēhēcī limanī cīnīng wo, korookjiok cīk meelīk, īthōng aduwa nēēgē vōlōng cīnīng, kīī katī kijiokta nēēgē nyarobinya. ¹² Aduwa balna eeti īmma cī ōthōōth molook cī Nyekuco cīnīng kir athī ne, “Ēēn eeta cīk Kērēētē dōkīthī volongnyiok īthōng ēēn eet cīk gerthek ōrrōt, ēēn lavlavyiak īthōng ītō nyamuttiok buu.” ¹³ Ēēn coo thōōth cī ēēn dīdī, īthōng thī, gerenyek īnōōgō ōrrōt, kīī katī kelemī Nyekuc gōōla cī tiri, ¹⁴ īthōng ūtūngtek iyaiantiok cīk athii cī ēēn dīdī cīk Yudei, kī tīrīthēnīt cī eet cīk ūtūbūrīt thōōth cī ēēn dīdī. ¹⁵ Dīhīm thōōth vēlēk cī eet cīk callīk thinneti. Īthōng thī, eetīnēy īcīk gerthek ooti īcīk ūtūbūrīt thōōth cī Nyekuco, athii thōōth cī abūūna tō, nyatarka ēgērēthantē īnōōgō ooti kī muwēēnīt cīnīng vēlēk. ¹⁶ Eeta cīk ōgōōn ketee wo athī ne, kagayya Nyekuc, īthōng nēēnē aduwa tiicanē cīk adīman nēēgē wo athī ne, athii cī aga nēēgē Nyekuc dīdī. Abūrī Nyekuci īnōōgō. Athii nēēgē cī athīhī Nyekuc, īthōng athii nēēgē cī adīman thoothonniok cīk abūūna.

Liman cī eet cīk aatī mīn mīn

2 Īthōng niia Tiito, liman thōōth cī ēēn dīdī. ² Liman eet cīk obbitik kilimanit ngatī athūnī eleeti cīgīk, anyīk kayait avuthit cī ongolini eeta īnōōgō, abūūna ngī ayak leminīt cī ēēn dīdī kī mīnan kī gōōl cī ōmōgī thoothonniok.

³ Īthōng gōōla niicoo dōō noko, liman ngaay cīk nyaatīk buu, kaavutō gōōla cī atarnanī Nyekuci. Anyīk kithii cī ētēd eet ōōgī kaganoko, īthōng athii cī awūdī mērtē ōrrōt. Anyīk kilimanit thōōth cī abūūna cī Nyekuco. ⁴ Aliman woccia ngaay cīk nyaatīk ngaay cīk ēēn ngīthōrōk kīmīnanit maacua kī dōōlī cīgīk, ⁵ kīī katī

^j **1:10** *Abūūranī eeta cīk maacīk eleeti cīgīk:* Aduwaai balna Nyekuci Abraham kūbūūran dōōlī cīgīnīk cīk maacīk katī ngī ītō iinya turgi cīk aritiani nēēgē, kīī katī kīitō nēēgē eet cīk Nyekucak. Bēl Nyaraga cī Thianantō 17:9-14. Wathinniwēy wūk balna Paulo, mēēlī balna Yudei cīk ēlēmī Yesu amuk nēēgē athī ne, eeta cīk athii cī ēēn Yudei cīk ēlēmī Yesu, adiim Yudei cīkkō īnōōgō ngī abūūranni, īthōng uthutti Ngiran cī Mutha. Bēl Nyaraga cī Tiicanē cīk Tionniawu 15:1-5.

kuthutti eleeti ìthõng ütübürít thoothonniok cìk èèn riiriny, kīitõ ngaay cìk athūnnī korookjiok cīgīk, ìthõng ìthīraritõ thoothonniok cìk maacua cīgīk, kīī katī athii eeta cī òthõõth thõõth cī Nyekuco buth.

⁶ Ìthõng gõõla niicoo dõõ, tīrīth ngīthõrõk kuthutti eleeti cīgīk jurrung. ⁷ Ìthõng niia buu, rīcana ngatī èyèlècè eet gõõl cī adīmanè thõõth cī abūnna. Liman eet thīnīna dīdī kī gõõla cī òkõmnī eeta.

⁸ Duwa thõõth cī abūnna, kīī katī kithii cī èpèkanī eeti ìmma. Angawan katī mīrõwa cugunniek, nyatarka athii thõõth cī gerthe cī amudiay ìcīnac tõ.

⁹ Liman nyakapanak buu kīthīraritõ thoothonniok cìk makayyiok cīgīk ìthõng iticantothīk ìnõõgõ jurrung, gērtha ngī èpèkanõy kī ìnõõgõ thõng, ¹⁰ kõdè õgõrõth kaal cīgīk. Abūnna ngī èèn nègè eet cìk òthõõth thoothonniok cìk èèn dīdī cìk èlēmī eeta, kīī katī kanycīk liman cī Nyekuco cī èèn Ellioit cīnac kabarittek eeta.

¹¹ Nyatarka eyelehet bunnathītī cī Nyekuco gõõl cī elianè eeta vèlèk. ¹² Alimannet thõõth cī Nyekuco cī abūnna, kūtübürít thoothonniok cìk èèn riiriny cìk looc coo, ìthõng kuthutti eleeti cīgaac kowobit liman cī Nyekuco dõõ, kīcī adīim nènè, ¹³ nga naaga kayak muwèenit cī kērèwī kõr cī ditianèt cī loocu cī katī edenyianè bulènītī cī Nyekuc cobbi kī Yesu Kiristo cī èèn Ellioit cīnac. ¹⁴ Èlèmaaī balna nè èlè cīnnī kadaak nyatarka ageeta, kīī katī kõgaèt thoothonniowèy ìcīk gerthek vèlèk ìthõng anyet kīitõ eet cīgīnik cìk ütūūnyet nè kīitõ eet cīgīnik, cìk kadiim kīdīmanit thoothonniok cìk abūnna dīdī.

¹⁵ Ìthõng thī, kaal cìk woccia alimani niia cīkkõ, tīrīth ìnõõgõ makathīta cunni thoothiowèy cìk gerthek vèlèk ìthõng eyelewu ìnõõgõ thoothonniok cìk abūnna. Ìthõng thī, nyī anyi et ìmma kūtübür thõõth cī aduwa niia.

Ìdīmanit eet vèlèk jurrung

3 Duwak eet cugunik kīthīraritõ thõõth cī aduwa makayyiowa cìk gaalawu, kithii cī õjõthècī thõõth cīnīng. Anyīk kīdīmanit thõõth cī abūnna dõkīthī, ² ennek ne, nyī adaccu eeta, ìthõng nyī eteddu goonogu, aavut ganõna kī eeta, ìthõng iittu thimattiak ìthõng ùbuntawu kī eet vèlèk.

³ Kagiithi balna gōō naaga kōjōthēcī thōōth cī Nyekuco, nyatarka athii cī kagga, ithōng kīitō nyakapanak cīk kadiim thoothonniok cīk gerthek cīk īgoollet ageeta. Keegin balna gōō eet cīk gerthek ithōng kalīlī nyatarka kaal cīk eetu, aburnecet eeta ithōng kaburneei naaga buu eet vēlēk. ⁴ Ithōng thī, ma balna ngī edenyiay thimatīthī kī mīnan cī Nyekuc Ellioit cīnac, ⁵ ikiyyia elet nē ageeta, athii cī ēēn nyatarka thōōth īmma cī abūnna cī kadīman naaga, aku ēēlaneet nyatarka amanīcet nē ageeta, ithōng ūtūūny gerthetin cīnac vēlēk. Anyet nē ageeta kittiriyai naboo, ithōng kayait rūgēt cī jōr Ririwaca īcī Dīhīmī,^k ⁶ cī anyet nē ageeta kagatantē jurrung nyatarka Ellioit cīnac Yesu Kiristo, ⁷ kī katī kelemet Nyekuci ageeta būnnatina cīnnī, ithōng kōr īmma kūrūbta rūgēt cī alna kūdūt ōlōō cīnnī. ⁸ Thōōth cī ēēn dīdī coo, thoothonniok cīk abūnna cīkkō īcī eet vēlēk. Rīcana limanek eet kowobit thoothonniok cīkkō, kī katī kīdīmanit eeta cīk ēlēmī thōōth cī Nyekuco, thoothonniok cīk abūnna.

Gōōl cī arūmēēnī lemnyiowa

⁹ Athii cī abūnna ngī ēpēkanonu giithakthētīna ithōng nyī ēpēkanoonu thaaryiok cīk ōō ōbaatī baajigiet cīgaac cīk baa lōōla, kōdē egerenyonu kōdē uukonu thōōth cī Ngiran cī Mutha. Athii thoothonniowa cīkkō cī tiirti ēēn cīk kaganoko. ¹⁰ Ma ngī īkōtha eeta ngērōnīt kōrgēna īcunung, tīrīth īnōōgō kōr codoi kōdē ngōnana ramma, ma vurtia cīnnī, nyī nga edecothe naboo. ¹¹ Gērthē eet cīk aatī noko wo ooti, aduwa thoothonniowa cīk gerthek cīgīk gerthetin cīnīng wo mīn.

Thōōth cī aturna

¹² Kitionaci na anīitia Artemath kōdē Taicikath. Mī ōdōlani īmma, rēpan gōōl ivitia kurumtōy ōlōō īcī gaalawu īcī Nikopolith, kathī yoko ne kūūk kaavu attien coo natē.¹ ¹³ Mī ītīngathō Thēna,

^k **3:5 Ririwaca īcī Dīhīmī:** ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatīnnē Nyekuc ithōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, ithōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Ithōng ēēn Baatīnnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

¹ **3:12 Attien:** Looca cī Īthraīlī, athii attienī cī aduwōy kī attien cī looc cīnac. Attienī cī looc cī Īthraīlī, nyīlōwēī īcīk ēēn ōmmōtō kī ramma kōdōlan cī ēēn iyyio alalī lōōcī ōrrōt, ithōng itīl tammu ōrrōt, ithōng itina īcoo avungan ngōōtī ōrrōt, ithōng ōkōmī ōrrōt ngatī woccia ēhēērōnī eeta.

eeti cī ēēn et cī ētēd thōōth ēē kī Apoloth, ēēl īnōōgō giiwa vēlēk
īcī katī adiim nēēgē gōōla īcī heeroni cīnīng ēē. ¹⁴ Abūnna ngī
aticcanni eeta cīgaac jurrung keelitō gōōnōgī, kī katī kayait
kaal vēlēk cīk adiim nēēgē, nyatarka gērtha ngatī ēnē nēēgē
nyamuttiok.

¹⁵ Īthayyi eeta cīk karūmēna kī aneeta ngato wo vēlēk aniitia.
Thaa eet vēlēk cīk amīnannet ageeta leminta cī Nyekuco.

Īthōng anyīk Nyekuc kanyung būnnathīt agiitia vēlēk!

Nyaraga cĩ eheedi Paulo Vĩlēmōn

Yelinit cĩ Nyaragawo

Eheedi balna Paulo tionniaiti nyaraga coo ballioit ĩmma cĩ athĩ Vĩlēmōn, cĩ balna ěēn wobjiait cĩ Kiristo. Avĩ balna nyakapanaiti ĩmma cĩnnē, cĩ athĩ Ōnēthĩmōth. Avir balna Ōnēthĩmōthĩ ĩcĩ Vĩlēmōn ōkkō ĩcĩ Rũma, ĩthōng ōōt urumtōy kĩ Paulo natē. Ngaatĩ aku ěnnē nē wobjiait cĩ Kiristo ĩthōng naboo, ěēl Paulo wũ balna ngaanĩ avĩ kijanatō buu. Ma natē ikiyyia ition Paulo Ōnēthĩmōth kayak nyaraga kayakawothĩk Vĩlēmōn. ěēn nyaraga coo cĩ ajini Paulo Vĩlēmōn katamatik Ōnēthĩmōth, kōdē woyyia aduwa Ngiranĩ cĩ Rũma athĩ ne, uruit nyakapanait ĩmma cĩ avir kadaak. ĩthōng naboo uduwak Paulo Vĩlēmōn ethek ne, lēm nyakapanait cunni Ōnēthĩmōth, kaavu kĩ wobjiaiti cĩ Kiristo cĩ ěēn gotonu.

Īthaa Paulo Vilēmōn

¹ Nyaraga cī aku ĭcannī Paulo kī gotooniet Timoti coo, kaavē na kijana nyatarka kirioni nyemut cī Kiristo Yesu.^m

Kēhēdaci na aniitia Vilēmōn nyaragawa coo, gotooniet cī kamīnanni ĭthōng kiticantōi kōdōwē, ² ĭthōng Aapia cī ēlēmī nē buu Kiristo Yesu kī yoko naaga wo, kī Arkiputh cī aticanothi Makayyioit kī naaga kī eet cīk kelethiawakⁿ cīk alayyie ōlōō cunni.

³ Kalayyie na, kīi katī Nyekuci Baangietī cīnac kī Makayyioit cīnac Yesu Kiristo kanyung agiitia būnnathīt kī ganōn!

Mīnan kī leminit cī Pīlēmōnī

⁴ Laang Vilēmōn, kennei na dōkīthī Nyekuc cannī ne ibalallē katī ngī kalawini aniitia, ⁵ nyatarka kathīrari na leminit cunni cī ayahi niia nyatarka Makayyioit Yesu, kī mīnan cī amīnanē niia eet cīk Nyekucak vēlēk. ⁶ Kīyoko mī othollu niigia kī goonogu ōōgī leminit, kalayyie na kīi katī kivitia kagaacō nēēgē vēlēk gatan cī anyet Kiristo ageeta. ⁷ Gōtōna, anya mīnnanī cunnie aneeta bēlbēlōn cobbi ĭthōng ēthēranī, nyatarka anyīk thimatīthī cunnie eet cīk callīk thinneti kebelbelit.

Uduwak Paulo Vilēmōn thōōth cī Ōnēthīmōthī

⁸ ĭthōng gōōla ĭcoo noko ōkōm aneeta thīnīn, kī gotonu ĭcī Kiristo kadiimi ma ngī kaduwaci aniitia gii cī woccia adiiim ma ngī aticcanni. ⁹ ĭthōng nyatarka mīnan cīnac, kīlaleci woccia na, muk thōōth coo kaavu kī jinētī cī aku ĭcannī Paulo et cī katanganya wo, ĭthōng yoko kīthēē et cī kaavē kijana, nyatarka katicanothi Kiristo Yesu buu, ¹⁰ kīlaleci ōrrōt ēēl doolec cannī Ōnēthīmōth. Kikiyyia kīithī na baatīnnī leminta wū balna ngaanī kaavē kījanatō. ¹¹ Balna ĭcī owu, ēēn baa gōō nē et ĭmma kaganoko ĭcunni, ĭthōng thī yoko, ikiyyia ĭthī nē tiir ĭcannī ĭthōng ĭthī tiir ĭcunni buu.

^m 1:1 *Kiristo Yesu*: Thara cīk athī Yesu wo athī nē, ēēlaneet Nyekuci, ĭthōng cīk athī Kiristo wo athī nē vudēnēt cī ēbēranī Nyekuci et kīi Alaan.

ⁿ 1:2 *Eet cīk kelethiawak*: Ēēn ekelethia meelitin cī eetu, cīk ēlēmī Yesu Kiristo, ĭthōng urumtōy kīi kalacō ĭnōōnō kīi Makayyioit cīning.

¹² Kōdē woyyia ma ngī kamīnani na Ōnēthīmōth thīnīna cannī ōrrōt, kitionothi na īnōōnō kūwūthī ĩcunni. ¹³ Kadiimi woccia na īnōōnō kūrūmtēa kī aneeta ngato, kabariċ ngītī nunni kēēla aneeta ngaanī kecebjie kījana, nyatarka kirioni na Nyemut cī Abūnna wo. ¹⁴ Īthōng athii woccia cī kadīmani gimma mīn ngaanī lēm niia ĩcī owu. Kadiimi mī ēlēmanē niia thīnīna cunni mīn, nyatarka athii cī atīnganothici thōng. ¹⁵ Kerebo yoko balna engeroonu niigia kī Ōnēthīmōth kīdīc, kīī katī ivitia ūrūmtē niigia kī īnōōnō kūdūt vurtia. ¹⁶ Īthīnga nē avī kī nyakapanaiti ĩcunni naboo. Ijia nē nyakapanait, nyatarka ĩthī nē gotooniet cī kamīnan ĩthōng kīmīnana na buu dīdī. Īthōng yoko, ikiyyia ĩthī nē et cī tiiri ōrrōt ĩcunni, ĩthōng aavu kī gotoonietī cī Makayyiokto.

¹⁷ Mī acīnna niia aneeta kī goonu, gaam īnōōnō jurrung kī woyyia ma ngī agamnya aneeta. ¹⁸ Ma da balna ngī ĩgooli nē aniitia kōdē ayak nyabolo ĩmma cunni, nyē kuruk nana. ¹⁹ Aneeta Paulo cī keheedi nyaraga coo attia cannī kir. Karuweci katī na Paulo aniitia nyabolo cī balna da ayak Ōnēthīmōthī. Īthōng athii woccia cī kothoothi kathī ne, yoko balna ngatī athii cī kelli na aniitia, athii woyyia daa niia cī mūda rūgēt cī jōr ĩcī Kiristo! ²⁰ Gōtōna, dīmanea thōōth coo, nyatarka Makayyioit. Thēra aneeta, nyatarka Kiristo. ²¹ Kīcī keheedi na nyaraga coo wo, kagga na ngatī katī adīmanē thōōth cī kajinni na wo jurrung ĩthōng woccia katī adīmanī ōrrōt.

²² Diimaha ciith ĩmma kikiyyia kaavue. Kayai muwēēnīt cī abūnna kathī ne, ēdēcī katī Nyekuci lawinit cunni ĩthōng anya kikiyyia kicini tamanoko.

Thawinet kī lawinit cī aturna

²³ Īthayyi Ēpavratī cī karūmēna kījana kōdōwē wo aniitia, nyatarka aticanothi Kiristo Yesu. ²⁴ Īthayyi Marīkō buu kī Arithtarkath kī Dēmāth kī Luka, cīk katicaninia kōdōwē wo aniitia.

²⁵ Anyīk būnnathīt cī Makayyioit Kiristo Yesu kaavu ĩcunung.

Nyaraga cĩ ehedothii Lemnyiok cĩk Heburu

Yelinit cĩ Nyaragawo

Athii balna cĩ agayyi eeti cĩ eheedi nyaraga coo lemnyiok cĩk Heburu, ìthōng thĩ, agayyi eeti neccie balna ngĩ ēēn wobjiat ìmma cĩ Kiristo cĩ balna ayak makathīt meelitina cĩ lemnyiwu, kōrra cĩ balna ēhēdīcē Paulo nyaragēt cīgīnik lemnyiok cĩk kelethianya cĩk meelīk. Ehedothii balna nyaraga coo eet oōgī cĩk Yudei cĩk balna ivitia ūtō wobjiak cĩk Kiristo, ìthōng thĩ kēnnē, balna ngaanī ayak tīman, cĩ woccia ahadī ngĩ abūrñī Yesu.

Aduwa nyaraga coo thōōth cĩ ēnnē Yesu tiir lemnyiwōwēy vēlēk. Ēyēla nyaraga coo ngatī ēnnē Yesu Ngērtī Nyekuco, mayya nē ijiar anjilēt cĩk ēlēmī eeta cĩk Yudei wo. Īthōng thĩ thēk, mayya Yesu ijiar eet cĩk othōōth molook cĩ Nyekuco cĩk Ngērēmngērēm cĩ Ūnūūwa, ìthōng naboo, mayya kijiar Mutha wū balna anyi Ngiran cĩ Nyekuco eet cĩk Yudei. Īthōng naboo, aduwa teheddioiti athī ne, mayya Yesu ijiar paadīr cobbi cĩ Yudei, nyatarka balna nga nē kīdīman gerthetin ìmma kūdūt, ngaatī adangnī kī gī cĩ cavīto cĩ abūnna, ìthōng ēnyēēī todonginti cīnnē gerthetin cĩ eet vēlēk cĩk ēlēmī ìnōōnō.

Turnanta cĩ nyaragawo, aduwa teheddioiti coo gōōl cĩ ēlēmī baajigi eet cĩk Yudei cĩk obbitik, cĩk eheddi iyaintiwōwēy cīgīk Nyaragawa cĩ Ngērēmngērēm cĩ Ūnūūwa athī ne atarnanī Nyekuci eet vēlēk, nyatarka ēlēmī nēēgē ìnōōnō. Ngaatī ēyēlēcī teheddioiti coo wobjiak cĩk Kiristo ngatī ēthēcī ne, adiim kallia kelemī Nyekuc, ìthōng ìthīnga erehei thoothonniowa wūk balna aticcan Yesu, ìthōng illimana.

Othoothicet Nyekuci thaariy cĭk Ngērĩnĩ

1 Baa lōōla, othoothi baa gōō Nyekuci oo baatĩ baatĩ baangietĩ kutuguetinēy cĭk eet cĭk ōthōōth molook cĭ Nyekuco ngōnana cĭk meelik goolliowēy mĭn, mĭn. ² Īthōng yoko wathinniwēy cĭk aturna wo, ikiyyia Nyekuci othoothihet ageeta thaariy cĭk Ngērĩnĩ, wū balna ēbēra Nyekuci ĩnōōnō kikiyyia kagam kaal vēlēk wūk balna ēngēnycanĩ Nyekuci looc kĭ tammutiddin ĩcĭ Ngērĩnĩ cĭnnĩ. ³ Ēēn Ngērĩnē lanyīt cĭ bulēnīt cĭ Nyekuco, ĩthōng aduwōy nē kĭ Nyekuc goolliowēy vēlēk. Agam nē looc vēlēk tirthēta cĭ thōōth cĭnnĩ. Ma baa vurtia ĩcĭ ūtūūnyĩ nē gerthetin cĭ eet vēlēk, ūūk aavu loota tammuatiddina attia cĭ athio^o makathĭta cĭ Nyekuco. ⁴ Ikiyyia ĩthĩ nē maka ijaar anjĭlēt makathĭta cĭnnĩ, nyatarka akattiothĭk ĩnōōnō thara cĭk ijaar thar cĭk anyiwothi anjĭlēta.

Maka Ngērtĩ Nyekuco ijaar anjĭlēta

⁵ Nyatarka nga balna kennek Nyekuci anjĭlo ĩmma ne,
 “Eeni nia Ngērnānĩ cannĩ,
 ĩthōng yoko kōr coo, kĭthĩ na Baaba.”

Kōdē ethei ne,

“Keeni katĩ na Baatĩnnĩ
 ĩthōng ēēn katĩ nē Ngērnānĩ cannĩ.”

⁶ Ma balna itiona Nyekuci Ngērĩnĩ cĭnnĩ kikiyyia loota ngato, ikiyyia ōthōōth nē ĩĩ ne,

“Anycĭk anjĭlēt^p cĭganĭk vēlēk kakattiek Ngērnānĩ kuthungti^r
 ĩthōng ubuluthit ĩnōōnō.”

⁷ Ma balna natē, ikiyyia ōthōōth Nyekuci thōōth cĭ anjĭletu ĩĩ ne,

“Kanyĭha na anjĭlēt cĭganĭk kaavutō kĭ ngōōtĩ
 ĩthōng kanyĭha ĩnōōgō kaavutō kĭ lanyĭtĩ cĭ guyyio.”

^o **1:3** *Attia cĭ athio makathĭta cĭ Nyekuco:* Eeti cĭ avĩ attia ĩcĭ athio, avĩ nē ngatĩ bulēnto kĭ ngatĩ tirtheto.

^p **1:6** *Anjĭlēt:* Ēēn nēēgē ririwanĭn cĭk aatĩ tammuatiddina kĭ Nyekuc, ĩthōng athii nēēgē cĭ ayak eleeti. Itiona Nyekuci ĩnōōgō dōkĭthĩ kivitia kayaktak eet nyemut cĭnnĩ loota ngato.

^r **1:6** *Kakattiek Ngērnānĩ kuthungti:* Avvū Nyekuci anjĭlēt kalacō ĩnōōnō kĭ Ngērĩnĩ kĭi Makayyioit cĭning. Bēl Nyaraga cĭ Yelintio 19:10.

1:5 *Tegelua 2:7*   **1:5** *2* *Thamuele 7:14;* *1 Koronĭkol 17:13*   **1:6** *Ditoronomi 32:43*   **1:7** *Tegelua 104:4*

- ⁸ Īthōng uduwa balna Nyekuci thōōth cī Ngērīnī ĩ ne,
 “Eeni nīia Nyekuc, ĩthōng agami katī looc ĩthī alaan kūdūt
 ĩthōng, ayahai katī nīia būnnathīt makathīta cunni eet cīk
 alaanthēt cunni loota ngato.
- ⁹ Amīnani nīia thōōth cī abūnna, ĩthōng aburewu thoothonniok
 cīk gerthek,
 ĩthōng thī, keberaai na Nyekuci cunnie aniitia jiar goonogu
 vėlēk,
 ĩthōng kuvuudi ngooroca cī talintio.”
- ¹⁰ Aduwaai balna Nyekuci Ngērīnī ethei ne,
 “Makayyioit, balna thiananta, aniitia balna cī ēngēnyca looc,
 kī tammutiddin athīnēy cugunik.
- ¹¹ Athii katī tammutiddin kī looc vėlēk,
 ĩthōng aavē katī nīia kūdūt,
 ĩthōng edeciay katī nēēgē kī ceremuana cīk ūnūūītō,
- ¹² ūūwū katī nīia tammutiddin kī looc kī gōō cērēma,
 ūūkcī katī nēēgē kī cērēma,
 ĩthōng thī alna katī nīia kīyokowē noko,
 ĩthōng athii katī erkinya cugunniek cī edeciay kūdūt.”
- ¹³ Ngaanī balna kennek Nyekuci anjīlo ĩmma ne,
 “Avvu attia cannī ĩcī athio^s
 kuumuc kijiar na mīrōk cugunik.”
- ¹⁴ Īthōng thī thēk, ēēn anjīlēta ririwanīn kaganoko cīk itioniay,
 kivitia kiticantothīk eet cīk katī elīay.

Aavut vīrīngīng

2 Thōōtha nīcē, kuthutti naaga thōōth wū balna ilimanothīhet
 ageeta, ĩthōng kīthīraritō jurrung, kī katī kithii cī kathanni
 taktak, ĩthōng kūtūngtek thōōth cī ēēn dīdī. ² Nyatarka thōōth wū
 balna aduwa anjīlēta wū ēēn dīdī, ĩthōng balna gōō ngī ēgērēthan
 eeti ĩmma thōōth nīcē, uuki nē thōng. ³ Īthōng thī, kalīta katī
 naaga ngī kūtūbūrīt thōōth cī tiiri coo, cī ēēlaneet Makayyioiti
 Yesu ageeta wo kuu? Aduwaai balna nē eet ĩcī owu thōōth cī
 elianīt cīnac wo, ĩthōng uduktaet nēēgē ageeta athī ne ēēn thōōth
 coo dīdī. ⁴ Aduwa balna Nyekuci naboo kir athī ne, ēēn thōōth coo

^s 1:13 *Attia cannī ĩcī athio*: Eeti cī avī attia ĩcī athio, avī nē ngatī bulēnto kī ngatī tirtheto.

dīdī, gōōla cī aticani kaal cīk meelīk cīk eyeliay kī cīk anaat eeta, ìthōng anyīk Ririwacī cī Dīhīmī^t eet anyinit kīcī adiim Nyekuci.

Et cī eyelecet ageeta gōōl cī keelianē

⁵ Athii katī Nyekuci cī anyi anjīlēt kagamit gōōl cī jōr itina ĭcī katī abaaī eeta jurrung, cī katī aku kōr ĩmma cī kōthōōth naaga wo. ⁶ Ìthōng thī, avī nginima cī eheddi Nyaragawa cī Nyekuco athī ne,

“Nyekuc, nyia niia muk eet òrrōt wo,

ìthōng ùthūūtē ngērtī et cī olli oo buu òrrōt wo?

⁷ Nyatarka iritana niia ĩnōōgō kīdīc kijiar anjīlēta,

ìthōng itihimēhē ĩnōōgō lūlūk cīk bulēnto kī cīk tongolintio.

⁸ Anyiwu niia ĩnōōgō tirthēt cī agamī kaal vēlēk.”

Ìthōng thī ngaanī kūtūngēk Nyekuci gimma ngatīvōrī gaalīthēta ĩcīnīng, kī yoko ma ngī athii cī kacīnī ngī agam nēēgē kaal vēlēk wo. ⁹ Kīcīnīt naaga Yesu^u wū balna aritaniay kīdīc kijiar anjīlēta. Ìthōng thī yoko, itihimēē ĩnyekuci ĩnōōnō lūlūwoc cī bulēnto kī cī tongolintio, nyatarka balna adaak nēnē. Būnnathīta cī Nyekuco dīdī, ikiyyia atar Yesu daaīth nyatarka eet vēlēk.

¹⁰ Nyekuc balna cī ēngēnyca kaal vēlēk tirthēta cīnnī, ìthōng ikiyyia ēdēēm nēdō, ngatī anyīcē nē Yesu kūbūna canana cīnnī, kī katī kēēla Yesu eet kotholit bulēnīt cīnnī. ¹¹ Calla Yesu thīnīn cīnnē kothii gerthetin, ìthōng anyīk nē eet kī callē thinneti cīgīk athii cī ēgērēthan thōōth, kī katī kīitō nēēgē vēlēk dōōlī cīk odoi Baatīnnē. ĩnōōnō thī cī athii cī angawanī Yesu ngatī avvūyī ĩnōōgō ēthēcī ne, ēēn nēēgē gōtōōnōgī kī ngōōnōgī cīgīnīk. ¹² Ethei balna Yesu Nyekuc ne,

“Kaduwai katī na meelitin cī lemnyiwu thar cugunik

ìthōng kēbēla dīhīthēnīt cunni, katī ngī avvu alayyi nēēgē aniitia.”

¹³ Ìthōng uduwa naboo Yesu ĩ ne,

“Karii katī na thīnīn cannī ĩcīnnī.”

^t **2:4** Ririwacī cī Dīhīmī: Ēēn nē Ririwac cī Nyekuco. Athī Nyaraga cī Nyekuco ne, ēēn Baatīnnē Nyekuc, ìthōng ēēn Ngērīnē Yesu Nyekuc, ìthōng ēēn Ririwacī cī Dīhīmī Nyekuc. Ìthōng ēēn Baatīnnē kī Ngērīnī kī Ririwac cī Dīhīmī Nyekuc codoi doo. Bēl Nyaraga cī Yōane 1:1-18; Yōane 8:41-42; Tiicanē cīk Tionniawu 5:3-4.

^u **2:9** Yesu: Thara cīk athī Yesu wo athī ne, ēēlaneet Nyekuci.

Īthōng naboo, ōthōōth nē ĩ ne,

“Aneeta coo kī dōōlī wūk balna anya Nyekuci aneeta.”

¹⁴ Keegin naaga vēlēk eet cīk kayak eleeti. Īnōōnō thī cī aku ēēn Yesu et kī naaga wo, ĩthōng thī daaītha cīnnī aruk katī nē alaan cī ririwanīn cīk gerthek,^v wū ayak tirthēt cī daaīthō. ¹⁵ Īthōng gōōla cī woccia ōōganē eet wūk balna alna ēēn nyakapanak kūdūt, nyatarka ongollie nēēgē daaīth. ¹⁶ Īthōng didī, athii balna cī aku nē kēēl anjīlēta, ĩthōng thī aku balna nē kēēla dōōlī cīk Abrahamī^w vēlēk. ¹⁷ Īthōng thī thēk, ikiyyia balna īdīmanē nē kaavu kī gotoonogua kī ngoonogua cīgīnnēk goolliowēy vēlēk, kīī kikiyyia nē kīī paadīr cobbi^y cī ēēn thimattioit, ĩthōng adīman tiic cī Nyekuco jurrung. Īthōng thī balna anyīk nē ēlē cīnnī kīī gii cī cavīto cī enyeeinie thoothonniowa cīk gerthek cīk eetu.

¹⁸ Nyatarka balna acananni nē balna ngī atīmanni, ūūlī nē ngatī ēēlaneeet ageeta buu katī ngī katīmanni.

Maka Yesu ijaar Mutha

3 Niigia gōtōōnōga kī ngōōnōga, ēbērawung balna Nyekuci agiitia, ĩtō eet cīgīnīk cīk callīk thinneti. Īthōng thī, ummuit Yesu cī kathī naaga ne, ēēn nē tionniait, ĩthōng ēēn paadīr cobbi cī Nyekuco cī kaduwai naaga eet ketheeī ne kēlēmi naaga ĩnōōnō. ² Athīrar balna Yesu Nyekuc balna ngī ēbēra nē ĩnōōnō, ĩthōng aavu Yesu kī balna ngī athīrar Mutha^z Nyekuc, ngatī aticanothīcē

^v **2:14** *Alaan cī ririwanīn cīk gerthek*: Ēēn coo alaan cī ririwanīn cīk gerthek cī athī thar cīgīnīk Thīttan. Ēēn balna alaanī cī ririwanīn cīk gerthek wo, anjīlo tammuatiddina cī balna amaraī, anjīlēt ōōgī kūtūbūrīt Nyekuc, ngaatī ingkawī Nyekuci ĩnōōgō tammuatiddina. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

^w **2:16** *Abraham*: Avvū balna Nyekuci Abraham kūtūngēk eet cīk kōrōōk cīnnī kī looc cīnnī, ĩthōng ōwōb Nyekuc kūūk looca ĩcī jōr. Ikiyyia balna nē ĩthī baatī Yudei. Arūgī balna nē erkinya vucciak codoi kī eet eet ramma (1,800) baa nga kitirriay Yesu. Bēl Nyaraga cī Thianantō 12-26.

^y **2:17** *Paadīr cobbi*: Maka paadīrī cobbi ijaar gōōnōgī vēlēk, nyatarka ĩnōōnō dōō cī ēhēēt Cīith cī Nyekuco kōr codoi doo erkita. Ēhēēt paadīrī cobbi Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt wo, katī ngī ōkō ayawothi Nyekuc biyyie cīk ēēn kaal cīk cavawu cīk enyeeinie thoothonniowa cīk gerthek cīgīnnēk kī cīk eetu. Bēl Nyaraga cī Levitikathī 16; Heburu 9.

^z **3:2** *Mutha*: Baa ngī adaak Yothēbō ivitia īdīmanit eeta dōōlī cīk Īthraīlī buth, anyīk kīī nyakapanak Ijiba erkinya eet etīmma (400). Anyīk Nyekuci Mutha kōōga dōōlī cīk Īthraīlī nyakapanthētīna. Anyīk Nyekuci Mutha kanyīk ĩnōōgō Ngiran, ĩnōōnō thī cī dōk-īthī avvūē Ngiranī coo athī ne, Ngiran cī Mutha. Arittiy balna Mutha erkinyiay ĩcī ēēn vucciak codoi kī eet etīmma (1,400) baa nga kitirriay Yesu. Bēl Nyaraga cī Lugitho 2-24.

eet vēlēk cīk Nyekucak. ³ Īthōng thī, adiim Yesu bulēnīt cobbi kijiar Mutha, kaavu kī tengenyioiti cī ēngēnyēt ciith kīdihīthē nē, kijiar ngatī kadihīthī ciith. ⁴ Nyatarka ayak ciith vēlēk tengenyioit, īthōng thī, et cī ēngēnyca kaal vēlēk ēēn Nyekuc.

⁵ Ēlēmī balna Mutha ngatī aticanothīcē eet cīk Nyekucak, cīk ēēn ciith cīnnī, īthōng uduwa mūrūūr thoothonniok cīk Nyekucak cīk katī avvu edenyiay kōr īmma. ⁶ Īthōng thī, ēēn Kiristo^a Ngertī Nyekuco, cī agam eet cīk Nyekucak leminta, cīk ēēn ciith cīnnī. Īthōng keegin naaga eet nīkē, katī ngī kagam thinneti cīgaac kokomit, īthōng kayait muwēēnīt cī abūnna.

Yuwuthōn cī eet cīk Nyekucak

⁷ Īthōng thī, kīcī balna aduwa Ririwacī cī Dīhīmī athī ne,
“Mī ithiktu molook cī Nyekuco kōr coo,

⁸ nyī anyiccu thinneti cuguk kokomit īthōng nyī aburnu,
kī balna ngī abūrna aneeta eeta cīk Īthraīlī,^b

wūk balna atīman Nyekuc baatha cī ōdōō^c kak,

⁹ atīmanna balna ōbaatī baajiknu aneeta, kōdē woyyia

balna īcīnīt nēēgē thoothonniok cīk anaat eeta, wūk balna
kadīmani na erkinyā eet ramma.

¹⁰ Īnōōnō thī cī balna kavaračićē na eet nīkē erkinyiay nīkē,
īthōng kīthī ne, ‘Cī gōō balna abūrna nēēgē aneeta dōkīthī,
īthōng ūtūbūrīt thōōth cī kaduwaai na īnōōgō kīdīmanit.’

¹¹ Īthōng kūbūtana varaca kīthī ne,

‘Athii katī nēēgē cī ēhēēt ngītī katī ayuwuthi nēēgē.’”

¹² Gōtōōnōga kī ngōōnōga, īcīnīt jurrung nyī akidiannu kōdē ayaku thinneti cīk gerthek cīk anyung ūtūngtek thōōth cī Nyekuco cī arūgī. ¹³ Elliōy nyaguana dōkīthī. Īthōng abūnna ma ngī eelonu noko itina īcī athī ne “Kōr coo” Kī katī kithii eeti cī katī īgōōl gerthetini īnōōnō, īthōng ōkōm ngatī athīknī thōōth cī Nyekuco. ¹⁴ Nyatarka ngī kathūnnī naaga thōōth cī Nyekuco kuumuc kadaait, kaavut kīntō tirti leminta īcī kēlēmī Kiristo kī

^a **3:6** *Kiristo*: Thara cīk athī Kiristo wo, athī ne vudēnēt cī ēbēranī Nyekuci et kī Alaan. Thōōtha īcī Heburu thōōth cī athī Mathaaya wo, athī ne, Kiristo.

^b **3:8** *Abūrna aneeta eeta cīk Īthraīlī*: Bēl thōōth coo Nyaragawa īcī Kebinto 14.

^c **3:8** *Baatha cī ōdōō*: Ōvvō balna eeta cīk Īthraīlī edēem bōōnō cī ōdōōi kak, ōvvō looca wū balna abūtaneei Nyekuci tionniok cīk oo Abrahamī.

balna ĭcī owu, kōvvō katī kōthōl naaga vēlēk kaal cīgīnik kōdōwē.

¹⁵ Īthōng athī Nyaraga cī Nyekuco ne,

“Mī ithiktu molook cī Nyekuco kōr coo,

nyī aburnu,

kī balna ngī abūrī eeta cīk Īthraīlī.”

¹⁶ Ōō ngēnē balna wūk athīrar molook cī Nyekuco, ĭthōng ūtūbūrīta? Athii wōnō cī ēēn eet wūk balna ayaha Mutha looca cī Ijibi wūk balna abūrī molook cī Nyekuco? ¹⁷ Ōō ngēnē wōnō wūk balna anyi Nyekuc kavarac kuumuc erkinya eet ramma? Athii wōnō cī ēēn ĭnōōgō wūk balna ēgērēthantōy, ĭthōng adaaito baatha cī ōdōōī kak? ¹⁸ Ōō ngēnē wūk balna abūtaneei Nyekuci, baa ma ngī athī nē ne, athii katī nēēgē cī iithio ngītī ayuwuthi nēēgē, athii wōnō cī ēēn ĭnōōgō wūk balna abūrī thōōth cī Nyekuco? ¹⁹ Kīcīnīt naaga ngī athii balna cī iithio nēēgē ngītī yuwuthono wo, nyatarka abūrī nēēgē thōōth cī Nyekuco.

Ngītī Yuwuthōn cī eet cīk Nyekucak

4 Īthōng thī abūnna thōōth wū balna abūtan Nyekuci athī ne, kithioi ngītī yuwuthono,^d ĭthōng adiim ngī karīcana naaga, kīi katī kithii eeti ĭmma ĭcunung cī abacī ngatī ithiowī nginicē. ² Kīthīraritō balna naaga Nyemut cī Abūnna^e wo, kī balna ngī athīrar eeta cīk Īthraīlī. Īthōng ūtūbūrīt nēēgē thōōth wū balna ĭthīraritō vēlēk. Ma natē, ĭthīnga Nyemut coo ēēl ĭnōōgō, nyatarka athii cī ayak nēēgē leminīt. ³ Naaga cīk balna kēlēmī Nyemut coo wo, kithio naaga ngītī yuwuthono ēē, kī balna ngī aduwa Nyekuci athī ne,

“Kūbūtana varaca cannī kīthī ne,

‘Athii katī nēēgē cī iithio ngītī nannī yuwuthono.’”

Aduwa balna Nyekuci thōōth coo, kōdē woyyia balna ngī ēdēcak nē ngatī ēngēnycanī tammutiddin kī looc. ⁴ Ōthōōth balna Nyekuci thōōth cī ēnē lōōcī tūrgērēm Nyaragawa cīnnī athī ne, “Īkiyyia uyuwuth Nyekuci tiica cīnnī kōrra ĭcī ēēn lōōcī

^d **4:1 Ngītī yuwuthono:** Ēēn ngittio tammutiddin cī jōr, kī looc cī jōr, cī katī kaatē naaga kī Nyekuc kī Yesu Kiristo kūdūt. Bēl Nyaraga cī Yelintio 21-22.

^e **4:2 Nyemut cī Abūnna:** Ēēn coo Nyemut cī Abūnna cī Yesu Kiristo wū balna adaai kurucea, kīi kūtūūny gerthetin cīnac, kīi kanyet ageeta rūgēt cī alna kūdūt.

türgērēm.” ⁵ Ìthōng balna naboo tōōna wū eheddi ĩcowu aduwa athī ne, “Athii katī nēēgē cī iithio ngītī nanī cī yuwuthono.”

⁶ Ngaanī oyyi ngītī yuwuthono wo, kīi katī keteeito eeta gwuak, athii eeta wūk balna athīrar Nyemut cī Abūnna, ìthōng ütübūrīt cī iithio. ⁷ Ìthōng thī naboo, ari Nyekuci kōr ĩmma cī ithiowī eeta ngītī yuwuthono, ìthōng ēēn kōr neccie, “Kōr coo.” Aduwa balna Nyekuci thōōth coo kūtūga cī Davide⁸ vurtia cī erkinya ōōgī, kī balna ngī aduwuay thoothiowēy ĩcīk owu athī ne,

“Ma ngī ithiktu molook cī Nyekuco kōr coo,
nyī anyiccu thinneti kokomit, ìthōng nyī aburnu.”

⁸ Ma baalia kanyīk Jothua^h eet yuwuthōn, athii woyyia baalia Nyekuci cī ōthōōth thōōth cī kōr ĩmma naboo. ⁹ Ìthōng thī, balna ūbūtanehet Nyekuci ageeta ngītī yuwuthono, mī katī kuyuwuthit naaga, kōdē woyyia ngaanī kikiyyia kōr neccie. ¹⁰ Kōr nīcē, ayuwuth katī eeta cīk Nyekucak tiicowēy cīgīk, nyatarka itiotho nēēgē ngītī yuwuthōn cīnī, kī balna ngī ayuwuth Nyekuci tiica cīnī. ¹¹ Ìthōng thī yoko, adiim thēk ngī kithio naaga ngītī yuwuthōn nīcē ōrōt, kīi katī kithii eeti ĩmma cī iithio ngītī yuwuthono wo, tō cī abaca thōōth kī eeta cīk Ìthraīlī wūk balna abūrī Nyekuc.

¹² Nyatarka arūgī thōōth cī Nyekuco, ìthōng tiir. Ìthōng lēhēd ōrōt ōgōōn kī nyetubat, cī ētēd thīnīn kī ririwac kī lobulet kī kuthungti kī kōnyō. Amūda nē kaal cīk kadiim naaga kī muwēēnīt thinnetinēy cīgaac. ¹³ Athii gii vēlēk wū balna ēngēnyca Nyekuci cī woccia alugunyi kēbērēnīy cīgīnīk, acīn nē gii vēlēk mūrūr, nyatarka kaduwaai katī naaga ĩnōōnō thōōth vēlēk cī abūnna kī thōōth cī gerthe cī balna kīdīmanit naaga.

⁸ 4:7 *Davide*: Ēbēra balna Nyekuci ĩnōōnō kīi alaan cī Ìthraīlī, ìthōng ūbūtanēk ĩnōōnō ethek ne, aku katī alaanī cī tiiri ĩcī baatī baajigi dōōlī cīgīnīk kagam looc kūdūt. ĩnōōnō balna Alaan nīcē Yesu Kiristo. Bēl Nyaraga cī Tegeluanu 132:11-12; Tiicanē cīk Tionni-awu 2:30. Arittiay balna Davide erkinyiay ĩcīk ēēn vucciak codoi (1,000) baa nga kittiriay Yesu. Bēl Nyaraga cī ēēn 1 Thamuele 16-30; 2 Thamuele 1-24; 1 Alaanēta 1-2.

^h 4:8 *Jothua*: Ēbēra balna Nyekuci Jothua kīi makayyioit kūūwī eet cīk Ìthraīlī looca cī Kanānī, vurtia cī daaīth cī Mutha. Ēēn balna Jothua et wū balna ōkōyyī eet cīk Ìthraīlī looca wū balna aduwaai Nyekuci Mutha balna ngaanī kadaak, ma balna vurtia cī erkinya cīk meelīk ikiyyia Davide ithī alaan. Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Lugitho 17-24; Jothua 1-24.

Ĕĕn Yesu paadĩr cobbi cĩ ijar vĕlĕk

¹⁴Īthōng thĩ, kayak naaga paadĩr cobbi cĩ balna ũũk tammuatiddina, ĩnōōnō nĕĕn Yesu Ngĕrtĩ Nyekuco. ĩnōōnō thĩ cĩ kathĩ ne, abũnna thĕk ngĩ kathũnnĩ thōōth cĩ kaduwa naaga, nyatarka kĕlĕmĩ ĩnōōnō. ¹⁵Aga paadĩrĩ cobbi coo ageeta ngĩ kalalĩ, nyatarka ĩtĩmanĕ balna nĕ pĩrnanta goolliowĕy vĕlĕk kĩ naaga, ĩthōng thĩ athii gerthetini ĩcĩnnĩ tō! ¹⁶Kōōt naaga vĕlĕk taabawa cĩ bulĕnĩt cĩ Nyekuco mũrũũr kothii tongolinit, kĩ katĩ kũrũbta tamati kĩ bũnnathĩt cĩ eliet nĕ ageeta, katĩ ngĩ kadiim elinit.

Ĕĕn Yesu Paadĩr cobbi cĩ ĕĕn tamatioit

5 Eberiy paadĩrĩ cobbi vĕlĕk eetĩnĕy, ĕĕn nĕ ticciannioit cĩnĩng nguuma cĩ Nyekuco, kanyĩk Nyekuc anyinit kĩ kaal cĩk cavawu cĩk enyeei gerthetin cĩ eetu. ²Ĕĕn paadĩrĩ cobbi buu et cĩ athimatĩthĩ, ĩthōng aga ngatĩ amanĩcĕ eet cĩk ĕrĕk thōōtha, ĩthōng ithiico, nyatarka ĕĕn nĕ buu et cĩ allalĩ, ĩthōng adĩman thoothonniok cĩk gerthek. ³Īnōōnō thĩ cĩ ōtōdōngĕcĩ nĕ Nyekuc kaal cĩk cavawu cĩk adĩm gerthetin cĩ eetu kĩ gerthetin cĩnnĩ buu. ⁴Athii woccia eeti cĩ ĕbĕraai ĕlĕ cĩnnĩ makathĩt kĩ paadĩr cobbi mĩn tō, Nyekuc dōō cĩ ĕbĕra ĩnōōnō kĩ balna ngĩ ĕbĕra Aaron.ⁱ

⁵Īnōōnō thĩ balna cĩ, athii cĩ adiimi Kiristo makathĩt cĩ paadĩr cobbi mĩn, Nyekuc balna cĩ aduwaai ĩnōōnō ethei ne,

“Eeni niia Ngĕrnanĩ cannĩ,
ĩthōng yoko kōr coo, kĩthĩ na Baaba.”

⁶Aduwuay balna ngamanĩ Nyaragawa cĩ Nyekuco athĩ ne,

“Īthĩ niia paadĩr^j cĩ alna kũdũt
kĩ Mĕlthĩthĕdĕi.^k”

⁷Wathinniwĕy wũk balna aavĕ Yesu loota ngato, ala nĕ Nyekuc, ĩthōng utuluwik ĩnōōnō cĩ woccia ĕla ĩnōōnō daaĩtha. Ma

ⁱ 5:4 Aaron: Ĕĕn balna Aaronĩ gōtōnĩ Mutha, ĩthōng ĕĕn paadĩr cobbi cĩ owu. Bĕl thōōth cĩnnĩ Nyaragawa ĩcĩ Lugitho 4-24; Levitikath 16.

^j 5:6 Paadĩr: Athĩ balna Ngiranĩ cĩ Mutha ne, paadĩrnya dōō cik apak kaal cĩk cavawu Ciitha cĩ Nyekuco. Abũnna thĕk ma ngĩ ĕĕn nĕĕgĕ tatũk cĩ eet cik Levi.

^k 5:6 Mĕlthĩthĕdĕi: Ĕĕn balna Mĕlthĩthĕdĕi paadĩr, ĩthōng ĕĕn naboo alaan cĩ Thalĕmĩ buu, ĩthōng ĩnōōnō balna wũ agatan Abraham. Bĕl thōōth cĩnnĩ Nyaragawa ĩcĩ Thianantō 14:18-20.

natē, ìthīrar Nyekuci ìnōōnō, nyatarka balna athīrar Yesu thōōth cīnnī. ⁸ Kōdē woyyia balna ngī ēēn Yesu doolec, iliman balna nē thōōth cī tongolintio pīrnanta ìcīnnī, ⁹ ìthōng ma balna ngī iliman nē kaal vēlēk pīrnanta ìcīnnī, ikiyyia ēēl nē eet vēlēk kūdūt wūk balna athīrar ìnōōnō. ¹⁰ Ngaatī balna aku Nyekuci ēbēranī ìnōōnō kī paadīr cobbi kaavu kī balna Mēlthīthēdēi.

Egeenyit nyī aburnu thōōth cī Nyekuco

¹¹ Kōdē woyyia mī maka thōōth cī adiim kaduwaccung naaga agiitia, ìthōng thī kēnnē kamacina naaga gōōla cī kēkēbacung agiitia thōōth coo, nyatarka athii cī athīknenu niigia tamanoko. ¹² Iittu balna niigia lemnyiok baa lōōla kuumuc. Ìthōng thī, woccia yoko ilimantu goonogu thoothonniok cīk ēēn dīdī cīk Nyekucak. Ìthōng thī, monogo kēnnē ngaanī adimnyu et ìmma kilimanung agiitia thoothonniok cīk Nyekucak cīk terehiantak. Ngaanī attiyuu niigia kī doolia cīk ngaanī adiim aam ira, ìthōng athii woccia nōōnō cī anyiwothi ahata. ¹³ Eeti ìmma cī ngaanī aliman thōōth cī òvōlvōlī wo, athii cī aku aga thōōth cī thoothonniok cīk abūnna, avī nē kī dōō cī dīcī cī adiim ir dōō. ¹⁴ Èēn ahāt cī òkōmī cī et cobbi dōō, ìthōng alna aliman ngatī ahadi gii cī abūnna kīcī gerthe kuumuc.

6 Ìthōng thī, athii naaga cī kadimnya ngī kalimanecung agiitia thoothonniok cīk ootinu cīk thōōth cī Kiristo. Adiim ngī kōvvō naaga ìcī owu, limana ìcī anyet ageeta kīitō makatē, athii naaga cī kadiim ma ngī kamirothi thoothonniok cīk ùngnothīcē thoothonniowa cīk gerthek cīk ayaha daaīth kī leminīt ìcī Nyekuco, ² athii woccia cī kalna kalimanecung agiitia thōōth cī batithimowo, kī lawinit cī gatan, kī rūgūthanīt cī daakciawu, kī thoothonniok cīk ētēdīcē Nyekuci eet decianta ìcī loocu. ³ Ìthōng yoko, ma ngī ēlēmī Nyekuci, kowobit liman cī tiiri cī alimannet thōōth cī Kiristo, ìthōng thēk kadīman katī ketee.

⁴ Nyatarka òkōmī katī òrrōt ìcī eet wūk balna agaacō thōōth cī Nyekuco vēlēk, ngatī òbōdanī kivitia kūtūngtek gerthetin, ìthōng nēēgē umuddia anyinit cī tammutiddino, ìthōng othoolit kaal cīk anyi Ririwacī cī Dīhīmī, ⁵ ìthōng atarit mēdīth cī thōōth cī Nyekuco, kī makathīt cī rūgēt cī katī aku kōr ìmma, ⁶ ìthōng yoko ùtūbūrīt Nyekuc. Òkōmī òrrōt ìcīnīng ngatī ùngnīcē gerthetin cīnīng, nyatarka ùtūbūrīt nēēgē Ngērtī Nyekuco, ìthōng aavutō

kīcī ododdi ĩnōōnō kurucea naboo, ĩthōng anycīk Kiristo ngawani nguumtēnēy ĩcīk meelitino.

⁷ Agatan Nyekuci mana kuruk tammu, ĩthōng ibbir jurrung, kīī katī kētēda baatīnnē labī cīk meelik. ⁸ ĩthōng thī mana cī abīththī kōthōōwa kī nyaanya, ēēn mana cī kaganoko, ēēn mana cī acīīnī ĩthōng katī ũtūthē.

⁹ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kōdē woyyia ngī kōthōōththa naaga ketee, kagayya naaga ngatī adīmannu kaal cīk abūnna cīk mayyīk cīk aticcan eeta cīk eliyai. ¹⁰ Athii Nyekuci cī angalnee et ĩmma tuu, ĩnōōnō thī cī athii nē cī ērēhēcī tiicowa cuguk kī mīnan cī ēyēlanu niigia ngatī ellu balna eet cīgīnīk, kīcī ngaanī arkiccu ellu noko wo. ¹¹ Kadimnyung naaga agiit codoi codoi, elliōy nyaguana dōkīthī kōdōlan turnanēt, kīī katī kikiyyia muwēēnītī cunung cī abūnna kīī dīdī. ¹² Athii cī kadimnyung naaga agiitia ĩtō nyamuttiok, kadimnyung eyehethit eet wūk balna ayait lemunit kī moginit, ĩthōng ivitia umuddia thōōth wū balna ũbūtanēk Nyekuci.

Ēēn thōōth cī aduwa Nyekuci dīdī

¹³ Avī balna thōōth cī abūtaneei Nyekuci Abraham, nyatarka athii balna eeti ĩmma cobbi cī ĩjiar Nyekuc tō, ĩnōōnō thī cī balna abūtan nē thaarīy cīgīnīk dōō, ¹⁴ ĩī ne, “Kagatanni katī na aniitia dīdī, ĩthōng kanyi aniitia dōōlī cīk meelik ōrrōt.” ¹⁵ Ma natē, ikiyyia balna ērēēwōy Abrahamī¹ kuumuc kikiyyia kēyēla Nyekuci thōōth wū balna abūтана nē.

¹⁶ ĩthōng thī yoko, mī abūtan eeta gwuak kōngan, anyīk kūbūtanit ĩcī et cobbi cī ĩjiar ĩnōōgō, kīī katī kuthutti kōngan nīcē, kīī kībīlī kōngani neccie pēkan vēlēk. ¹⁷ ĩthōng naboo, abūtan balna Nyekuci ēla cīnnī mīn kōngan, kīī katī kagaacō eeta cīgīnnēk wūk balna aduwaai nē kōngan ngatī ēnnē thōōth cīnnē dīdī. ¹⁸ ĩthōng thī, anyet balna Nyekuci thōōth cī abūtan nē kī kōngan cīnnī, kīī kallia thoothiowa cīkkō cīk ēēn ramma wo, nyatarka athii Nyekuci cī ōvōlōngī. ĩthōng thī, naaga wūk

¹ **6:15** *Ērēēwōy Abrahamī*: Abūtaneei balna Nyekuci Abraham ngērīnī, ĩthōng thī ereyyi thī baa Abrahamī erkinya cīk ēēn eĩmma kī tur kīī kitirra ngērīnī cīnnī Aithak. Bēl Nyaraga cī Thianantō 12:1-3; 21:1-5.

balna kōōt ĩcī Nyekuco wo, kīi katī kanyīk nē thinneti cīgaac kokomit, nyatarka kērē muwēēnīt cī abūnna cī ngaanī avīya ĩcī owu. ¹⁹ Kēyēk naaga muwēēnīt cīnac cī abūnna cī ōkōmī ōrrōt, cī agamnyet ageeta. Ēhēēt muwēēnītī cīnac cī abūnna wo cērēm cī ēngēr Ciith cī Nyekuco^m kōdōlan Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt. ²⁰ Ēēn nginecie ngini wū balna utuwanehiet Yesu ageeta natē vēlēk. Ikiyyia ĩi nē Paadīr cobbi cīnac cī alna kūdūt kī balna Mēlthīthēdēi.

Paadīr Mēlthīthēdēk

7 Ēēn balna Mēlthīthēdēi alaan cobbi cī kōrōōk cī gaalawu cī Thalēmī, ĩthōng ĩi paadīr cī Nyekuc cī Ijjar vēlēk. Mēlthīthēdēk balna cī ōkkō aruumōy kī Abraham, ngaatī agatanī nē Abraham balna ngī ōbōda jora, cī balna ōkkō nē ukōnē kī alaanēt cīk meelik, ĩthōng atamaac ĩnōōgō. ² ĩthōng ikiyyia Abrahamī ēngēr kaal wūk balna ōbōdanī nē joraⁿ goolliok ōmmōtō, ĩthōng anyīk codoi Mēlthīthēdēk. ĩthōng thara cīk athī Mēlthīthēdēk wo athī ne, “alaan cī būnnathīto,” ĩthōng athī thara cīk athī alaan cī Thalēmī wo athī ne, “alaan cī ganono.” ³ Athii balna cī agayyi baatī Mēlthīthēdēi kōdē yaatinnē kōdē baajigia cīk baa lōōla kōdē tuwuanētī kōdē daaith cīnnē. Ikiyyia aala nē ĩthī paadīr kūdūt kaavu kī Ngērtī Nyekuco.

⁴ Ummuit nōōnō makathīt cobbi cī Mēlthīthēdēi, ēngērak Abrahamī ĩnōōnō kaal wūk balna ōbōdanī nē jora. Ēngērak Abrahamī kaal cīkkō goolliok ōmmōtō, ĩthōng anyīk codoi ĩnōōnō. ⁵ ĩthōng yoko adiim Ngiranī cī Mutha paadīrnya cīk tatūk cī Levi, kuluttia anyinit codoi kaalīy wūk ēēn goolliok ōmmōtō^o eetīnēy vēlēk ĩcīk ĩthraīlī, ĩcīk ēēn nēēgē buu dōōlī cīk dōōlī cīk

^m **6:19** *Cērēm cī ēngēr Ciith cī Nyekuco:* Ciitha cī Nyekuco loota ngato, ēēn coo cērēm cī wuuni cī abung Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt, nyatarka avī Nyekuci bulēnta natē. Paadīr cobbi dōō cī ēhēēt cērēm cī abung Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt kōr codoi erkita dōkīthī, ayaha nē biyyie cīk kaal cīk cavawu, ĩthōng ēēl ngatī aavē Nyekuci kīi kūtūny gerthetin cī eetu vēlēk. Bēl Nyaraga cī Levitikathī 16; Matewo 27:51; Marīkō 15:38; Luka 23:45; Heburu 6:19-20, Heburu 9:1-7.

ⁿ **7:2** *Kaal wūk balna ōbōdanī nē jora:* Ēngēr Abrahamī kaal wūk balna ōbōdanī nē jora goolliok ōmmōtō, ĩthōng anyīk codoi Mēlthīthēdēk. Bēl Nyaraga cī Thianantō 14:13-20.

^o **7:5** *Anyinit codoi kaalīy wūk ēēn goolliok ōmmōtō:* Ngīrana cī Mutha, aduwaai balna Nyekuci eet kanycīk ĩnōōnō anyinit cī dīcī cī ōgōōn kī mī ētēēda eeti dongokua ōmmōtō, ĩthōng ĩdīma codoi anyīk Nyekuc. Bēl Nyaraga cī Levitikathī 27:30-33; Kebiniet 18:21-24; Ditoronomi 12:5-19; Ditoronomi 14:22-29.

Abrahamī. ⁶ Athii balna Mēlthīthēdēi cī ēēn et cī tatūk cī Levi. Ma natē, ikiyyia ēngērak Abrahamī īnōōnō anyinit codoi kaalīy wūk ēēn goolliok ōmmōtō. Ngaatī aku balna agatanī Mēlthīthēdēi Abraham, wū balna abūtaneei Nyekuci īnōōnō thoothonniok. ⁷ Īthōng thī, kagga naaga vēlēk ngī agatan eeti cobbi et cī dīcī.

⁸ Paadīrnya cīk alūta anyinit codoi kaalīy wūk ēēn goolliok ōmmōtō, ēēn eet cīk katī adaaī, īthōng thī, maka Mēlthīthēdēi ijjar īnōōgō, nyatarka aduwacet athī ne arūgī Mēlthīthēdēi kūdūt.

⁹ Īthōng naboo kathī woccia naaga ne, paadīrnya cīk Levi^p cīkkō cīk alūta anyinit codoi kaalīy wūk ēēn goolliok ōmmōtō, ōgōōn kī balna ma ngī anyi Abrahamī Mēlthīthēdēk anyinit codoi kaalīy wūk ēēn goolliok ōmmōtō, aduwōy naboo kī balna ma ngī anyi Levi īnōōnō anyinit codoi kaalīy wūk ēēn goolliok ōmmōtō,

¹⁰ nyatarka balna ma ngī aruumōy Mēlthīthēdēi kī Abraham nga balna paadīrnya cīk Levi aatī ēla īcī Abrahamī.

Aduwōy Yesu kī Mēlthīthēdēk

¹¹ Mī balna da kumuddia eeta gōōl cī ūngnothīcē gerthetini cīning kaalīy īcīk cavawu īcīk paadīrnya cīk tatūk cī Levi kī balna ngī aduwa Ngiranī cī Mutha, nyia nēnnē kidiim Nyekuci kitiona paadīr īmma cī ōgōōn kī Mēlthīthēdēi, īthōng athii cī itiona tatūga cī Aarōnī wo? ¹² Īthōng mī ūūkcī gōōl cī eberianī paadīrī, adiim thēk Ngiranī buu ngī ūūkcī.

¹³ Paadīrī cī kōthōōth naaga wo, ēēn et cī tatūk cī rēēng, īthōng ngaanī kiticantōi eeta cīgīnnēk ngītī todongintio^r kī paadīrnya.

¹⁴ Kagga naaga vēlēk aku balna Makayyioiti cīnac tatūga cī Judaa, īthōng ngaanī balna kuduwa Mutha thōōth cī woccia avvunni paadīrnya tatūga īcī Judaa kūdūt.

¹⁵ Agawē balna tūwūwēnītī coo ōrrōt balna ngī ikiyyia edenyiay paadīrī cī rēēng cī eberiy cī aduwōy kī Mēlthīthēdēk thōng.

¹⁶ Ikiyyia īthī Yesu paadīr, athii nē cī ēēn paadīr nyatarka ēēn nē et cī tatūk cī Levi, īthōng thī, aku ēēn nē paadīr tirthēta cī rūgēt cī alna kūdūt.

^p 7:9 *Levi*: Avvu balna paadīrnya cīk Īthraīlī vēlēk tatūga cī Levi, īthōng balna ēēn Aarōnī gōtōnī Mutha, īthōng īi paadīr cobbi cī owu.

^r 7:13 *Ngītī todongintio*: Avī baa ngittio reerunga īcī Ciith cī Nyekuco ngatū ōtōdōngī paadīrī giī cī cavīto, cī enyeeinie gerthetini cī eetu. Avī naboo ngītī abilnī paadīrī cī avaadī nē mōōcac, īthōng ala Nyekuc Nginiwa īcī Dihīmī Ciitha cī Nyekuco.

¹⁷ Aduwa balna Nyaraga cī Nyekuco athī ne,
 “Īthī niia paadīr cī alna kūdūt
 kī Mēlthīthēdēi.”

¹⁸ Ikiyyia ūtūngōthīk gōōl wū rēēnī, wū balna gōō eberianī
 paadīrnya dōkīthī, nyatarka balna ĩthīnga gōōl neccie tiir, ĩthōng
 athii cī adīman gimma buu. ¹⁹ Nyatarka balna athii cī adīmaneei
 Ngiranī gii ĩmma kūbūna. ĩthōng thī yoko, okomit thinneti cīgaac,
 nyatarka muwēēnīt cī abūnna cī mayyī anyet ageeta kivitia kītō
 ōjōōntī ĩcī Nyekuco.

²⁰ ĩthōng gōōl cī jōr cī ēbēranī Nyekuci paadīr kōngana cīnnī.
 Avvu balna doolia cīk dōōlī cīk Aarōnī ēēn paadīrnya kaganoko
 athii kōngani tō, ²¹ ĩthōng thī, balna ikiyyia Yesu ĩthī paadīr
 kōngana. Nyatarka balna ethei Nyekuci ĩnōōnō ne,

“Ūbūtan balna Makayyioiti, ĩthōng athii cī ēgērēthan kōngan
 cīnnī cī athī ne,
 ‘Īthī niia paadīr cī alna kūdūt!’”

²² ĩthōng nyatarka kōngan coo, ikiyyia anyet Yesu ngērēmngērēm
 cī mayyī.

²³ Ēbēra balna Ngiranī wū rēēnī paadīrnya cīk meelik, nyatarka
 balna alaam daaīthī ĩnōōgō ngatī ēnnē paadīrnya kūdūt. ²⁴ ĩthōng
 thī, Yesu cī arūgī kūdūt wo, alna paadīrthēt cīnnē kūdūt.

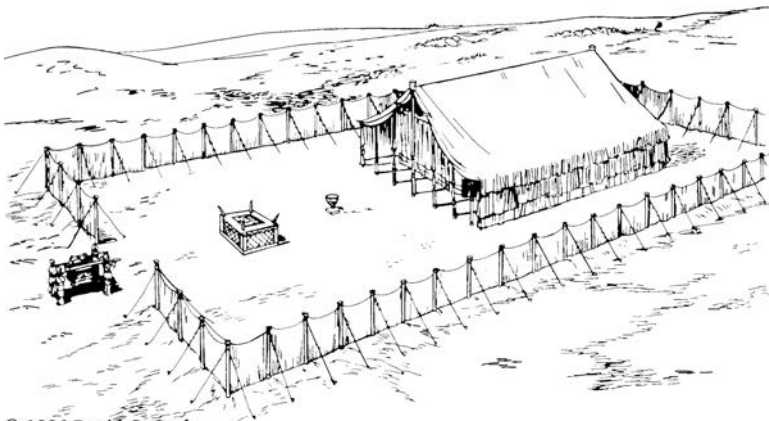
²⁵ ĩthōng thī thēk, ūlī Yesu ngatī ēēlanē eet cīk avvu ĩcī Nyekuco
 nyatarka ĩnōōnō, nyatarka avī nē dōkīthī kī kalawōōī ĩnōōgō ĩcī
 Nyekuco.

²⁶ Ēēn Yesu paadīr cobbi cī kadiim naaga, nyatarka abūnna nē
 calla, ĩthōng avī nē kothii gerthetin. ĩthōng athii nē cī arūmē
 kī gērēthanniok, ĩthōng anyiwothi ĩnōōnō ngītī obbi cī bulēnto
 tammuatiddina. ²⁷ Athii Yesu woccia cī apak gii cī cavīto kī
 gōō ngī apak paadīrī cobbi kaal cīk cavawu, nyatarka gerthetin
 cīnnī ĩcī owu, ĩthōng naboo cī gerthetin cī eetu vurtia. ĩthōng
 thī yoko, ēlēmaaī Yesu ēlē cīnnī kōr codoi doo, kī gii cī cavīto,
 nyatarka gerthetin cī eetu vēlēk. ²⁸ ĩthōng thī, balna ēbēra Ngiranī
 paadīrnya cīk obbitik cīk alalī. Ma balna ngī anyīk Nyekuci
 eet Ngiran, ma baa vurtia ikiyyia ēbēra nē Ngērīnī kōngana,
 ĩthōng ikiyyia ĩthī Ngērīnē paadīr cobbi cī abūnna ōrrōt cī kothii
 gerthetin kūdūt.

Ĕĕn Yesu paadĩr cĩnac cobbi

8 Thõõth kir cĩ addi cĩ kathĩ naaga ne, kayak naaga paadĩr cobbi, ĩnõõnõ Yesu cĩ avĩ loota attia cĩ athio^s taabawa, makathĩta cĩ Nyekuco tammuatiddina. ² Aticanni nē ĕĕn paadĩr cĩnac cobbi Ciitha cĩ Nyekuco ĩcĩ ĕĕn dĩdĩ, ciitha cĩ balna ĕngĕnyca Nyekuci, ĩthõng athii cĩ ĕngĕnyca eeti cĩ olli kaganoko.

³ ĩthõng thĩ, ma ngĩ anyi paadĩrĩ cobbi codoi gõõ anyintiok kĩ kaal cĩk cavawu, adiim Kiristo buu ma ngĩ anyi gii cĩ cavĩto. ⁴ Ma baalia kaavu nē loota ngato, athii woyyia baalia nē cĩ ĕĕn paadĩr, nyatarka balna aavutõ paadĩrnya loota ngato cĩk anyi nēĕĕ Nyekuc anyinit kĩ kaal cĩk cavawu, cĩ balna aduwa Ngiranĩ cĩ Mutha. ⁵ Nyatarka balna aticanni nēĕĕ Ciiato cĩ Nyekuco baatha cĩ õdõõĩ kak,^t Ciitha cĩ ĕĕn ririwac cĩ eyehethothi Ciith cĩ Nyekuco tammuatiddina. ĩnõõnõ thĩ balna cĩ aduwacĩ Nyekuci Mutha balna ngĩ adiim ngĩ ĕngĕnyĕt nē Ciith cĩ Nyekuco, “Gaa ĩthĩ ne, tĕngĕny Ciith coo kĩ balna ngĩ keyeleci na aniitia thiira

© 1996 David C. Cook

Anyik balna Nyekuci Mutha kidĩmana ngĩĩ todongintio (8:5)

^s **8:1** *Attia cĩ athio:* Eeti cĩ avĩ attia ĩcĩ athio, avĩ nē ngatĩ bulĕnto kĩ ngatĩ tirtheto.

^t **8:5** *Ciiato cĩ Nyekuco baatha cĩ õdõõĩ kak:* Engencyai balna Ciith coo ceremuanĩy kaganoko wathinniwĕy wũk balna aluuguane eeta cĩk ĩthraĩlĩ Ijiba, kĩĩ katĩ kõvõlvõl ngĩ õdõng eeta, ĩthõng eyehethothi Ciith cĩ Nyekuco cĩ abulie Yeruthalĕma. Bĕl Nyaraga cĩ Lugitho 25:40; Tiicanĕ cĩk Tionniawu 7:44-45; Heburu 8:5.

cī Thinaī.” ⁶ Ìthōng thī yoko, eberiyay Yesu ìthī paadīr cīnac cobbi, ìthōng anyiwothi tiici cī ijīar tiic cī paadīrnya wūk obbitik wūk balna owu, nyatarka ìthī nē et cī ēēn thooc cī othoothiet ageeta kī Nyekuc jurrung, thōōtha cī ngērēmngērēm cī jōr wū mayyī wū balna abūtana Nyekuci cī ijīar ngērēmngērēm wū rēēnī.

⁷ Ma baalia kūbūna ngērēmngērēmī wū rēēnī, athii woyyia yoko cī kadiim ngērēmngērēm ìmma naboo. ⁸ Ìthōng thī, aku balna kēnnē arūba Nyekuci gerthetin ìcī eetu, ngaatī ōthōōthī nē athīnnī ne,

“Aku katī kōr,
     cī katī kadīmanē na ngērēmngērēm cī jōr oo
 kī eet cīk Ìthraīlī
     kī cīk Judaa buu,
                                 athī Makayyioiti ne.

⁹ Athii katī ngērēmngērēmī coo cī avī
     kī wū balna kadai na kī oo baajigi baajigi baajikni cīgīk
 balna kalūngana ìnōōgō Ìjiba,
 kikiyyia kūtūbūra na ìnōōgō,
     nyatarka balna athii cī athūnnī nēēgē ngērēmngērēm cannī,
                                 athī Makayyioiti ne.

¹⁰ Ìthōng thī, ngērēmngērēm cannī coo cī jōr cī katī kadīmani na
 kī eet cīk Ìthraīlī kōr nīcē.

Karii katī na Ngiran cannī ootinēy cīgīk
     ìthōng ketehediha thinnetinēy cīgīk.
 Keeni katī na Nyekuc cīnīng,
     ìthōng ìtō katī nēēgē eet cīganīk.

¹¹ Ìthīnga katī eeti cī ngaanī aliman et cī abakanōy
     kōdē aliman gōtōnī ethei ne, ‘Gaa Makayyioit.’

Nyatarka agayya katī aneeta eeta vēlēk
     dōōlēniy ìcīk kīdīk kuumuc kōdōlan eet cīk obbitik.

¹² Ìthōng kamanni katī na gerthetin cīnīng
     ìthōng kanyīha kereheha gerthetini cīnīng kūdūt.”

¹³ Ma ngī ōthōōth Makayyioiti Nyekuci thōōth cī ngērēmngērēm cī jōr wo, ìdīman nē ngērēmngērēm wū rēēnī cī athii cī aticanni, kōbōwē kedecciay, ìthōng ithii katī tamanoko.

Lawinit cī ūnūūk kī cī jōr

9 Īthōng yoko, ngērēmngērēmī cī rēēnī wū balna adīman Nyekuci kī eet cīk Īthraīlī, ayak ngirantiok cīk lawintak, ĩthōng naboo, ayak Ciith cī Nyekuco looca. ² Ēngēnyēt balna eeta cīk Īthraīlī Ciith cī Nyekuco^u wo, kayak Ciith vatīk ramma. Ayak ngītī owu thiihit cī ayak kaal cīk katdūkūlēnī kī lobele cī atadōthīcē ahat cī avaadiay cī angiranni cī Nyekuco ĩthōng balna kathī ngittio ne, ēēn Ngītī Dīhīmī. ³ Īthōng Ciiato ĩcī Nyekuco ĩcī gōlla ōwōbēcī ngītī ēēn ramma, cī aavē cērēm cī ēngēr Ciith kōrgēna, ĩthōng avī ngītī ēēn ramma ēē cērēma ĩcī gōlla, ĩthōng avvē ēēn Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt, ⁴ cī ēēn ngītī todongintio cī ēēn daab cī avaadinīē mōōcacī, ĩthōng ayak nyethuduwoc cī ēēn daab cī ngērēmngērēmō. Īthōng nyethuduwoca ĩcoo ĩcītō, ayak burui cī ēēn daab cī abbīthī daainti cī athī maana,^v ĩthōng balna avī tēlēēī cī Aarōnī^w cī appuwa ballōk, ĩthōng aavutō bīyēna cīk

Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt Ciiha cī Nyekuco (9:3-5)

^u **9:2 Ciih cī Nyekuco:** Odoi balna Ciith cī Nyekuco doo Yeruthalēma, ayak Ciith coo ngītī odoi doo, cī ōtōdōngēcī paadirnya Nyekuc kaal cīk cavawu. Avī balna Nyekuci bulēnta Ciitha cinnī Ngatī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt. Paadir cobbi dōō cī ēhēēt Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt wo, ōkōyyī biyyie cīk kaal cīk cavawu, kī katī kūūk kūtūngēk Nyekuci gerthetin cī eetu. Bēl thōōth coo Nyaragawa cī Levitikathī 16; Heburu 9.

^v **9:4 Maana:** Ēēn balna maana daainit cī itioniai Nyekuci eet cīk Īthraīlī, balna ngī aatī baatha cī ōdōōī erkinya eet ramma. Bēl Nyaraga cī Lugitho 16:1-36.

^w **9:4 Tēlēēī cī Aarōnī:** Eberiy balna Aarōnī kī Paadir cobbi nyatarka tēlēēī cinnī. Bēl thōōth coo Nyaragawa cī Kebinto 17:1-10.

© 1996 David C. Cook

Nyethuduwoꝛ cĩ Ngẽrẽmngẽrẽmõ (9:5)

ngẽrẽmngẽrẽmmak tõ.^y ⁵ Nyethuduwoꝛa cĩ ngẽrẽmngẽrẽmõ wo tiddina, abĩlĩ anjĩlẽta ramma cĩk bulẽntak cĩk adĩmanĩay daaba, ãthõng ẽpẽtanit kavutanẽ cĩgĩk nyethuduwoꝛa cĩ elothii biyyieta cĩk enyeeinie thoothonniowa cĩk gerthek cĩk eetu. ãthõng athii woccia naaga cĩ kẽkẽba thoothonniok cĩkkõ vëlẽk õrrõt yoko.

⁶ ãthõng gõõl cĩ balna attẽ kaala vëlẽk ketee wo. ẽhẽẽt paadĩrnya dõkĩthĩ Ngĩtĩ Dĩhĩmĩ wo, kõõt kĩdĩmanit tiic cĩ woyyia gõõ adĩman nẽẽgẽ. ⁷ ãthõng thĩ balna paadĩr cobbi dõõ cĩ ẽhẽẽt Ngĩtĩ Angiranni cĩ Dĩhĩmĩ Õrrõt^z kõr codoi doo erkita. Ayak paadĩrĩ biyyie cĩkkõ õkkõ anyi Nyekuc, kũtũny gerthetin cĩnnĩ kĩ cĩ eetu, wũ balna aticcan nẽẽgẽ athii cĩ agawĩ. ⁸ ãthõng gõõla ãcoo, ẽyẽla Ririwacĩ cĩ Dĩhĩmĩ athĩ ne, athii eeti cĩ woccia avĩ Ngatĩ Angiranni cĩ Dĩhĩmĩ Õrrõt wo tõ, katĩ ngaanĩ abĩlĩ Ciitha cĩ Nyekuco looca. ⁹ ãthõng ẽyẽla thõõth coo athĩ ne, athii thinneti cĩk eetu cĩ ũũnyĩ

^y **9:4** *Bĩyẽna cĩk ngẽrẽmngẽrẽmmak:* ẽẽn balna cĩkkõ bĩyẽn cĩk ehedinie thoothonniowa õmmõtõ cĩk tiirtik cĩk itiona Nyekuci. Bẽl Nyaraga cĩ Lugitho 20:1-17.

^z **9:7** *Paadĩr cobbi dõõ cĩ ẽhẽẽt Ngĩtĩ Angiranni cĩ Dĩhĩmĩ Õrrõt:* ẽẽn balna kõr coo Kõr cĩ Amanicẽ Nyekuci eet cigĩnik. ẽẽn coo kõr cĩ õkõyũ paadĩrĩ cobbi Ngatĩ Angiranni cĩ Dĩhĩmĩ Õrrõt Ciitha cĩ Nyekuco, ãthõng ũũk eelik biyyie ngatĩ aavẽ Nyekuci, kũ katĩ katamatik Nyekuci eet nyatarka gerthetin cĩnĩng. ẽẽn coo kõr cĩ ẽdẽẽthĩ eeta cĩk ãthraĩlĩ eeleeti daainta. Bẽl Nyaraga cĩ Levitikathĩ 16; Tiicanẽ cĩk Tionniawu 27:9; Nyaraga cĩ Heburu 9:1-8.

kūbūnta, gōōla cī anyīcē paadīrnya anyintiok kī kaal cīk cavawu Nyekuc. ¹⁰ Ēēn vowothnya cīkkō cīk thoothonniok cīk daaintak kī cīk wūdēntak kī tūūnyēnēt cī eletinu kaganoko. Īthōng aatī ngirantiowa cīkkō kuumuc gii ngī ikiyyia ngērēmngērēmī cī jōr.

Biyie cīk Kiristo

¹¹ Īthōng thī yoko, ikiyyia balna īthī Kiristo paadīr cobbi cī kaal vēlēk cīk abūnna cīk kayak naaga yoko wo. Īthōng ittio nē Ciith cī Nyekuco tammuatiddina, cī balna athii cī ēngēnyca eeti cī olli, īthōng athii cī ēēn cī looc coo wo. ¹² Athii balna cī ēhēēt Kiristo Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrrōt wo, biyyietīy cīk ēēthawu kī cīk maalawu cīk ēēn kaal cīk cavawu. Ēhēēt balna Kiristo nginicē kōr codoi doo biyyietīy cīgīnīk, kī kōgaēt ageeta thoothonniowēy īcīk gerthek cīgaac kūdūt. ¹³ Ngirana wū balna rēēnī, eeli balna gōō eeta biyyie cīk ēēthawu kī cīk tōmōnyawu kī tithet cī avaadinīē mooleta, kūtūnyītō eeleeti cīk eet cīk ēēn riiriny thōōtha cī Ngirano. ¹⁴ Ummuit da yoko nōōnō gōōl cī katī mayya cī ūūnyī biyyieta cīk Kiristo gerthetin cīnac, kī katī kītō naaga ticcianniok cīk Nyekuc cī arūgī kūdūt. Tirthēta cī Ririwac cī alna kūdūt, ikiyyia balna ēlēmaāi Yesu ēlē cīnnī kī gii cī cavīto cī dīhīmī, nyatarka gerthetin cīnac.

¹⁵ Īnōōnō thī cī ēēnē Yesu et cī ēēn thooc cī ōthōōthī eet kī Nyekuc ngērēmngērēmīy cī jōr, kī katī kivitia kūrūbta eeta vēlēk wūk balna avvuay rūgēt cī alna kūdūt, wū balna abūtana Nyekuci. Nyatarka balna thēk adaāi Kiristo, kī kōōga īnōōgō ukwēēnta cī gerthetin wū balna aticcan nēēgē balna itina cī ngērēmngērēm wū rēēnī.

¹⁶ Īthōng thī yoko, ma ngī ōbōwē eeti ngī adaak, aduwa nē kaal cīgīnīk ōgōōn ngī engeryie ku. Adiiim thēk eeta kagaacō jurrung ngī adaak eeti neccie, ¹⁷ nyatarka athii eeta cī ēngēr kaal cīk et nīcē gii katī ngī agaacō nēēgē īnōōnō ngī adaaha.

¹⁸ Īnōōnō thī yoko balna cī arīwōthīcē ngērēmngērēmī wū rēēnī, kiticanōy biyyietīy cīk atheetak wo. ¹⁹ Īthōng thī balna ebelek Mutha Ngirantiok cīk Nyekucak eet vēlēk, ikiyyia īdīma nē biyyie cīk maalawu kī maam, īthōng ōvōc Nyaraga cī Ngiran cī Nyekuco wo kī eet īmmanēy īcīk athaanu ballōī. ²⁰ Ma natē,

uduwak eet ethek ne, “Biyyie cĭk ngērēmngērēmmak cĭkkō,^a wū balna aduwaccung Nyekuci agiitia uthutti.”²¹ Gōōla niicoo doo, ikiyyia övvōc balna Mutha Ciith cĭ Nyekuco kĭ kaal vĕlĕk cĭk adĭmanini paadĭrnya lawinta.²² Īthōng dĭdĭ, athĭ Ngirana cĭ Mutha ne, adiim kaala vĕlĕk keliothĭk biyyieta. Athii cĭ enyekci thoothonniowa cĭk gerthek katĭ ngĭ ngaanĭ kĭboryiay biyyieta.

²³ Īnōōnō thĭ cĭ ũūnyĕnĕ kaala cĭk aatĭ Ciitha cĭ Nyekuco looca, cĭk eyehethothi kaala cĭk aatĭ tammuatiddina biyyietĭy cĭk kaalu wo. Īthōng thĭ, kaala cĭk ĕĕn dĭdĭ cĭk aatĭ tammuatiddina, ũūnyĭ katĭ nĕĕgĕ biyyietĭy ĭcĭk abūnna cĭk mayyĭk cĭk ijiar vĕlĕk.

²⁴ Īnōōnō thĭ balna cĭ athii cĭ iithio Kiristo Ciith cĭ Nyekuco cĭ balna ĕngĕnyca eeti cĭ olli, cĭ eyehethothi Ciith cĭ Nyekuco cĭ ĕĕn dĭdĭ. Īthōng thĭ, balna ĕhĕĕt Kiristo tammuatiddin, ĭthōng yoko arūmĕ nĕ kĭ Nyekuc keelet ageeta.²⁵ Athii balna cĭ ĕhĕĕt Kiristo tammuatiddin kūūk kĕlĕmaĭ ĕlĕ cĭnnĭ iinyia cĭk meelĭk, athii nĕ cĭ ōgōōn kĭ paadĭrĭ cobbi loota ngato cĭ ĕhĕĕt Ngĭtĭ Angiranni cĭ Dihĭmĭ Örrōt kūūk keelĭk biyyie cĭk kaalu kōr codoi doo erkita.

²⁶ Mĭ baalia kĕlĕmai Yesu ĕlĕ cĭnnĭ erkinya vĕlĕk kĭpĭra, apĭrna woyyia baalia nĕ ngōnana cĭk meelĭk kĭ balna thĕk ngĭ ĕngĕnyca Nyekuci looc. Īthōng thĭ, balna ĕlĕmaĭ nĕ ĕlĕ cĭnnĭ kōr codoi dōō nyatarka eet vĕlĕk, kĭ katĭ kĭtō biyyieta cigĭnnĕk kaal cĭk cavawu cĭk ũūny thoothonniok cĭk gerthek.²⁷ Kĭ gōō ngĭ adaaĭ eeti kōr codoi doo, ĭthōng thĭ ĕtĕd Nyekuci thōōth cĭnnĭ,²⁸ adaaĭ thĭ Kiristo buu kōr codoi dōō, kĭ gii cĭ cavĭto cĭ adĭm gerthetin cĭ eet cĭk meelĭk. Ōbōda katĭ Kiristo naboo, athii cĭ ōbōda kikiyyia kayak gerthetin cĭnac, ĭthōng thĭ ōbōda Kiristo kayaha elinit cĭ eet cĭk ĕrĕ ĭnōōnō.

Odoi gii cĭ cavĭto ĭnōōnō Yesu

10 Avĭ Ngiranĭ cĭ Mutha kĭ ririwacĭ cĭ kaal cĭk abūnna cĭk katĭ ngaanĭ avvu kōr ĭmma, ĭthōng thĭ athii cĭ ĕĕn kaal

^a **9:20** *Biyyie cĭk ngērēmngērēmmak*: Anyi balna Nyekuci Ngiran cĭnnĭ Mutha, kĭ katĭ kotodongtek eeta cĭk ĭthraĭlĭ ĕĕtha kĭ kucuwuantek tōmōnya kĭ katĭ kütūnyĭtō biyyieta ĭnōōgō kĭ callĕ gerthetina ĭcĭnĭng. Kaala cĭk todongintiak wo, acĭn daaĭth cĭ katĭ aku cĭ Yesu kurucea cĭ ĕnnĕ nĕ Nyion cĭ Nyekuco. Biyyieta cĭk todonginit cĭnnĭ cĭ ĕĕn codoi wo, cĭ ũngnicĕ katĭ eet cĭk ĕlĕmĭ ĭnōōnō gerthetin cĭning. Bĕl Nyaraga cĭ Lugitho 24:8; Levitikath 16:11-19; Matewo 26:28; Marĭkō 14:24; Luka 22:20; Heburu 9:20.

cīk abūnna eletinēy cīgīk mīn, nyatarka kaal cīk cavawu cīk apak paadīrn̄ya kūdūt erkinya kī erkinya athii cī ūūny gerthetin cī eetu. ² Ma baalia kūtūnyītō kaala cīk cavawu cīkkō gerthetin cī eet cīk ala Nyekuc, athii woyyia yoko eeta cī adiiim kaal cīk cavawu oōgī naboo, nyatarka ūtūūnyē gerthetini cīning ūbūna. ³ Īthōng thī, kaala cīk cavawu nekie, ahadaai kēnnē eet thōōth cī gerthetin cīning erkinya kī erkinya vēlēk, ⁴ nyatarka athii woccia cī ūūny biyyieta cīk tōmōnyawu kī cīk ēēthawu gerthetin cī eetu.

⁵ Īnōōnō thī balna cī akuuni Kiristo loota ngato wo, kikiyyia kennek Nyekuc ne,

“Athii balna niia cī adiiimi kaal cīk cavawu cīk kaalu kōdē adiiimi anyinit cī ūūny gerthetin.

Īthōng thī, balna anya niia aneeta ēlē cannī.

⁶ Athii balna niia cī ebelbeli,

nyatarka kaal cīk cavawu cīk avaddi kī anyintiok nyatarka gerthetin.

⁷ Īthōng thī kīthī na ne, ‘Nyekuc, kakuni balna na kikiyyia kīdīman dimēnēt cunni,

kaavu kīcī eheddi Nyaragawa cī Nyekuco.’”

⁸ Aduwa Kiristo ĩcī owu athī ne, “Athii balna cī ebelbeli niia, nyatarka kaal cīk cavawu kī anyintiok kī anyintiok cīk avaddi kī anyintiok cīk gerthetinak cīk balna anyīwothici aniitia” kōdē woyyia balna ngī adiiim Ngiranī kīdīmantē. ⁹ Īthōng naboo uduwa nē ĩ ne, “Kikiyyia na kīdīmana thōōth wū balna adiiimi niinia.” Ikiyyia ēnyēēī Kiristo ngērēmngērēm wū rēēnī, ĩthōng abarīcēk ngērēmngērēm cī jōr. ¹⁰ Īthōng dimēnta ĩcī Nyekuco, kivitia naaga kītō callē, nyatarka ēlēmaaī Yesu Kiristo ēlē cīnnī kūdūt kī gii cī cavīto kōr codoi doo, nyatarka eet vēlēk.

¹¹ Īthōng ngērēmngērēma wū balna rēēnī, abīlī paadīrī dōkīthī ngatī apaaini kaala cīk cavawu, kanyīk kaal cīk cavawu cīk aduwōy thōng dōkīthī, cīk athii cī adīm gerthetin cī eetu ngatīvōrī. ¹² Īthōng thī, balna ēlēmaaī Kiristo paadīrī cīnac ēlē cīnnī Nyekuc, kī gii cī cavīto codoi doo cī adīm gerthetin cī eetu ngatīvōrī. Ma natē, ūūk aavu nē loota ngatī bulēnto ĩcī athiit cī

athio^b cī Nyekuco. ¹³ Ngaatī ōkkō erewinie Kiristo natē, gii ngī ikiyyia atamaac Nyekuci mīrōk cīgīnīk vēlēk, ¹⁴ nyatarka giiwa icī cavīto cī balna adīman nē codoi cī abūnna kūdūt, ūtūngēk nē gerthetin cī eetu vēlēk, wūk anyi nē ĩnōōgō dōkīthī kīitō callē.

¹⁵ Īthōng aduwacet balna Ririwacī cī Dīhīmī buu ageeta athī ne,

¹⁶ “Īthōng thī ngērēmngērēm cī jōr coo cī katī kadīmanna katī na kī ĩnōōgō

athī Makayyioiti ne, vurtia cī kōr nīcē.

Karii katī na Ngiran cannī thinnetinēy ĩcīgīk

īthōng kētēhēda Ngiran cannī ootinēy ĩcīgīk.”

¹⁷ Īthōng itōrik thōōth coo ĩi ne,

“Ereheca katī aneeta gerthetini cīnīng

kī thoothonniok cīgīk cīk gerthek.”

¹⁸ Mī ūtūngēk Nyekuci gerthetin vēlēk, ĩthīnga thī apakci gii cī cavīto, nyatarka gerthetin.

Gōōl cī jōr cī kiithiowī Ciith cī Nyekuco tammuatiddina

¹⁹ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, anyet biyyieta cīk Yesu ageeta kokomit thinneti cīgaac kitioth Ngītī Angiranni cī Dīhīmī Ōrōt Ciitha icī Nyekuco tammuatiddina, ²⁰ gōōla icī jōr icī anyet rūgēt. Īthōng anyet kitioth cērēma cī ēngēr Ciith cī Nyekuco kōōt Ngatī Angiranni cī Dīhīmī Ōrōt, ĩthōng cērēm coo ēēn ēlē cī Kiristo.

²¹ Īthōng kēyēk naaga paadīr cobbi cī agam Ciith cī Nyekuco,

²² ĩthōng thī adiim thēk ngī kōvvō nguuma cī Nyekuco thinnetinēy cīk ēēn dīdī icīk kēlēmī ĩnōōnō. Nyatarka ūtūūnyē muwēēnītī cī

thinneti cīgaac cīk gerthetinak wo, biyyietiy cīk Kiristo, cīk anyet ageeta kīitō callē, ĩthōng ūtūūnycē eleeti cīgaac buu maamīy cīk

dīhīmīk. ²³ Kīrīcanta thēk naaga ngatī kagamī muwēēnīt cī abūnna cīnac thōōtha wū balna aduwacet Nyekuci ageeta, nyatarka

aticcan katī nē thōōth wū balna abūtana nēnē. ²⁴ Kuthutti ngatī

kēthēri eleeti gōōla cī kamīnanōnī, ĩthōng kīdīmanit thoothonniok cīk abūnna. ²⁵ Kurumtōy thēk dōkīthī ngatī lawintio, ĩthōng athii

woccia cī kadiim ngī kēyēhēth eet wū gōō abūrī ngatī adīmanī noko, ĩthōng thī, adiim ngī kēthēr eleeti dōkīthī, gōōla coo

^b 10:12 Athiit cī athio cī Nyekuco: Eeti cī avī attia icī athio, avī nē ngatī bulēnto kī ngatī tirtheto.

kuumuc kī yoko ngī acīnnu niigia buu wo, ōbōwē kōr cī katī ōbōdanī Makayyioiti.

²⁶ Lōgōth, mī alna kiyacaneei naaga gerthetin noko balna ngī kīthīraritō gēenyīth cī thōōth cī ēēn dīdī wo, īthīnga gii cī cavīto cī katī adīm gerthetin nīcē, ²⁷ īthōng thī kotongollie naaga thōōth cī katī aku ētēd gerthetin cīnac dōō, kī guo cī katī atūūth mīrōk cīk abūrī Nyekuc. ²⁸ Īthōng eeti cī balna abūrī Ngiran cī Mutha, aruwue kothii tamati kēbērēnīy cīk eet cīk ēēn ramma kōdē iyyio ngatī aduwanī nēēgē thōōth cī adīman nē.^c ²⁹ Ummuit da yoko nōōnō ngatī awucni ukwēentī cī katī uukēnē eeti cī abūrī thōōth cī Ngērtī Nyekuco. Arannī nē biyyie cīk ngērēmngērēmmak, kaavu kīcī athii cī dīhīmē, īthōng naboo, adaac nē Ririwac cī Dīhīmī cī ayahacet ageeta būnnathīt īcī Nyekuco. ³⁰ Nyatarka kagga naaga Nyekuc wū balna aduwa athī ne, “Aneeta Nyekuc cī katī kinyiangani.” Īthōng naboo uduwa īthī ne, “Ēngēr katī Makayyioiti thoothonniok cīk eet cīgīnik.” ³¹ Gērtha ōrrōt katī ngī uuk Nyekuci cī arūgī et athīnēy cīgīnik.

³² Nyī anyiccu kerektewung wathinniowa wūk balna ootinu, wūk balna athihu niigia thōōth cī Yesu, ahaddia naboo gōōl wū balna elemu niigia thōōth cīnnī, kōdē woyyia balna ngī maka pīrnanētī cunung ōrrōt noko. ³³ Adaccung balna gōō eeta agiitia wathinniwēy gwantīk, īthōng īdīmantung buth meelitina īcī eetu. Īthōng naboo itinyay gwantīk othoolit niigia pīrnanēt cī apīrnanē eeta gwuak. ³⁴ Ippiryawu balna niigia kōdōwē kī eet wūk balna ariwothi kījan. Ma balna ngī otti eeta ijio cuguk vēlēk, ēlēmacu balna niigia talintia, nyatarka agayyu balna niigia ngatī ereyyung kaala cuguk agiitia cīk abūnna cīk mayyīk alna kūdūt. ³⁵ Īnōōnō thī cī kathīnna naaga ne, nyī atdukecu kōmīth cī leminit cunung tuu, nyatarka ōbōdacung katī anyinti agiitia cobbi.

³⁶ Adiim thēk ngī omokju thoothonniok, kī katī iticanit dimēnēt cī Nyekuco. Īthōng thī katī ūrūbtawu thōōth wū balna abūtana nēnē. ³⁷ Nyatarka itina īcī dīcī,

^c **10:28** *Kēbērēnīy cīk eet cīk ēēn ramma kōdē iyyio:* Aduwa balna Ngiranī cī Mutha athī ne, abūnna ma ngī ēēn eeta ramma kōdē iyyio cīk ēēn kēbērē cīk ōthōōth thōōth lokika jurrung, kī katī ketedothik et gii cī gerthe cī adīman nē. Bēl Nyaraga cī Ditoronomi 19:15; Matewo 18:16; 2 Korinto 13:1; 1 Timoti 5:19; Heburu 10:28.

“Ikiyyia katī eeti cī aku ìthōng, athii katī cī avīya kuumuc.

³⁸ Ìthōng thī, arūgī katī eeti cannie cī abūnna, nyatarka leminit.

Ìthōng athii katī na cī katali,
ma ngī abūrna nē aneeta.”

³⁹ Ìthōng thī athii naaga cī kattīyia kī eeta wūk abūrī Nyekuc, ìthōng ēgērēthantē, ìthōng thī karīcanana naaga leminit cīnang, ìthōng keeliaha.

Eet wūk balna ayak leminit cobbi

11 Anyet leminiti kagac muwēēnīt cī abūnna cī kēyēk naaga, ìthōng eyelecet gii cī athii cī kacīnī. ² Anyīk balna leminiti cī ōō baajigi baajigi baajigiet cīgaac Nyekuc katal.

³ Ìthōng leminta, kagga naaga kathī ne, engencyaiy balna lōōcī, thōōtha cī aduwa Nyekuci, kī kaal vēlēk cīk balna engencyaiy cīk kacīn naaga yoko wo, wūk balna ēngēnyca Nyekuci ìnōōgō, kaalīy īcīk balna athii naaga cī kacīnī. ⁴ Ìthōng leminta Abēl balna cī anyi Nyekuc kēlēm gii cī cavīto cīnnī, kijiar cī Keini. Anyīk balna leminti Abēl^d kī et cī abūnna, ìthōng ēlēm Nyekuci gii cī

© 1996 David C. Cook

Ētēngēnya Nōōwa kovowol kēēl eet cīk ciith cīnnī (11:7)

^d 11:4 Abēl: Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 4:2-9.

10:38 Habakuui 2:3-4

cavīto cīnnī. Kōdē woyyia balna ngī adaak Abēlī baarenu, leminta cīnnī ngaanī othoothicet nē ageeta.

⁵ Īthōng leminta cī Ēnōcī^e idīm balna Nyekuci ĩnōōnō rūgētēt ũūwī tammuatiddina, athii balna nē cī adaai, nyatarka ũūwī balna Nyekuci ĩnōōnō. Balna ngaanī kīdīmē Ēnōcī kūūk tammuatiddina, agayyi balna nē ngatī ēēn et cī anyi Nyekuc kēbēlbēl. ⁶ Mī kithii leminiti, athii woyyia eeti cī anyi Nyekuc kēbēlbēl tō, nyatarka eeti ĩmma cī aku ĩcī Nyekuco, adiim thēk ngī ēlēmī nē athī ne, avī Nyekuci dīdī, ĩthōng ēlēm nē ngatī adūmanī Nyekuci eet vēlēk cīk adiim ĩnōōnō.

⁷ Īthōng leminta cī Nōōwa^g ētēngēnya balna nē kovowol cobbi, kēel kōrōōk cīnnī kithii cī adūddē tōwōnatō, ĩthōng ikiyyia nē ĩthīk Nyekuc wū balna atīrīth ĩnōōnō kaaliy ĩcīk balna ngaanī kivitia ĩcowu. Īthōng leminta cī Nōōwa, ikiyyia etedik nē eet cīk loocak kī gērēthaniok, ĩthōng ēlēm Nyekuci ĩnōōnō kī et cī abūnna nyatarka leminit cīnnī.

⁸ Leminit cī Abrahamī cī anyi ĩnōōnō kīthīrar Nyekuc, balna ngī aduwai Nyekuci ĩnōōnō kūtūngēk kōrōōk cīnnī, ĩthōng ũūk looca ĩmanī ĩcī katī anyi Nyekuci ĩnōōnō. Balna ngī ithiananī nē wueet cīnnī athii balna nē cī aga gōōl cī ōkōyyī wo. ⁹ Nyatarka balna ayak Abrahamī leminit, aavu nē kī eeti cī rēēng looca wū balna abūtanēcī Nyekuci ĩnōōnō. Balna ngī abaak nē tuggwete y kī balna Aīthai^h kī Yokobⁱ buu, wūk balna abūtaneei Nyekuci looc nīcē dōō noko. ¹⁰ Aticcan balna Abrahamī ketee, nyatarka balna ērē nē kōrōōk cī gaalawu cobbi cī alna kūdūt,^j wū balna adiim katī ēngēnya Nyekuci.

^e 11:5 Ēnōcī: Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 5:18-24.

^g 11:7 Nōōwa: Arūgī balna Nōōwa baa ngī adīman eeta thoothoniok cīk gerthek ōrōt. Ūtūvwū balna Nyekuci ĩnōōnō kētēngēnya kovowol cī ēēlī eet cīk ciith cīnnī kī kīballī kī kēlēgē cīk aatī mīn mīn. Īthōng thī balna ĩgīra Nyekuci eet ōōgī kī kēlēgē ōōgī tōwōna ĩcī obbi. Bēl Nyaraga cī Thianantō 5-9.

^h 11:9 Aīthai: Ēēn balna Aīthai ngērtī Abrahamī cī balna abūtanai Nyekuci Abraham. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 17-35.

ⁱ 11:9 Yokob: Ēēn balna nē logoo cī logoo cī Abrahamī, ayak balna Yokobo dōōlī ōmmōtō kī ramma. Ūtūwū balna Nyekuci thar cīgīnik ĩtō Īthraīl. Avvūē oo baatī baajigi dōōlī cīgīnik athī Īthraīl, ĩthōng balna itina ĩcī aavē Yesu ēē, avvūē balna naboo nēēgē athī Yudei. Bēl Nyaraga cī Thianantō 25-50.

^j 11:10 Ērē nē kōrōōk cī gaalawu cobbi cī alna kūdūt: Ēēn coo Yeruthalēm cī Jōr. Bēl thōōth coo Nyaragawa ĩcī Heburu 11:10; 12:22-23; Yelinit 21-22.

¹¹ Leminit balna cī Thaarak cī anyi ĩnōōnō kayak doolec, kōdē woyyia balna ngī atangany nē ōrrōt, ĩthōng abīlī athii cī ariti. Ēlēmī balna nē thōōth wū balna abūtaneei Nyekuci ĩnōōnō.

¹² Kōdē woyyia balna ngī atangany Abrahamī ōrrōt athii cī ayak dōōlī, ĩthōng thī balna ikiyyia ĩthī nē baatī eet cīk meelīk ōrrōt. ĩthōng thī thēk ketee, ivitia doolia cīk dōōlī cīgīnīk ittiryia dōōlī cīk meelīk ōrrōt cīk aduwōy kī mūnyūny cīk tammutiddinak kōdē cīk aduwōy kī kathaac cī titim cī būlūc cobbi.

¹³ Adaaito balna eeta cīkkō vēlēk, ĩthōng ngaanī ēlēmī thōōth wū balna aduwaai Nyekuci ĩnōōgō. Kōdē woyyia balna ngaanī kūrūbta nēēgē thōōth wū balna abūtaneei Nyekuci ĩnōōgō, ĩthōng thī, balna ēbēlbēl nēēgē ngatī acīnī thoothonniok nīkē rēena, ĩthōng elemit balna nēēgē ngatī ēnnē eet cīk rēeng loota ngato.

¹⁴ ĩthōng dīdī, eeta cīkkō cīk ōthōōth ketee wo, adiiim nēēgē gōōl cī arūbanī looc cīnīng kir. ¹⁵ Mī balna kahaddia nēēgē looc wū balna avvunni, imiryie woyyia baalia nēēgē ōōt looca nīcē.

¹⁶ ĩthōng thī, balna adiiim nēēgē looc cī abūnna cī mayyī cī avī tammuatiddina. ĩnōōnō thī cī athii cī angawanī Nyekuci katī ngī avvū nēēgē ĩnōōnō ethei ne ēēn nē Nyekuc cīnīng, nyatarka balna adiiim Nyekuci ngī engenyceei ĩnōōgō kōrōōk cī gaalawu cobbi.

¹⁷ Leminta cī Abrahamī, ĩdīma balna nē Aīthak anyīk Nyekuc kīi gii cī cavīto,¹ balna ngī atīman Nyekuci ĩnōōnō. Ijiowa balna Abrahamī thōōth wū balna abūtaneei Nyekuci ĩnōōnō, ĩthōng ikiyyia ēlēm ngatī adiiim ngī ōtōdōngēcī ngērīnī cī odoi Aīthak Nyekuc kīi gii cī cavīto, ¹⁸ kōdē woyyia balna ngī aduwaai Nyekuci ĩnōōnō ethei ne, “Arittiay katī doolia cugunniek ĩcī Aīthāi.”

¹⁹ Ahad balna Abrahamī athī ne, mī adaak Aīthāi, arūgūtha katī Nyekuci ĩnōōnō naboo. ĩthōng dīdī, ōbōdaī Nyekuci Abraham ngērīnī kaavu kīcī arūgūtha daaītha.

²⁰ Leminit balna cī Aīthāi cī anyi ĩnōōnō kuduwa thōōth cī katī agatanini Yokobī kī Ethau kōr ĩmma wo.

²¹ Ayak balna Yokobī leminit balna ngī ōbōwē idiim adaaha, ĩthōng itirooi tēlēēī cīnī cī towominto, ĩthōng ala Nyekuc. ĩthōng

^k **11:11** *Thaara*: Ēēn balna Thaara ngaa cī Abrahamī, ĩthōng ēēn yaatī Aīthāi buu. Bēl Nyaraga cī Thianantō 12-25.

¹ **11:17** *Leminta cī Abrahamī, ĩdīma balna nē Aīthak anyīk Nyekuc kīi gii cī cavīto*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Thianantō 22:1-18.

nyatarka leminiti cīnnī, ikiyyia agatan nē dōōlī^m cīk Yothēbōⁿ codoi, codoi.

²² Īthōng leminiti cī Yothēbō balna ngaanī kadaak nē, ēlēmi balna nē Nyekuc ngī athī ne, aluugi katī nē eet cīk Īthraīlī Ijiba. Ngaatī aduwacī ĩnōōgō koyowotit ammē cīgīnīk^o katī ngī uluugito.

²³ Nyatarka leminiti balna cī baatī Mutha kī yaatīnnī, ivitia ulugunyit nēēgē Mutha kuumuc kīitō nyīlōwē iyyio. Acīn balna nēēgē ngī dīhīm doolec cīnīng wo ōrrōt, ĩthōng ĩthīnga ongollie ngatī abūrnī thōōth wū balna alaano.

²⁴ Nyatarka leminiti cī ayak Mutha balna ngī ĩtīlītha nē ĩi maka, ikiyyia ūtūbūr nē ngatī ēnnē ngērtī būwanyī alaan cī Ijibi.^p

²⁵ Ēlēmi balna nē ngatī apīrnanē kī eet cīk Nyekucak kōdōwē, kijiar ngatī ebelbelei thōōth cī gerthetino itina ĩcī dīcī. ²⁶ Ahad balna Mutha athī ne, mayya ngatī apīrnanē nē nyatarka Kiristo, kijiar ngatī arūbanī nē balinit cī Ijibi vēlēk, nyatarka ērē nē dūmaninit cīnnī cobbi cī katī aku kōr ĩmma.

²⁷ Nyatarka leminiti cīnnī, ikiyyia ūtūngēk Mutha Ijib. Acīn balna nē Nyekuc cī athii cī edenyiay, ĩthōng athii nē cī ongollie varac cī alaano. ²⁸ Anyīk balna leminiti cī Mutha ĩnōōnō kūthūtī Kōr cobbi cī Ngōthio,^r balna ngī eeli eeta cīk Īthraīlī biyyie kēēnīy cīk katūgēt cīgīk, kī katī kithii cī aruk Nyekuci dōōlī cīk maacīk cīk ēēn abuueta cīk Īthraīlī.

²⁹ Nyatarka leminiti cīnīng, ivitia abaaktē eeta cīk Īthraīlī Būlūc cī Merihi gōōla cī ōdōōī. Ma balna ngī adiim eeta cīk Ijibi ngī abaakci wo, adūddē kēggē thōng.

^m **11:21** *Ikiyyia agatan nē dōōlī*: Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 48:8-20.

ⁿ **11:21** *Yothēbō*: Ēēn balna Yothēbō doolec cī aminan Yokobo, wū balna ūtēnē go-toonogua ĩnōōnō ĩcī eet cīk Ijibi. Īthōng balna ēēl Nyekuci ĩnōōnō kayaha nē eet cīk kōrōok cīnīng kivitia Ijiba erkinyiay wūk balna ēēn tūrgērēm cīk bütūnyak. Bēl Nyaraga cī Thianantō 30:50.

^o **11:22** *Koyowotit ammē cīgīnīk*: Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 50:20-26.

^p **11:24** *Alaan cī Ijibi*: Avvū balna Yudei alaan cī Ijibi athī ne, Varao.

^r **11:28** *Kōr cobbi cī Ngōthio*: Ahada balna eeta cīk Yudei kōr wū balna apucanēcī oo baatī baajigi cīgīk, biyyie cīk nyionak kabanyōy tiddina vatikēy ĩcīk katūgēt cīgīk, kī katī kōngōth Makayyioiti korookjiook cīgīk looca ĩcī Ijibi, balna ngī ēēla nē ĩnōōgō nyakapanthētina looca ĩcī Ijibi. Īthōng baa kōr nīcē, uduit nēēgē ahat cī avaadiay cī athii nyīgīta tō. Bēl Nyaraga cī Lugitho 12:17-28; Matewo 26:2; Marikō 14:1; Luka 2:41; Yōane 2:13; Tiicanē cīk Tionniawu 12:4; 1 Korinto 5:7; Heburu 11:28; 1 Pētürü 1:19.

³⁰ Nyatarka leminit cīnīng, oyokonit balna eeta cīk Īthraīlī kōrōōk cī gaalawu cobbi cī Jeriko wathinniok tūrgērēm, ngaatī aku oyowini lūwatī cobbi cī Jeriko^s kīī lōōcī īīr.

³¹ Nyatarka leminit cī Rahabī^t wū ēēn tegemnyiait, ikiyyia nē uluguny volongnyiak wūk balna avvu Īthraīla. Ma natē, īthīngā nē aruwue kī eet wūk balna athii cī athīhī Nyekuc.

³² Kathī woccia yoko na ne? Athii itini cī woccia kētēbananē thōōth cī Gidioni^u kī Barak,^v Thamthōn^w kī Jevatha,^y Davide kī Thamuele,^z kī eet cīk balna ōthōōth molook cī Nyekuco tō. ³³ Ēēl balna leminiti cīnīng īnōōgō kagamit kabiconīnē, īthōng agammit gōōla īcī edeemothi, umuddia thōōth wū balna abūtaneei Nyekuci, īthōng ecebit kutugeti cīk maatu, ³⁴ īthōng īdītītō lanyītītiok cīk guyyienu, īthōng ivirit nyatarka nyetubanya cīk mīrōk cīgīk. Kōdē woyyia balna ngī ūtūwē nyamūthētī cīnīng īthī tirthēt, īthōng anyīwothīk makathītī kī tirthēt īnōōgō cī ingkawī mīrōk cīgīk kivirit.

³⁵ Ma natē, umuddia balna ngaay gwuak eet cīgīk cīk arūkna daaītha. Īthōng thī, balna acananni eeta gwuak ōrrōt, īthōng ūtūbūrīt ngaatī oogiane kījanatō, kīī katī kumuddia dūmaniniet cī mayyī, katī ngī ūrūkta nēēgē vēlēk daaītha. ³⁶ Arannī balna eeta eet ōōgī, īthōng uukitō ōōgī thōng, īthōng ecebit ōōgī ngarikonyay kījanatō. ³⁷ Īthōng balna alna ovoccie gwuak bīyēnīy kadaaito, kōdē apakci gwuak kīītō ramma kōdē aruwue nyetubanyay. Athii balna ōōgī ceremuana tō, īthōng thī, balna ahimit nēēgē ceremua cīk athaanu kī cīk ēēthawu. Ēēn balna nēēgē ngījurra, īthōng acanantē, īthōng uuktie thōng buu. ³⁸ Abūrī balna lōōcī eet cīkkō cīk balna ōyōkōn baathiok cīk ōdōōī kak ēē kī thiiryiok, īthōng aavutō ngilomītēy īthōng ulugunycie loowanīytō.

³⁹ Īthōng balna anyi nēēgē vēlēk Nyekuc kēbēlbēl, nyatarka leminit cīnīng! Adaaito balna nēēgē ngaanī kūrūbta thōōth wū baa abūtana Nyekuci. ⁴⁰ Avī balna thōōth coo ketee, nyatarka

^s 11:30 *Oyowini lūwatī cobbi cī Jeriko*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Jothua 6:1-25.

^t 11:31 *Rahabī*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Jothua 2:1-23.

^u 11:32 *Gidioni*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Eet cīk ētēd thoothonniok 6-8.

^v 11:32 *Barak*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Eet cīk ētēd thoothonniok 4-5.

^w 11:32 *Thamthōn*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Eet cīk ētēd thoothonniok 13-16.

^y 11:32 *Jevatha*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī Eet cīk ētēd thoothonniok 11-12.

^z 11:32 *Thamuele*: Bēl thōōth cīnī Nyaragawa cī 1 Thamuele 1-28.

balna iyiangecet Nyekuci ageeta gii cī mayyī, kī katī kōdōlanīt nēēgē rūgēt cīalna kūdūt, kōdōwē kī ageeta.

Yelinit cī avuthit cī Yesu

12 Īthōng thī thēk, alīkcet ageeta meelitini cobbi cī eet cīk balna ēēn kēbērē cīk rūgēt cī leminto. Kadiim thēk kir ngī kungnii naaga gerthetin kir kī kaal vēlēk cīk alamnyet ageeta gōōla cī kōdōlanī rūgēt cīalna kūdūt. Kadiim naaga ngī kōmōgī gōōl cī virēt wū balna arihiet Kiristo ageeta. ² Karyik naaga thinneti cīgaac Yesu, cī uwuantecet ageeta, ĩthōng anyīk lemīnit cīnac kēlēntōy. Nyatarka talinit cī ērē ĩnōōnō, ikiyyia balna ōmōk nē ngawani cī kurucewo,^a ĩthōng yoko, avī nē loota ĩcī athiit cī athio^b ĩcī taaba cī Nyekuco. ³ Ahaddia dacinet wū balna ōmōgī Yesu wū balna adaacī eeta wūk ēēn gērēthanniok ĩnōōnō, kī katī ma ngī ippiryawu athii katī cī ungnicu lemīnit cunung.

⁴ Īthōng thī, gōōla cī uukonu niigia kī thoothonniok cīk gerthek, ngaanī niigia ĩtō bōtōk. ⁵ Erektewung balna agiitia thoothonniowa wūk balna etherung Nyekuci kī doolia cīgīnnēk. Aduwa balna nē athī ne,

“Ngērnanī, nyī amui tīrīthēnīt cī Makayyiokto athī ne, ēēn gii cī kaganoko,

īthōng nyī ungnicu lemīnit katī ngī uukcung nēnē.

⁶ Nyatarka atīrīth Makayyioiti eet cīk amīnan nēnē, ĩthōng uuk et cī ēlēmī ĩnōōnō kī doolec cīnnī.”

⁷ Ayait moginit canana cī atirithung Nyekuci agiitia, nyatarka adīmannung nē agiitia kī doolia cīgīnnēk. Doolec woccia gōō thēk jang cī ngaanī kīrīrīth baatīnnē? ⁸ Atīrīth Nyekuci dōōlī cīgīnīk vēlēk, ĩthōng mī athii cī atirithung nēnē, monogo athii cī eeginnu niigia dōōlī cīgīnīk dīdī. ⁹ Īthōng thī, kongollie naaga oo baangietī cīgaac katī ngī atīrīthet nēēgē ageeta. Īthōng thī yoko koccia mayya ngī kongollie naaga Baangiet cī ririwanīn cīgaac, cī atīrīthet, kī katī kūrūgīt naaga kūdūt. ¹⁰ Nyatarka atīrīthet oo baangietī loota ngato erkinya cīk kīdīk kaganoko, gōōla cī amuk

^a **12:2** *Kuruce*: Ododdi eeta cīk Rūma eet kēēnyī ĩcīk ēēn ramma cīk ēēn tēlēcua. Arūgī eeti kuumuc, ĩthōng adaak daaīth cī awuci ōrrōt.

^b **12:2** *Athiit cī athio*: Eeti cī avī attia ĩcī athio, avī nē ngatī bulēnto kī ngatī tirtheto.

nēēgē ngī athī ne mayya. Īthōng thī, abūnna kī ageeta dōkīthī katī ngī atīrīthet Nyekuci, kī katī kotholit būnnathīt cīnnī. ¹¹ Awuci dōkīthī katī ngī atīrīthet eeta thōng. Mī kilimanit ngatī kathīknī thōōth katī ngaanī atīrīthet nēēgē, kadīman katī naaga thōōth cī edeemothi, ĩthōng kaavutō jurrung.

¹² Īthōng thī yoko, nyī abarrittu, anycīk ĩbaati kī kuthungti cukuk kī tirti. ¹³ “Īdīmantek gōōl kūbūna,” kī katī eeta cīk awuli athii cī inna, ĩthōng thī ūbūnta katī nēēgē.

Tīrīthēnīt katī ngī kabūrī Nyekuc

¹⁴ Ītīmanit ōrrōt ngatī attiyu jurrung kī eet vēlēk ganōna! Aavut rūgēta cī callī. Mī athii cī adīmānu noko, athii katī cī acīnnu Makayyioit. ¹⁵ Uthutti eleeti cukuk, kī katī kithii eeti cī abacī būnnathīt cī dīhīmī cī Nyekuco. Nyī anyiccu et ĩmma kavarmac, ĩthōng ĩkōthawung thoothonniok cīk gerthek. ¹⁶ Nyī ēlēmacu et ĩmma kitican thoothonniok cīk ēēn riiriny, ĩthōng ūtūbūr Nyekuc kī balna Ethau, wū balna ūtēnē gatan cīnnī cī tiriānto, nyatarka ahat cī balna aduk kōr codoi doo. ¹⁷ Agayyu niigia vurtia cīnnī, ĩkiyyia idiim Ethau kagatan baatīnnē ĩnōōnō, aku kēnnē balna abūrī baatīnnē. Īthōng thī, balna athii cī ūūlī Ethau ngatī ĩlalēcī baatīnnī kōbōdaī thīnīn cīnnī kagatan ĩnōōnō, kōdē woyyia balna ngī alu nē ōrrōt.

¹⁸ Nga niigia ivitia thii cī Thinaī, cī woccia acīnnu, ĩthōng uwumtu. Thii cī atūūth gua cī alanyīt kī muwur kī diith, ĩthōng ĩ tiir ngōōtī, ¹⁹ kī nyeepu cī abūē. Athīrar balna eeta cīk ĩthraīlī molook cī ōthōōthī, ĩthōng thī, balna alaacō nēēgē molook nīcē kījawōy, ²⁰ nyatarka balna ongollie nēēgē ngatī athīknī thōōth cī aduwa moloowī cī athī ne, “Kōdē woyyia kelegit ĩmma cī awum thii buu anycīk kuruwue.” ²¹ Abarrit balna Mutha ōrrōt ngatī acīnī kaal cīk adīmāni thiiira, ĩthōng ĩ ne, “Kabariti na tongolintia cobbi.”

²² Īthōng yoko, ivitiawu niigia thiiira cī Thionī,^c Yeruthalēma tammuatiddina, kōrōōk cī gaalawu cobbi cī Nyekuc cī arūgī coo. Ivitiawu niigia ĩcī anjīlēt cīk ēēn vucciaknya kī vucciaknya

^c 12:22 *Thion*: Thara cīk athī Thion wo, ēēn thar ōōgī cīk Yeruthalēmī. Bēl thōōth cī Yeruthalēm cī jōr wo, Nyaragawa cī Heburu 11:10; 12:22-23; Yelinit 21-22.

cīk ebelbelei Nyekuc. ²³ Īthōng yoko, ivitiawu niigia meelitini cī lemnyiok cīk eeginnu dōōlī cīk owu cīk Nyekucak wo ngatī odoi, wūk balna eheddi thara cīgīk tammuatiddina. Ivitiawu niigia ĩcī Nyekuc ēlē cīnnī, cī ēngēr thoothonniok vēlēk cīk eetu. Īthōng naboo, ivitiawu ĩcī ririwanīn cīk eet cīk abūnna tammuatiddina, cīk yoko anycīwōthīk kūbūnta wo. ²⁴ Īthōng ivitiawu niigia ĩcī Yesu cī ēēn et cī ēēn thooc, cī ōthōōthī ngērēmngērēm cīk ēēn jōr kōrgēna cī Nyekuco kī eet cīgīnīk, kī biyyieta cīk aduuti, cīk ōthōōth thōōth cī abūnna cī ijjiar biyyie cīk Abēlī.^d

²⁵ Īcīnīt jurrung, ĩthōng nyī aburnu ngatī athiknu Nyekuc cī ōthōōth wo. Athii balna cī avir eeta cīk Īthraīlī, wūk balna abūrī ngatī athīknī Nyekuc, wū balna othoothi nē ĩnōōgō thiira cī Thinaī. Amukcu niigia athinnu woccia ne, aviryu katī ngī aburnu ngatī athiknu Nyekuc cī ōthōōtha tammuatiddina?

²⁶ Ma balna ngī ōthōōth Nyekuci ĩcī owu, balna ngī ōmmōnnī moloowī cīnnē looc dōō. Īthōng yoko aduwa nē athī ne, “Kōmōnnē katī na looc kī tammutiddin buu vēlēk.” ²⁷ Athī thōōth coo ne, ōmmōnnī katī Nyekuci kaal vēlēk wūk balna engenyciay kithiico, kī katī kūtūngtōthīk kaala cīk athii cī ōmmōtī dōō.^e

²⁸ Kīcī kūrūbta naaga alanthēt cī athii cī ōmmōtī wo, katalit, ĩthōng kīdīhīthīt Nyekuc ngatī kalawī ĩnōōnō tongolintia cī dīhīmī kī bulēnta. ²⁹ Nyatarka, “Ōgōōn Nyekuci kī gua cī atūūth looc mukukuk.”

Tiic cī anyi Nyekuc kēbēlbēl

13 Aavut ĩmīnanit goonogu cīk ēēn lemnyiok wo, kaavutō kī gotoonogu kī ngonooogu. ² Nyī anyiccu kerehewung ngatī avvanu eet cīk kīrēēng katī ngī avvu korookjiok cuguk, nyatarka eeta gwuak cīk balna avvuay cīk kīrēēng, monogo da kēggē ēēn anjilēta, ĩthōng athii nēēgē cī aga ngatī ēēn anjilēta. ³ Ahaddia goonogu cīk aatī kījanatō, aavut kīcī ecebinu kī ĩnōōgō kōdōwē.

^d 12:24 *Biyyie cīk Abēl*: Aduwa thōōth wū balna aruui Keini gōtōnī cīnnī Abēl. Bēl Nyaraga cī Thianantō 4:1-16.

^e 12:27 *Kūtūngtōthīk kaala cīk athii cī ōmmōtī dōō*: Thoothonniowa cīk ōthōōth kaala cīkkō ngato wo, ēēn tammutiddin kī looc cī jōr cī katī dīman Nyekuci. Bēl Nyaraga cī Yelintio 21-22.

Ahaddia goonogu cĭk ēhēcĭ eeta ĩnōōgō kipiryia, ĩthōng mĭ uuki nēēgē, anycĭk kaavu kĭcĭ uukwenu niigia buu.

⁴ Niigia eeta cĭk itiktoowu, abūnna ma ngĭ arumenu kōdōwē kūdūt kĭ ngaa cunni, abūnna thēk ma ngĭ athii cĭ ogin nēēgē kĭ eet ōōgĭ taktak, nyatarka uuk katĭ Nyekuci eet cĭk aticcan thoothonniok cĭk ēēn riiriny tiēnta kĭ eet cĭk ogin kĭ ngaay taktak.

⁵ Nyĭ aaburnu nyarobinyay, anycĭk nyarobinya cĭk kĭdik cĭk ayakcu kūwūpantunga. Nyatarka balna athĭ Nyekuci Nyaragawa cĭnnĭ ne,

“Athii katĭ na cĭ kungnicunga
ĭthōng kudukewung tuu.”

⁶ Anyet woccia thōōth coo kothoothit kĭitō ne,

“Ēēn Makayyioiti ellioit cannĭ! Athii katĭ na cĭ kongollie.
Nyia woccia katĭ cĭ adĭmaneca eeti aneeta?”

⁷ Ahaddia makayyiok cuguk wūk balna alimanecung agiitia thōōth cĭ Nyekuco. Ahaddia thoothonniok wūk balna aticcan nēēgē rūgēta cĭnĭng, ĭthōng owobtu yelinit cĭ lemunit cĭnĭng.

⁸ Athii Yesu Kiristo cĭ ũūkcĭ. Avĭ nē kĭ bōlōwath, kĭ kōr coo, ĭthōng alna kūdūt. ⁹ ĭthōng thĭ, nyĭ anyiccu liman cĭ gerthe kĭgoolung agiitia. Mayya ngatĭ kamūdanĭ tirthēt būnnathĭta ĭcĭ Nyekuco, kĭjĭar ngirantiok cĭk aheenin ōōgĭ cĭk woccia kadūk naaga. ĭthōng thĭ, athii ngirantiowa cĭk aheenin cĭkkō cĭ ēēl eet cĭk aduk wo. ¹⁰ Kayak naaga ngĭtĭ todongintio⁸ cĭ athii paadĭrnya cĭk aticanni Ciitha cĭ Nyekuco loota ngato cĭ aduwi kaal cĭk otodongnyi ngatĭ todongintio wo.

¹¹ Ōkōyyĭ balna paadĭrĭ cobbi biyyie cĭk kaalu, kĭitō kaal cĭk cavawu cĭk gērēthanniowu Ciiato cĭ Nyekuco, Ngatĭ Angiranni cĭ Dĭhĭmĭ Ōrrōt, ĭthōng ōōt avaaddie eleeti cĭk kaal nĭikē ngatĭvōrĭ ngatĭ athii eeta cĭ abaaknĭ.

¹² Acananni balna Yesu buu, ĭthōng adaak ngatĭvōrĭ katūga cobbi ĭcĭ Yeruthalēmĭ, kĭi katĭ kanycĭk biyyieta cĭgĭnnēk eet kĭitō callē. ¹³ ĩnōōnō thĭ cĭ adĭim ngĭ kōvvō naaga buu ngatĭvōrĭ cĭ

⁸ **13:10** *Kayak naaga ngĭtĭ todongintio*: Athĭ thōōth ne, kayak naaga ngĭtĭ todongintio tam-muatiddina cĭ ēnnē Yesu paadĭr cĭnac cobbi. Eeli nē biyyie cĭgĭnĭk ngĭtĭ todongintio wo. Leminta ĭcĭ kēlēmĭ naaga ĩnōōnō kavvu naaga kadūk ēlē cĭnnĭ ĭthōng kūwūdĭt biyyie cĭgĭnĭk.

kōrōōk cī gaalawu, kōōt kūrūbtōthīk Yesu, kīī katī kotholit naaga pīrnanēt cīnnī. ¹⁴Nyatarka athii lōōcī coo cī ēēn kōrōōk cīnac cī avī kūdūt, ngaanī kērē naaga kōrōōk cī ngaanī katī aku.

¹⁵Īthōng thī thēk, ĩcī Yesu kanycīk Nyekuc gii cī cavīto katī ngī kadīhīth naaga ĩnōōnō, ĩthōng kuduktiak eet kēntēk ne keegin naaga dōōlī cīgīnīk. ¹⁶Īthōng nyī anyiccu kerehewung ngatī eelu goonogu, ĩthōng othoolit ijjiio cuguk kī ĩnōōgō. Ōgōōn kaala cīkkō kī kaala cīk cavawu cīk anyi Nyekuc katal. ¹⁷Niigia lemnyiowa, ĩthīrarit makayyiok cuguk, ĩthōng ĩdīmantu thoothonniok cīk aduwaccung nēēgē. Ebekcung nēēgē agiitia, ĩthōng ēngēr katī Nyekuci thoothonniok cīgīk. Adiiim thēk woccia niigia ngī athiknu ĩnōōgō, kīī kithii nēēgē cī avaracī tiica cīnīng, nyatarka athii woccia kēnnē cī ellung agiit kūdūt.

¹⁸Alayyioetu ageeta. Callē thinneti cīgaak, ĩthōng katīmana dōkīthī ngatī kadīmania thoothonniok cīk edeemothi. ¹⁹Kadiimi na ngī alawiniangū niigia aneeta ĩcī Nyekuco,^h kīī katī kēhērōnawung agiit naboo tamanoko.

²⁰Anycīk Nyekuc cī ganono wū balna arūgūtha Makayyioit cīnac Yesu, cī ēēn tūwayyioit cobbi cī athaanu, wū balna adak ngērēmngērēm kī eet cīgīnīk biyyietiy ĩcīgīnīk ĩcīk alna kūdūt.

²¹Anycīk Nyekuc kīdīmanewung agiitia kīī katī ĩdīmanit niigia thoothonniok cīk adiiim nē. Anycīk Yesu keelung ĩdīmanit thoothonniok cīk anyi Nyekuc kēbēlbēl. Anycīk bulēnīt kaavu ĩcī Yesu Kiristo kūdūt! Amēn.

²²Gōtōōnōga kī ngōōnōga, kēhēdacung na agiitia nyaraga cī ayak thōōth cīdīcī kaganoko, kīī katī ketherung agiitia, ĩthōng kalayyung agiitia ĩthīrarit thōōth cī kaduwa na wo jurrung.

²³Kadimnyung na agiit yoko agaac ĩtō ne, ooguay gotoonietī cīnac Timoti kījana. Mī ikiyyia nē ngato tamanoko, kōyōwōta katī ĩnōōnō kikiyyia kicinung agiitia.

²⁴Lōgōth, ĩthayyihangu makayyiok cuguk kī eet cīk Nyekucak vēlēk. Īthayyung lemnyiowa cīk Nyekucak cīk aatī Itali buu agiitia.

²⁵Kala na Nyekuc kīī katī kanyung nē agiitia būnnathīt cīnnī vēlēk.

^h **13:19** Kadiimi na ngī alawiniangū niigia aneeta ĩcī Nyekuco: Ōthōōth eeti cī ēhēēd Nyaraga cī Heburu wo, ēlē cīnnī ngato.

Nyaraga cĩ ěhěed Jemithi

Yelinit cĩ Nyaragawo

Ěhěed balna nyaraga coo, Jemithi gõtōnĩ Yesu, cĩ balna aku ěen makayyioit cĩ eet cĩk kelethiawak Yeruthalēma. Eheedi balna nē nyaraga coo lemnyiook cĩk balna athanni Yeruthalēma, ĩthōng oōt korookjiowēy ĩcĩk gaalawu ĩcĩk aatĩ mĩn mĩn kĩ loociok.

Thōōth kir cĩ tiiri nyaragawa ĩcoo, cĩ balna aduwacĩ Jemithi lemnyiook ěthēcĩ ne, adiim eyeliay leminiti cĩ ělēmĩ nēēgē Kiristo tiicanēy kĩ avuthita cĩ attē nēēgē jurrung. ĩthōng thĩ ngato, atĩrĩthei nē ĩnōōgō gōōl cĩ woccia adĩmanēcĩ thoothonniok cĩk gerthek cĩk oōgōn kĩ ngērēn kĩ ngĩjurrathēt kĩ ngarubitin kĩ thōōth cĩ abaritēcĩ nēēgē thoothonniok cĩk gerthek kĩ tĩman kĩ gērēnyōn. ĩthōng naboo, eyeleei ĩnōōgō ngatĩ tiiri būnnathĩtĩ, kĩ ngatĩ athii cĩ ěngērēnĩ eeti kĩ lawinit kĩ moginit kĩ gēēnyĩth rūgēta cĩ et cĩ ěen lemnyioit cĩ Kiristo.

Thawinet cĩ aku ĩcĩ Jemithi

1 Nyaraga cĩ aku ĩcĩ Jemithi, ticciannioit cĩ Nyekuco kĩ cĩ Makayyioit Yesu Kiristoⁱ coo.

Keheedi na nyaraga coo kabiconĩnē cĩk ēēn ōmmōtō kĩ ramma cĩk eet cĩk Yudei cĩk ēēn lemnyiook cĩk athantothĩk loociok vėlēk. Kĩthayunga.

Tĩmaninit cĩ leminto

² Gōtōōnōga kĩ ngōōnōga, mĩ atĩmaninu niigia goolliowēy mĩn mĩn, anycĩk kĩi gōōl cĩ woccia ebelbellu niigia talia ōrrōt. ³ Nyatarka agayyu niigia athĩ ne, mĩ ĩtĩmanē leminiti cunung, amũda katĩ moginiti cunung gōōl cĩ alĩnnĩ. ⁴ ĩthōng illimanit ngatĩ omogu thoothonniok vėlēk kũdũt, kĩi katĩ ĩtĩlĩthĩt okomit dĩdĩ ĩthōng athii woccia gii cĩ amaccung tō.

Lawinit katĩ kōr cĩ tĩmaninto

⁵ Mĩ adiiim eeti ĩmma kōrgēna cunung gēēnyĩth, anyĩk kala Nyekuc wũ anyi eet vėlēk gēēnyĩth thĩnĩna cĩ alalĩ, ĩthōng athii cĩ egerenyeei et ĩmma, ĩthōng thĩ katĩ anyĩwothĩk ĩnōōnō. ⁶ ĩthōng thĩ, katĩ ngĩ ala niia Nyekuc gimma, adiiim ngĩ elemei athĩ ne, anya katĩ thēk nē aneeta gii nĩcē dĩdĩ. Nyĩ akidani, nyatarka eeti cĩ akidan thōōth, ēēn ne et cĩ ayak kutugeti ramma. ⁷ ĩthōng thĩ, eeti cĩ akidan thōōth, ahad woccia nē athĩ ne, athii katĩ cĩ kijiowa gimma ĩcĩ Makayyioit Nyekuc, ⁸ nyatarka ayak nē muwēēnĩt goolliok ramma, ĩthōng athii cĩ ũũlĩ ngatĩ woccia adĩmanĩ gii cĩ edemothi.

Ngĩjurra kĩ balliok

⁹ Lemnyiowa cĩk ēēn ngĩjurra, ayak gimma cĩ woccia irianĩ, nyatarka ēlēm Nyekuci ĩnōōgō. ¹⁰ ĩthōng thĩ, eeta cĩk aballie, irian woccia nēēgē buu, nyatarka anyĩk Nyekuci ĩnōōgō kĩitō eet cĩk athii cĩ tirti, adaaĩ katĩ nēēgē kĩ vurēēna cĩk bōōnak. ¹¹ Nyatarka ĩliba kōr kĩ aburthēt, ĩthōng ũtũũth kēēt, kuturura ballōk cĩk ngaanĩ alĩna thōng, ĩthōng athaanē būnnathĩtĩ cĩnnē. Gōōla niicoo dōō, athii katĩ ballioiti kĩ balinit cĩnnĩ vėlēk.

ⁱ 1:1 *Yesu Kiristo*: Thara cĩk athĩ Yesu wo athĩ ne, ēēlaneet Nyekuci, ĩthōng cĩk athĩ Kiristo wo athĩ ne, vudēnēt cĩ ēbēranĩ Nyekuci et kĩi Alaana. Thōōtha ĩcĩ Heburu thōōth cĩ athĩ Mathaaya wo athĩ ne, Kiristo.

Agatan Nyekuci eet cĭk  m gĭ tĭman

¹² Agatan Nyekuci eet cĭk  m gĭ tĭman, nyatarka mĭ ijiarit  n eg  tĭman nĭc , am da katĭ n eg  d maninit cĭ anyinit cĭ r g t , w  balna ab taneei Nyekuci eet cĭk amĭnan ĩn on .

¹³ Ma ngĭ atĭmaninu niigia, athii woccia eeti cĭ  th oth athĭ ne, “Atĭmanna Nyekuci aneeta.” Athii woccia Nyekuci cĭ atĭmanni, nyatarka kolli woccia gii cĭ atĭman Nyekuc kĭdĭman gii cĭ gerthe.  th ng athii n  cĭ atĭman et ĩmma. ¹⁴ Aku tĭmanĭ ĩcĭnac, nyatarka thoothonniok cĭk gerthek cĭk kabariteei naaga cĭk athinniet ageeta,  th ng edettiet k g r thant y. ¹⁵  th ng thĭ, amaaacet thoothiowa cĭk gerthek ageeta k g r thant y  th ng  tilĭth gerthetini kĭi maka, ikiyyia amaaacet daaĭth.

¹⁶ G t on ga kĭ ng on ga, nyĭ anyiccu et ĩmma kĭgoolung agiitia. ¹⁷ Aku anyinti cĭ ab nna cĭ callĭ tammuatiddina ĩcĭ Baangiet cĭ  ng nyca lanyit cĭ tammutiddino kĭ cĭ  ng nyca k r, ny ilok kĭ m ny nyalna n  d kĭthĭ g ola codoi d o,  th ng athii cĭ   k cĭ kĭ rieta. ¹⁸  beran t Nyekuci ngatĭ  ng nycanet ageeta k it  eet cĭgĭnik  th ng itiona nyemut cĭ  en dĭdĭ kanyet ageeta r g t cĭ j r.

Adiim lemnyiowa ngĭ athĭrar th oth cĭ Nyekuco  th ng otongollie

¹⁹ G t on ga kĭ ng on ga,  thĭrarit th oth coo, anyĭk eet dodoyyie kĭthikt y tamanoko  th ng nyĭ othooththu tamanoko  th ng nyĭ avaraccu taman. ²⁰ Nyatarka athii cĭ ayaha varacĭ cĭ eeto r g t cĭ ab nna cĭ atarnanĭ Nyekuci. ²¹  th ng thĭ ketee,  t ngĭt thoothonniok v l k cĭk  en riiriny kĭ gerthetin cĭ akuuwa looc oo, nyĭ engerennu, elemit nyemut w  balna alimanothicung agiitia cĭ katĭ  lanung agiitia.

²²  th ng thĭ, nyĭ athiknu th oth cĭ Nyekuco d o th ng, adiim adĭmannu th oth cĭ aduwuay wo. Mĭ athii cĭ adĭmannu,  goollu k nn  eleeeti cuguk kaganoko. ²³ Eeti cĭ athĭrar th oth  th ng athii cĭ adĭman gii cĭ aduwa th oth wo, avĭ k nn  kĭ eeti cĭ acĭn nguum cĭnnĭ madarawa. ²⁴  th ng mĭ ĩcĭn nguum cĭnnĭ madarawa v l k,   k niicoo noko  th ng erehek mĭ  g on nguum cĭnn  kuu. ²⁵  th ng thĭ, eeti cĭ arĭcana ngatĭ ar banĭ th oth cĭ aduwa Ngiranĭ cĭ ab nna, w  balna  o ga eet kaavut  jurrung  th ngalna adĭman th oth coo  th ng athii cĭ erehei th oth w  balna athĭrar n n 

ĩthõng ĩđĩman, agatan katĩ Nyekuci ĩnõõnõ, nyatarka thõõth cĩ adĩman nẽ ẽẽ.

²⁶ Mĩ ahad eeti ĩmma athĩ ne, keeni et cĩ Nyekuco ĩthõng õthõõth taktak, ĩgõõl nẽ ẽlẽ cĩnnĩ ĩthõng ĩthĩnga aticcanni thõõth cĩ Nyekuco ĩcĩnnĩ. ²⁷ Thõõth cĩ Nyekuco cĩ callĩ cĩ ẽlẽmĩ Nyekuci Baangietĩ coo, cĩ kathũnnĩ boyyiok kĩ ngaay cĩk bõyyik pĩrnanta cĩnĩng. ĩthõng uthutti eleeti kithii cĩ anyung lõõcĩ coo ẽgẽrẽthantõy.

Nyĩ amĩnannu balliok kĩ eet cĩk tiirtik

2 Gõtõõnõga kĩ ngõõnõga, kĩcĩ kẽlẽmĩ naaga Makayyioit cĩnac Yesu Kiristo cĩ abulie wo, nyĩ angalittu eeta. ² Mĩ woccia kikiyyia ballioiti ĩmma cĩ ahimit ceremua cĩk dĩhĩmĩk kĩ mool cĩ ẽẽn daab, ĩthõng ikiyyia eeti ĩmma cĩ ẽẽn ngĩjurrarit buu cĩ ahimit ceremua cĩk thartharĩk. ³ Mĩ arĩcananu niigia et cĩ ahimit ceremua cĩk dĩhĩmĩk wo ĩthõng entewu ne, “Avwue taaba cĩ abũnna coo,” ĩthõng entewu ngĩjurrarit ne, “Bĩl natẽ kõdẽ avvu loota ngato,” ⁴ ngaanĩ nẽnnẽ angalittu niigia eleeti kõrgẽna cunung ĩthõng iittu eet cĩk ẽtẽd thoothonniok muwẽẽnta cĩ gerthe?

⁵ ĩthĩktõy gõtõõnõga kĩ ngõõnõga cĩk kamĩnanung na wo. Ẽbẽra Nyekuci ngĩjorra kẹbẹrẹniy ĩcĩk loocu, ĩthõng anyĩk ĩnõõgõ leminit cobbi loota ngato. ĩthõng uduwak ĩnõõgõ buu thõõth cĩ katĩ õthõl nẽẽgẽ kĩ ĩnõõnõ alaanthẽta cĩnnĩ, cĩ katĩ anyi nẽ eet vẹlẹk cĩk amĩnan ĩnõõnõ. ⁶ ĩthõng thĩ kẹnnẽ balna niigia adaccu ngĩjorra thõng. Athii wõnõ cĩ ẽẽn balliok cĩk ĩtdanynyung agiitia? Athii wõnõ cĩ ẽẽn ĩnõõgõ cĩk agurrecung agiitia lokiko? ⁷ Athii wõnõ cĩ ẽẽn ĩnõõgõ cĩk arannĩ thar cĩk abulie cĩk Makayyioit cunung?

⁸ Mĩ athunnu niigia ngiran cĩ addi cĩ eheddi Nyaragawa ĩcĩ Nyekuco cĩ athĩ ne, “Mĩnan eet cĩk abakanonu kaavu kĩcĩ amĩnannu eleeti cuguk,^j” adĩmannu woccia thõõth cĩ edemothi. ⁹ ĩthõng thĩ, mĩ adĩmanu niigia eet õõgĩ jurrung kijiaritõ gõõnõgĩ õõgĩ, ẽgẽrẽthantowu, ĩthõng ẽgẽrẽthantu Ngiran cĩ Nyekuco kĩ gẽrẽthanniowa. ¹⁰ Nyatarka eeti cĩ athũnnĩ Ngirantiok vẹlẹk ĩthõng ẽgẽrẽthan codoi doo, ẽgẽrẽthan nẽ Ngirantiok cĩk Nyekucak

^j 2:8 Mĩnan eet cĩk abakanonu kaavu kĩcĩ amĩnannu eleeti cuguk: Uduwa Yesu gõõl cĩ woccia amĩnanẽ niia et cĩ abakanonu kĩ aniitia Nyaragawa ĩcĩ Luka 10:27-37.

vêlêk. ¹¹ Nyatarka Nyekuc cī athī ne, “Nyī ōkōyyē ngaa cī et ĩmma,” ĩthōng naboo ĩ ne, “Nyī arui.” Mī athii cī ōkōyyē ngaa cī eeto, ĩthōng uruwu et, nga thêk êgêrêthannu Ngiran noko.

¹² Othoothit ĩthōng iticantu thoothonniok kī eeta cīk katī etedothi thoothiowa Ngirana cī ōōga eet kaavutō jurrung,

¹³ nyatarka athii katī cī amannothi eeti cī balna athii cī amanni gōōnōgī. ĩthōng thī, mī balna amanni niia goonogu, ungnici katī Nyekuci aniitia kōr cī katī ētēdicē nē eet thoothonniok.

Leminit kī tiic

¹⁴ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, nyia woccia cī abūnna, katī ngī athī eeti ne, kayai leminit ĩthōng athii tiicanē cīk abūnna cīk adīman nē tō? Ēēla woccia thêk yoko ĩnōōnō leminiti cīnnē wo?

¹⁵ Mī kaavu gotoonietī kōdē ngoonieti cī athii cī ayak ceremua kī daainit, ¹⁶ ĩthōng ethek eeti ĩmma kōrgēna cunung ne, “Bītō, bīt avvu jurrung, tihimie ĩthōng uduwōy jurrung,” ĩthōng athii cī anyi ĩnōōnō gii cī adiiim nē kūdūt, būnnathīt yoko cī thōōth cīnnī wo niin? ¹⁷ Gōōla ĩcī aduwōy thōng, mī athii cī aduwōy leminti kī tiicanē cīk abūnna, ēēn kēnnē leminit cī adaaha.

¹⁸ ĩthōng thī, woccia ōthōōth eeti ĩmma athī ne, “Ayahi niia leminit ĩthōng kayahi na tiicanē cīk abūnna.”

Yelega da leminit cunni cī athii tiicanē cīk abūnna tō wo, ĩthōng keyelei na leminit cannī cī tiicanē cīk abūnna cīk kadīmani na wo. ¹⁹ Elemnyu niigia ngatī aavē Nyekuci codoi doo. Abūnna! Ēlēmī ririwanīna cīk gerthek^k buu thōōth coo ĩthōng anyīk ĩnōōgō kabaritit kotongollie.

²⁰ Niia giitheeti coo, adiiimi niia keyelothihi thōōth cī athī ne, athii cī ēēlani aniitia leminiti cī athii tiicanē cīk abūnna tō?

²¹ Athii wōnō cī agayyie Abrahamī^l baangietī cīnac ngatī ēnnē nē et cī abūnna, nyatarka thōōth wū baa woccia anyīcē nē ngērīnī

^k **2:19** *Ririwanīna cīk gerthek:* Ēēn balna ririwanīna cīkō anjilēt wūk balna arūmē kī Nyekuc tammuatiddina. ĩthōng ütübūrīt nēēgē Nyekuc ĩthōng itingkawa Nyekuci ĩnōōgō tammuatiddina kī alaan cīning wū ēēn Thīttan, ivitia nēēgē ĩtō ririwanīn cīk gerthek, ĩthōng ayaktak eet gethertin lootā. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

^l **2:21** *Abraham:* Avvū balna Nyekuci Abraham kūtūngēk eet cīk kōrōōk cīnnī kī looc cīnnī, ĩthōng ōwōb Nyekuc kūūk looca ĩcī jōr. Ikiyyia balna nē ĩthī baatī Yudei. Arūgī balna nē erkinya vucciak codoi kī eet eet ramma (1,800) baa nga kitirriay Yesu. Bēl Nyaraga cī Thianantō 12-26.

Et cī amacuc nyangōlē cī ayak thiihit kütūga (3:3)

Aĩthak^m kīi gii cī cavīto ngatī todongintio?ⁿ 22 Īcīnīt nōōnō leminīt cīnnī ngatī adīmanini kōdōwē kī tiicanē cīgīnīk cīk abūnna. Ikiyyia ūtūbanōthīk leminiti cīnnē, nyatarka tiicanē cīk abūnna wūk balna adīman nēnē. 23 Ngaatī aku edenyianē thōōth wū balna aduwa Nyaraga cī Nyekuco ěnnē dīdī cī athī ne, “Ēlēmī balna Abrahamī thōōth cī Nyekuco ĩthōng nyatarka thōōth coo, ikiyyia ĩmīnan Nyekuci ĩnōōnō ngatī ěnnē et cī abūnna.” Gōōl thī balna cī aku ěnnē Abrahamī gōōnī Nyekuc wo neccie. 24 ĩthōng thī ngato, kēyēla naaga ngatī kabūnnanī ĩcī Nyekuco, nyatarka tiicanē cīk abūnna cīk kadīman naaga, athii cī ěnnē nyatarka leminīt dōō.

25 ĩthōng thī gōōla ĩcī aduwōy thōng, athii wōnō balna cī agayyi tegemnyiaiti wū balna athī Rahab ngatī abūnnanī, nyatarka thōōth wū balna avaanī nē eet wūk balna ěēn torotiak, ĩthōng uluguny kuumuc ĩthōng itionīk kīnīhīt gōōla cī rēēng? 26 Eeti cī athii cī ĩvōngī adaāī, ĩthōng thī, leminiti cī athii tiicanē cīk abūnna tō adaāī.

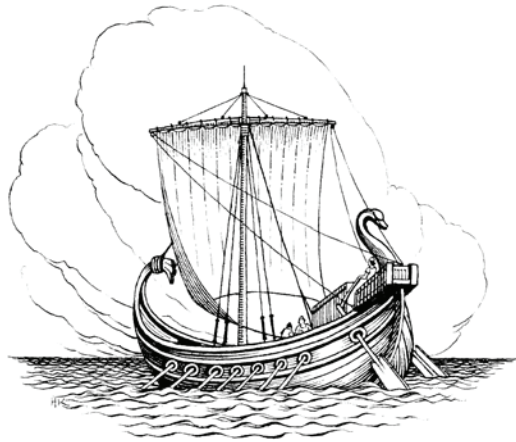
^m 2:21 *Aĩthak*: Ēēn balna coo ngērtī Abrahamī cī balna abūtanai Nyekuci Abraham. Bēl thōōth cīnnī Nyaragawa cī Thianantō 17-35.

ⁿ 2:21 *Ngatī todongintio*: Avī baa ngittio reerunga ĩcī Ciith cī Nyekuco ngatī otōdōngī paadīrī gii cī cavīto, cī enyeeinie gerthetini cī eetu. Avī naboo ngītī abilnī paadīrī cī avaadī nē mōōcac, ĩthōng ala Nyekuc Nginiwa ĩcī Dīhīmī Ciitha cī Nyekuco.

Thũũtĩ ahaat

3 Gõtõõnõga kĩ ngõõnõga, athii woccia cĩ avvu eeginnu niigia vëlêk limanniok cĩk thõõth cĩ Nyekuco, nyatarka naaga cĩk kalimanna eet wo, etedothicet katĩ thõõth gõõla cĩ òkõmĩ òrrõt. ² Ìthõng dĩdĩ, kēgērēthantōy naaga vëlêk thoothiowēy ìcìk meelìk. Ìthõng thĩ ma woccia uthutti niigia ahaatua cuguk, eeginnu woccia eet cìk abũna cìk ullu ngatĩ athunnu eleti cuguk goolliowēy vëlêk.

³ Ma kecebei naaga thiihit cĩ dīcīlīm kūtūga cĩ nyangōlēwo anyi ìnõõnõ kotongolehet ageeta, ìthõng kamar woccia naaga kelegit nīcē tūrūr.^o ⁴ Kōdē anyīk kovowol kīi yelinit. Adiim ngõõt cĩ tiiri kanyīk kovowol cobbi kōõtō, ìthõng thĩ, adīmanini macuccioiti thiihit cĩ dīcī kaganoko, keyelek kovowol gõõl cĩ òkõyyī. ⁵ Gõõla ìcī aduwōy noko, ēēn ahaatĩ gii cĩ dīcī ēlla, ìthõng thĩ, irianī eeta ìnõõnõ ngatĩ aduwanī thoothonniok cĩk obbitik. Agaac ngatĩ woccia atũũthĩ gua cĩ dīcīlīm kaganoko bõõnõ cobbi mukukuk! ⁶ Ògõõn ahaatĩ buu kĩ gua, ēēn nē gii cĩ gerthe ēlla cĩ eeto. Ègērēthan nē ēlē cĩ eeto vëlêk, atdukeei rūgēt cĩ eeto vëlêk guyyiatō, ìthõng ūtũũthē nē buu guyyia cĩ alna kūdūt.^p

Thiihit cĩ eyeleei kovowol gõõla cĩ ūīkcēnē (3:4)

^o **3:3** *Thiihit cĩ dīcīlīm*: Ecebei eeta thiihit cĩ dīcī kūtūga cĩ nyangōlēwo, kīi katĩ keyelek eeti nyangōlē gõõla.

^p **3:6** *Guyyia cĩ alna kūdūt*: Èēn gua coo guo cĩ atũthĩ Nyekuci eet cìk abũrĩ ìnõõnõ. Bēl Nyaraga cĩ Yelintio 20:7-15.

⁷ Abal woccia eeta kēlēgē cīk bōōnak vēlēk, kīballī kī kaal cīk ōvōvōt kī cīk ōgōlōt loota, kī kaal cīk aatī būlūcatō. ⁸ Īthōng thī kēnnē, athii woccia eeti cī athūnnī ahaat tō, ēēn nē gii cī athii cī ayuwuthi ĩthōng gērtha, abbīthī ahaat thoothonniowa cīk gerthek cīk aruk eeta.

⁹ Kadīhīth naaga Makayyioit cīnac kī Baangiet ahaata ĩthōng naboo ĩcīnnī, kacīnī eet cīk engencyciay kaavutō kī Nyekuci wo buu. ¹⁰ Aku dīhīthēntī kī cīnēnēt ahaata codoi doo. Gōtōōnōga kī ngōōnōga, athii woccia cī ōgōōn noko. ¹¹ Ērēnnanī koccia maama cīk callīk kī maam cīk amūcarī kebereca cī duwwo codoi doo? ¹² Gōtōōnōga kī ngōōnōga, aari yoko woccia muneci oliv, kōdē aari kēēt cī vīnōwo nyēgēr cī mūūnēco? Athiitō! Athii woccia nīia cī atīla maam cīk callīk kebereca cī duwwo cī maam cīk amūcarī.

Aku gēēnyīthī cī ēēn dīdī Nyekuca

¹³ Ngēnē kōrgēna cunung cī ēgēēnyī ĩthōng aga kaal vēlēk? Anyīk kēyēla gēēnyīth cīnnī wo rūgēta cīnnī ĩcī abūnna, ngatī athii cī ēngērēnī, nyatarka ēgēēnyī nēnē. ¹⁴ Īthōng mī abbīthī dimēnētī cī gerthe kī ngērēnthēt thīnīna cunni, nyī atali kōdē nyī amuti thōōth cī ēēn dīdī. ¹⁵ Athii cī aku gēēnyīthī neccie tammuatiddina ĩthōng aku loota tōdōway, ĩthōng athii cī aku ĩcī Nyekuco aku ĩcī alaan cī ririwanīn cīk gerthek.^r ¹⁶ Ngiwiwa cī ēēn eeta muruthiok ĩthōng abarriteei kaal cīk eetu, amūdanu tharwaacitin kī thoothonniok cīk gerthek cīk meelīk.

¹⁷ Īthōng thī ĩcī owu, calla gēēnyīthī cī aku tammuatiddina. Anyi eet kagantōy, ĩthōng ĩdīman tiic cī abūnna cī athii cī angalīt eet ĩthōng aduwa thōōth cī ēēn dīdī dōkīthī ĩthōng ayak tamati cobbi. ¹⁸ Ma ngī irion eeta cīk ganōnak ganōn, amūda katī nēēgē būnnathīt.

Anycīk eleeti cuguk Nyekuc

4 Nyia cī ĩkōtha jore kī gērēnyōn kōrgēna cunung wo? Athii wōnō nēēgē cī avvu kaalīy ĩcīk abarritecu niigia ĩcīk uukōy thinnetinēy cuguk? ² Adimnyu niigia kaal cīk athii cī ayakcu,

^r 3:15 *Alaan cī ririwanīn cīk gerthek*: Ēēn coo alaan cī ririwanīn cīk gerthek cī athī thar cīgīnik Thīttan. Ēēn balna alaanī cī ririwanīn cīk gerthek wo, anjīlo tammuatiddina cī balna amaraī, anjīlēt ōōgī kūtūbūrīt Nyekuc, ngaatī ingkawī Nyekuci ĩnōōgō tammuatiddina. Bēl Nyaraga cī Yelintio 12:7-9.

ĩthõng atamtamantu gõõl cĩ woccia amũdanu. Arukcu woccia eet, kĩĩ katĩ umuddia gii nĩcẽ. ĩthõng thĩ, alna athii woccia cĩ amũdanu kaal cĩk adimnyu wo noko, ĩthõng woccia athii cĩ amũdanu jora kõdẽ pẽkana. Adiiim woccia ngĩ alayyu Nyekuc, kĩĩ katĩ umuddia gii cĩ adimnyu wo. ³ ĩthõng mĩ alayyu Nyekuc, athii cĩ amũdanu gii nĩcẽ, nyatarka alayyu ĩnõõnõ thinnetinẽy cĩk gerthek, kĩĩ katĩ utduktek gii cĩ ammũdanu goolliowẽy cĩk adimnyu niigia.

⁴ Niigia eeta cĩk adĩmannu kaal cĩk eẽn riiriny wo, athii cĩ agayyu niigia ngatĩ anyung gõnĩthẽt cĩ loocu aaburyiek Nyekuc? ĩthõng mĩ eberyiawu ngatĩ eeginnu gõõnõgĩ loocu, iittu niigia mĩrõk cĩk Nyekucak. ⁵ Adakcu niigia ngunungunu thõõtha cĩ aduwa Nyaraga cĩ Nyekuco athĩ ne, “Athũnnĩ Nyekuci ririwac wũ balna ari nẽ thinnetinẽy cĩgaac jurrung?” ⁶ ĩthõng thĩ, anyet Nyekuci ageeta thimatĩth cobbi. ĩnõõnõ thĩ cĩ athĩnnĩ Nyaraga cĩ Nyekuco ne,

“Abũrĩ Nyekuci eet cĩk ẽngẽrẽnĩ

ĩthõng thĩ, anyĩk nẽ eet cĩk athii cĩ ẽngẽrẽn bũnnathĩt.”

⁷ Anycĩk eleeti cuguk Nyekuc! Ũtũbũrĩt alaan cĩ ririwanĩn cĩk gerthek, kĩĩ katĩ kivir kũtũngewung agiitia. ⁸ Ivitia ĩĩtõ õjõõntĩ ĩcĩ Nyekuco, kĩĩ katĩ kikiyyia nẽ buu kĩĩthĩ õjõõn ĩcunung. Niigia gẽrẽthanniowa, ĩdĩmanit avuthit cunung cĩ attiyu. ĩĩlac thinneti cuguk, nyatarka engeryie thinneti cuguk ngatĩ athiknu Nyekuc kĩ looc nĩco. ⁹ Utuluth ĩthõng omothiewu õrrõt ĩthõng aamtiwu ulua. Nyĩ nga arannu ithiantaĩ ulua. Omothie ĩthõng anyciwu bẽlbẽlõn kĩĩ cũdũrẽnẽt. ¹⁰ Anycĩk eleeti cuguk kĩ dĩcẽ nguuma cĩ Nyekuco, kĩĩ katĩ kanyung nẽ ĩĩtõ makatẽ.

Gerthetin cĩ ketedĩcẽ eet õõgĩ thõõth

¹¹ Gõtõõnõga kĩ ngõõnõga, nyĩ othooththu goonogu cĩk eẽn lemnyiok buth. Eeti cĩ eteedi gõõnĩ thõõth, avĩ kĩcĩ eteedi Ngiran cĩ Nyekuco thõõth. Mĩ eteedi nia Ngiran thõõth, athii cĩ athũnnẽ Ngiran, ĩthõng thĩ, abũrĩ ngatĩ õwõbẽ ĩnõõnõ. ¹² Nyekuc dõõ, balna cĩ anyi eet Ngiran cĩ ẽtẽẽdĩ thõõth. ĩnõõnõ dõõ cĩ ayak

tirthēt cī ēēlanē eet kōdē aruui eet kadaaito. Thōōth jang cī mūrri cī ayai niia, cī woccia ētēdicē et cī abakanonu thōōth wo?

Nyī engerennu

¹³ Īthīktōy da nōōnō niigia eeta cīk athinnu ne, “Kovvoyyia katī naaga kōr nīcē kōdē lootha ōlōō īcī gaalawu niicoo kōdē ōlōō cī gaalawu cobbi nīcē. Kōvvō katī kadīmanna tūwēnēt natē erkit codoi kijioktaha nyarobinya cīk meelīk.” ¹⁴ Nyia woccia cī agayyu niigia cī lootha wo? Agayyu woccia niigia katī ngī avī rūgētī cunung lootha kuu? Avī rūgētī cunung kī rīnyati wū gōō aliba ngerenniet kīdīc īthōng ikiyyia ithii kaganoko. ¹⁵ Othooththu woccia athinnu ne, “Mī adiimnyet Makayyioiti ageeta, kabaakta katīna, īthōng kīdīmanta thī gii coo kōdē gii nīcē.” ¹⁶ Īthōng thī, engerennu kēnnē niigia, nyatarka muwēnēt cunung, gērtha ngērēn cī ōgōōn noko. ¹⁷ Īthōng thī, eeti cī aga thōōth cī abūnna cī woccia aticcan, īthōng athii cī adīmanī nē, ēēn gērēthannioit.

Tīrīthēnīt cī balliowa

5 Yoko īthīktōy niigia balliowa, utuluth nyatarka thōōth cī gerthe cī katī atdukacung agiitia. ² Ummu agiitia balinti cunung vēlēk īthōng adait thōrōwōnyē ceremua cuguk kathartharyie kaganoko. ³ Ongonothie agiitia nyarobinya cīk ēēn thīk cīk athī kathalkathal^s kōdē daab, īthōng ngonothinetī coo ēēn keberec cī adīmannung agiitia buth, atūūth eleti cuguk kī gua. Īthōng nga kēnnē itiangnyu niigia balinit coo noko kōdōlanit wathinniowa cīk aturna noko. ⁴ Īcīnīt nōōnō! Aluecung eeta wūk balna aticanothicung agiitia wūk athii cī adūmannu niigia nyarobinya cīk tiic cīnīng. Īthōng yoko, īthīrar Makayyioiti cī Tiri cī ijaar vēlēk ulua cī eet wūk balna ētēēda labī manēen cuguk vēlēk. ⁵ Balna ngaanī attiyu niigia loota ngato, amukcu balna keengti cuguk dōō īthōng ebelbellu. Īthōng thī yoko, idiktu aavuttu kī tōmōnya cīk ōōt ucuwantē thōng. ⁶ Eteedicu niigia eet thoothonniok īthōng uruktu eet cīk amīrī, kōdē woyyia ēlēmī thoothonniok cuguk.

^s 5:3 *Thīk cīk athī kathalkathal*: Thīiha cīk athī kathalkathal wo, aar eeta kīi nyarobinya, īthōng adīmanianī laamanya kī moolua. Nyarobinya cīk ēēn thīk cīk athī kathalkathal cīk ēēn eet tur aduwōy kī daab codoi.

Omogit hecinit katī nga ereyyu Makayyioit

⁷ Gõtōōnōga kī ngōōnōga, ereyyiōy kuumuc kōbōda Makayyioiti. Aavut kī evyiowa cīk manēēnu cīk gōō ereyyi kuumuc kītīl tammu ithōng naboo, ereyyiōy kuumuc kibirito manēēna. ⁸ Adiiim ngī erewinu niigia buu noko. Anycīk thinneti kokomit, nyatarka ōbōwē ikiyyia Makayyioiti. ⁹ Gõtōōnōga kī ngōōnōga, nyī ongongoweccu goonogu, kōdē ngī etedothicung kēnnē katī agiitia thōōtha. Nyatarka ībīl eeti cī ētēd thōōth katūga.

¹⁰ Gõtōōnōga kī ngōōnōga, owobit yelinit wū balna eet wūk ōthōōth molook cī Nyekuco wūk ōthōōth thōōth cī Makayyioktō. Ōmōgī balna nēēgē hecinit wathinniwēy wūk balna ehēcini nēēgē. ¹¹ Kadīhīth naaga eet wūk balna ōmōgī canan. Ithiktu niigia canan cī Joobi ithōng icintu gii cī aku adīmaneei Makayyioiti īnōōnō vurtia. Ayak Makayyioiti tamati cobbi.

¹² Gõtōōnōga kī ngōōnōga, thoothiowēy vēlēk, nyī abūūtannu thaarīy cīk tammutiddin kōdē īcīk looc nīco kōdē īcīk gimma. Uduktia thōōth cī athī ne, ii kōdē athii tō, kī katī kithii cī ēgērēthannu kōdē etedothicung uukwēnīti.

Lawinit cī leminto

¹³ Mī ayakcu niigia canan īmma, alawinu woccianī. Īthōng mī attiyu jurrung, ebelit thēk tegelua cīk dīhīthēntak. ¹⁴ Mī īmmōrī eeti īmma kōrgēna cunung, anyīk kūtūvūwa makayyioik cīk eet cīk kelethiawak,^t kivitia kalayyioi īnōōnō ithōng uvudito ngooroca thaarīy cīk Makayyioktak. ¹⁵ Anyi katī lawinti cī leminit cunung et cī īmmōrī wo kūbūna. Anyi katī Makayyioiti īnōōnō kītīnga kaavu loota. Ma da ngī ēēn et cī ēgērēthanōy, uungnothii katī gerthetin cīnnē. ¹⁶ Ma thīna ngī ēgērēthantowu niigia, aduwacu woccia goonogu gerthetin cunung wū balna adīmannu niigia ēē. Īthōng thī, alayyiwu eleeti cuguk kōdōwē, kī katī kūtūngōthīk gerthetin cunung. Tiir lawinti cī eet cīk abūnna ithōng aga ngatī ellung agiitia ōrrōt.

^t **5:14** *Eet cīk kelethiawak:* Ēēn ekelethia meelitin cī eetu, cīk ēlēmī Yesu Kiristo, ithōng urumtōy kī kalacō īnōōnō kī Makayyioit cīning.

¹⁷ Ēēn balna Elija^u et cī ōgōōn kī naaga. Alayyie balna nē ōrrōt athī ne, kīī kithii cī atīlī tammu, īthōng thēk īthīnga tammu atīlī looca nīcē erkinya iyyio kī nyīlōwē tōrkōnōm. ¹⁸ Ma balna alawōy nē naboo, ikiyyia ītīl tammu dīdī kanyīk labī kukullia. ¹⁹ Gōtōōnōga kī ngōōnōga, mī da balna ngī ithii eeti īmma kōrgēna cunung thōōtha cī ēēn dīdī, obodiy īnōōnō. ²⁰ Īthōng thī, ahaddia thōōth coo. Eeti cī ōbōdanī gērēthanniok gōōla cī gerthe, ēēla eeti neccie īnōōgō daaītha, īthōng katī ūtūngtothīk īnōōgō thoothiowa cīgīk cīk gerthek.

---

^u **5:17** *Elija*: Ēēn balna nē et cī ōthōōth molook cī Nyekuco wū balna ōkōyyi Nyekuci īnōōnō rūgētēt tammuatiddina. Arittiy balna nē erkinyiay cīk ēēn eet eet ramma kī eet tur (900) balna nga kitirriay Yesu. Bēl Nyaraga cī ēēn 1 Alaanēta 17-21; 2 Alaanēta 1-3; Malak 4:5.